

XVI ♦ LETNIK ♦ 1935

MLADIKA

DRUŽINSKI ♦ LIST ♦ S ♦ PODOBAM

VSEBINA MAJSKE ŠTEVILKE

LEPA POLJANA:

- Magajna Bogomir: Vinograd 161
Joža Vovk: Večer 168
Ciril Fabjan: V mesečni noči 168
Vinko Beličič: Spremljevalka 168
Stanko Vuk: Romarja 169
Habberton-Vdovič: Helenina otroka 171
France Stelč: Iz zgodovine slovenskega cerkvenega slikarstva 176
Bogdan Kazak: Slučaji, ki so ali niso slučajji 179
Vinko Beličič: Vedrina 182
Vinko Möderndorfer: Narodne pravljice 185
Janez Rožencvet: Bele vrane 184

PISANA TRATA:

- F. S. F.: Rožanski otroci 185
Jan Šedivý: Slovanske prestolnice 187
Viktor Steska: Jezuitske šolske drame v Ljubljani 191
Ludovik Puš: Glasbeni paberki 192
K. Dobida: Kipar Božo Pengov 193
Nove knjige 194
I. Koštiál: Paberkovanje 196
Po okrogli zemlji 196

DOM IN DRUŽINA:

- Štefanija Humekova: Izšolana gospodinjska pomočnica 197
M. R.: Kuharica 198

ZABAVA IN ŠALA:

- Smešnice 199
Uganke in mreže — kdo jih razveže 200

SLIKE:

- Božo Pengov: Mati z otrokom 164, Kralj David 166, Svoboda 168, Slovenska Madona 169, Mati božja 172, Studija glave 173, Madona z Detetom 189
Iz cerkvenega slikarstva (Andrej, slikar iz Ottinga): Izgon kupčevavcev iz templja 176, Jezus in grešnica 177, Bičanje in kronanje 180
Fr. Krašovec: Jutro na vasi 162, Prvi cvet 165, Na sejmu 171, Deklič 175
Vinjeta k narodni pravljici 185
Šentjanski otroci se peljejo na evharistični shod v Žihpolje 186
Troje izvodov Otroškega lista rožanskih otrok 187

LISTNICA UPRAVE

Cenjene naročnice in naročnike, ki so v lanskem letniku Mladike brali Bevkovo »Hudo uro«, vljudo opozarjamo, da je ta povest sedaj izšla kot knjiga. Vendar je pisatelj tej zgodbi dodal v knjižni izdaji še novo, končno poglavje, v katerem je dopolnil in zaključil usode svojih ljudi. »Po petih letih« je naslov

temu končnemu in potrebnemu poglavju. Z novim, pripisanim poglavjem je novela znatno pridobila. — Broširan izvod te knjige stane za ude Mohorjeve družbe Din 16:50 (za neude Din 22:—), v platno vezan Din 25:50 (za neude Din 34:—). Knjigo naročajte pri Družbi sv. Mohorja v Celju.

DOBILISMO V OCENO

Monumenta artis slovenicae. Spisal dr. Franc Stelč. 4. snopič: Srednjeveško slikarstvo, Poslednja sodba. Akademsko založba v Ljubljani 1955.

Ivan Pregelj: Izbrani spisi, IX. zvezek: Tolminci. Izdala in založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1954.

Ivana Cankarja Zbrani spisi, XVIII. zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. Nova založba v Ljubljani 1955. Slike Friderika Barage. Izdali Katoliški misijoni, Domžale. Stenske slike tega požrtvovalnega misijonskega škofa so prav primerne za slovenske družine.

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca.

Naročnina za Mladiko je letno Din 84:—, s krojno prilogo vred Din 100:—.

Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (Din 42:—) in četrtletno (Din 21:—).

V inozemstvu stane Din 100:—, s krojno prilogo Din 116:—; v Ameriki dol. 2:—, s krojno prilogo dol. 2:40.

Čekovni račun imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

Naročnino in reklamacije je pošiljati na naslov: Uprava Mladike v Celju. — Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolezijska 1, telefon 31-91.

Ugankarsko gradivo sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank.

Izdaja Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. — Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. — Tiska Mohorjeva tiskarna, r. z. z. o. z., v Celju (Fran Milavec, Celje).

LEPA POLJANA

VINOGRAD

Magajna Bogomir

Razmere, ki so nastale v deželi po nastopu vlade miličnikov, so grozile, da bodo strle zemljo. Stari Ambrož je čutil, da mu bodo polagoma uničile vse življenjsko delo, končale vinograd, ugrabile sina in hčeri vzele srečo, če se ne odloči za dejanje, ki bi ga tisti, ki starega Ambroža ni poznal, imenoval blazno početje. Zato je tiste dni mnogo premišljeval, vse od konca do kraja, od prvega svita svoje mladosti do zdaj si je klical vse pred oči.

Rodila ga je od neprestanega dela in pomanjkanja shujšana in oslabela mati. Natanko se je spominjal njenih velikih in plašnih oči, ki so tolikokrat nemo strmele vanj. Umrta je nad drenovjem, tam kjer leži zdaj groblja pod najvišjo škarpo polje. Našli so jo z obrazom zaritim v zemljo, k tlom jo je tiščala na hrbet privezana butara drenovih vej. Na dveh drenovih kolih so jo prinesli domov in rekli, da je bila tako lahka, kot bi nosili šop uvenelih rož.

Potem je pasel Martinčevim krave. Suhi žarki, pomešani z rdečim prahom, so mu pikali kožo in blodili misli do omotice. Izsušili so mu jezik, da je pil vodo iz umazanega kala. Radi oblakov obadov in rojev muh so krave bezljale že ob devetih dopoldne. Kričal je, begal za njimi, se plazil med bodeče, rogovilasto brinje in robidovje, ki mu je praskalo kožo z beder, in ko jih je našel, ni vedel, ali bi pretepal Lisko, Črno in Rjavo, ali bi se rajši razjokal.

Z devetnajstim letom je vzel iz svigli koso, klepanje, oslo in oslovník in šel za kosca gospodarjem po vsem Krasu naokrog. Ni gledal cvetočih šipkov, resja, rumenk in Marijinih rokavcev, tudi ni videl, kako je jutrnje in predvečerno sonce barvalo zahodne in vzhodne robove kadunj. Tisočkrat in tisočkrat na dan je moral zamahniti z ro-

kami, ne da bi pri tem mislil na kaj drugega kot na krono, ki jo bo zaslužil. Ob koncu tedna jih je nosil po šest domov, a kolena so mu klecala od utrujenosti, ustnice so mu bile razpokane, jezik suh in nabrekkel.

Potem je videl, da ne bo mogel nikamor s tem denarjem. Odšel je v Trst in valil od jutra do večera velikanske sode vina s pomola v skladišče firme »Stepancich, deposito vini neri e bianchi«. Po štirih letih se je vrnil. Tedaj je bil star trideset let. Nekoliko je uredil in prezidal dom in se napolnil potem v Tomaj po Maričko, v katero se je zagledal še kot kosec in ki mu je takrat obljubila, da ga bo čakala, četudi deset let. Z njo je preživel dan vriskajoče svatbe, najrazkošnejši dan v svojem življenju. Toda že ob koncu tedna sta računala, kaj bi se dalo narediti z brežinami. Gole kamnite rebri so valovale pred njunimi očmi. Le kak šop ojstrice, kak brinjev ali drenov grm je rasel na bednih tleh in ena lipa, edino drevo na vsem posestvu. Ona je dvomila, da bi se dalo priklicati kako pravo življenje v te mrtve skale, toda on se je nasmehnil, odšel v Trst in kupil tam drog, dinamične naboje in prižigalke. Dolga leta je pel kramp, drog je dolbel žive skale, dinamit jih je razganjal. Ko ni bilo denarja za dinamične patrone, je kupil smodnika, ga nasul v navrtano skalo, vtaknil vanj prižigalko, zabijal potem s papirjem, peskom in ilovico in ko je bilo vse pripravljeno, je šel klicat Maričko. Vedno je hotela gledati, kako se bo mina razletela. Z žarečim obrazom je prižgal prižigalnik in bežal potem z velikanskimi skoki k njej, ki je stala na drugi strani nad globeljo. Strmé sta poslušala, kako je zagrmelo, in gledala, kako so frčale skale v zrak in naokoli. Iz teh skal je gradil zidove in škarpe, v skopane jarke pa je Marička nosila zemlje iz kadunje in gnoj izpod edine krave, ki sta jo imela. V te jarke je on sadil trte, Marička pa je imela glavno delo s tem, da je odnašala kamenje iz

dolinic na grobljo pod veliko škarpo. Tako so postajale njivice v kadunjah vsako leto za kak meter širše na vse strani. Seveda je morala ona poleg vsega skrbeti še za kuho, on pa iti ta ali oni dan k sosedom nadelo. Vendar so se sosede kar čudili, kako se je vse na njegovem posestvu vedno bolj izpreminjalo. »Ne bo ti treba dolgo hoditi k nam,« so mu govorili.

Ko pa mu je žena rodila malo Maričko, je bil njen obraz ves spremenjen od bolečin in veselja. »Vina bi,« je zaprosila. Drevil je v gostilno in ko se je vrnil z vinom, je vzkliknil: »Drugič ob taki priliki boš pila že vino iz

našega vinograda.« Takoj po krstu je že hitel na brežino in delal še z večjo vnemo kot prej. V večerih so grmele mine, podnevi pa je sadil mladike v nanošeno zemljo, kot bi prenašal žive mladice. Med delom pa je desetkrat na dan skočil pogledat svojo malo Maričko, ki je tako lepo ležala ženi v naročju ali pa se smehljala iz zibke, ki jo je on spletel iz drenovih šib.

Potem je prišlo leto, ko je na trtah viselo že vse polno črnih grozdov. In ko je žena rodila Ivana, sina, ji je prinesel kozarec novega, domačega vina. Od tega se ji je še vedno smehljaj obraz, ko se je drugi dan po otrokovem rojstvu poslavljal od tega življenja. »Vidiš, pa je le rodil vinograd,« mu je zašepetala, tik preden so ji ugasnile oči.

Jutro na vasi. (Fot. Fr. Krašovec.)

nekoč roka umrle Marije. Vso pomlad in v poletju je stopal med trtami s težko škropilnico na hrbtu in rosil sinji dež galice na liste, ali pa s pihalnikom pršil nanje žvepleni prah. Kadar pa je sonce preveč izžgalo zemljo, je v škropilnico nalil vode in rosil tla. Njegovo vino je bilo najboljše, zanj so vedeli ne samo po vsej deželi, ampak tudi trgovci in gostilničarji iz Trsta. Iz izkupička za vino je nakupil nekaj zapuščenih ograd, najel dninarje in ograde izpremenil v travnike in njive. Ob obletnicah ženine smrti se je napotil najprej na pokopališče, kjer je molčé strmél na grob, potem pa odšel k lipi, se s komolcem naslonil na deblo in prav tako nemo strmél po vinogradu. V takih hipih je postal njegov obraz mračen in mrk in nihče se ga ni upal nagovoriti.

Po pogrebu je odšel k lipi, ki je stala sredi vinograda in je vrezal v lub:

Marija Ambrož
† 1908.

Naslonil se je na deblo in pritisnil pesti na oči, da bi zatrl jok, ki je hotel iz njega. V desni pesti je stiskal nož, s katerim je vrezal v lub njeno ime.

Od tedaj je živel le za sina in za hčerko. Obema je hotel preskrbeti toliko, da bosta šla brez velikih skrbi skozi življenje. Delal je z nezmanjšano silo naprej. Vinograd je negoval z veliko ljubeznijo. Ljubil ga je radi spomina, saj je ni bilo pedi zemlje na njem, ki bi se je ne doteknila

Sin in hčerka sta se razvila v lepega fanta in lepo mladenko in mu povsod pomagala pri delu. Ker je bil s Krasa doma, ni bil nikoli nežen z njima, le kadar jima je pripovedoval o materi, se je ves spremenil in postal mehak. Toda to se je zgodilo komaj dvakrat, trikrat na leto.

Ko je bil Ivan star sedemnajst lét, mu je oče prepisal vinograd. »Iz nič sva ga ustvarila s tvojo materjo,« je rekel tedaj, »a ti ga izročim, ker vem, da boš z večjim veseljem delal na njem, če boš vedel, da je tvoj. Tudi vem, da mi ne boš odrekel kakega kozarca vina, če si ga bom pozelel.« Razkazal mu je vsako vrsto trte posebej.

Tiste dni, ko je izročil vinograd, je oče strmel zamaknjen po cele ure gor na brajde, ki so zele nele po brežinah in bregih, ki so jih križali sinjesevi zidovi. V dolgih policah so se dvigali drug nad drugim, silili na desno in levo v kotanje, se zopet dvigali na drugi strani mimo velikanske groblje nekam čez hrib in izginili na drugi strani v ozko, zaprto dolino. Iz teh brežin in bregov je vinograd sesal sok za svoje življenje, pil rdečo kri iz zemlje.

Le težko se je starec odločil, da prepusti sinu to, kar je imel najrajši. Ljubezen do tega, kar je ustvaril iz zemlje, se je borila z ljubeznijo do sina. Vendar mu je nekaj velevalo, da izroča prezgodaj in da bi bilo bolje, če bi počakal še nekaj let, morda celó do svoje smrti. Ko pa je videl, s kakim veseljem odhaja sin na delo v vinograd, in ko je gledal njegov široki, vedri smeh, ga je premagalo in se je odločil, da je prepisal. Zdelo se mu je, da je s svojim zaupanjem še bolj privezal sina na zemljo in povečal njegovo veselje do dela. Na tihem se je pač bal, da bi Ivan ne začel zahajati za dekletom, ki bi morda ne bilo vredno, stopiti v hišo, v kateri je nekoč živela njegova mati. Toda ko je Ivan začel zahajati k Martinčevi Maši, se je stari na tihem razveselil in mu ni branil. »Nikjer drugod bi si mladi ne mogel izbrati boljše,« si je mislil. Vendar mu je rekel: »Počakaj še kaka štiri leta! Prelada sta oba. Potem bi ne bilo napačno, če bi jo pripeljal k nam na dom.« Tudi Martinčev gospodar je bil zadovoljen s to stvarjo, še bolj pa je postal, ko je tudi njegov sin Peter začel zahajati k Ambrožu radi Maričke. Kazalo je, da se bo stara kraška navada, mena med dvema družinama, uveljavila tudi zdaj. Posebno lepo je bilo videti, ko sta šla oba mlada para ob nedeljah v cerkev, ali kadar so se mladi peljali na cerkveno opasilo v Tomaj, Kačiče, Škocijan, v Vreme ali celó k svetemu Justu v Trst.

* * *

Vse bi se lepo v redu razpredlo, a tedaj so v Rimu prevzeli oblast miličniki in na Krasu je nenadoma zavladata beda, kakršne ni bilo niti v zadnjem letu vojske. Vlada je potrebovala za svoje parade in oboroževanje denar in vedno le denar. Kar čez noč so začela manjša posestva propadati, drugo za drugim, kljub neprestanemu naporu bednih ljudi, ki so skušali rešiti, kar bi se dalo, toda vsi poskusi so bili zaman. Agenti paroplovnih družb so preplavili Kras in marsikdo je za eno samo vožnjo v Argentino prodal vse, kar je imel. Nobena besedica ni bila tolikokrat izgovorjena kot Argentina. Prva poročila iz nje so bila ugodna in besedica Argentina je hipoma zvenela tako čudovito, kot bi pomenila ime devete dežele.

Vsak teden je odpeljal parnik iz Trsta ali Genove stotine mladih ljudi čez morje. Od meseca do meseca je izseljevanje naraščalo. »Tukaj bomo polagoma vsi poginili,« so govorili ljudje in preplašilo jih ni niti to, da so začela prihajati iz Argentine poročila o brezposelnosti, ki je zavladata tudi tam. Rekli so: »Prav v nič večji revščini ne živé kot mi. Toda tam uživajo vsaj nekaj svobode in lahko vsaj iz žalosti zapojejo. Tukaj pa ni svobode niti toliko, kot je črnega za nohtom, in če iz žalosti zapoješ, te zapró.« Z obupnim veseljem so se objeli in zapeli na ves glas, kakor hitro je dospela ladja iz italijanskih vodá.

Fantje so prihajali k Ivanu po slovo. Prihajali so Janez, Tine, Viktor, Jože, najboljši prijatelji, in mu stiskali roko: »Seveda, Ivan, tebi ne bo treba v Argentino. Tebe ne bodo strli niti dvajset let še. Dovolj si premožen, da ti ni treba iti.«

Ivan je skoraj jokal, ko so odhajali najboljši prijatelji. Vas se mu je zazdela pusta in prazna. Da bi pozabil, je zahajal v vinograd in z besom okopaval trte. A nenadoma mu je roka sama po sebi popustila kramp in zastrmel je po dolgi, rdečkasti poti, ki se je vila skozi ograde in mimo dolnic proti beli cesti, ki je peljala v Trst.

»Argentina, Argentina!«

Zavzdihnil je in kopal naprej. Toda drugi dan je pustil kramp med trtami in odšel na vrh hriba. Sedel je na kamen, podprl brado s pestmi in zastrmel na morje pod seboj. Kot dolgo, dolgo sinje polje je ležalo pred njim in bežalo za obzorja. Sonce je sipalo nanj slapove žarkov in posrebrilo bele meglice, ki so se zibale nad vodami. Skozi te meglice je plaval proti zahodu rdeč parnik, ki se je zdel v soncu kot po morju potujoči živi ogenj. Kdo ve, kaj vse bi se dalo videti

Božo Pengov: Mati z otrokom.

onkraj, tam daleč za vodami. »Ne moreš si misliti, kako krasno mesto je Buenos Aires,« mu je pisal Marijan pred mesecem. »Kar strmiš, ko te pelje ladja v njegov zaliv.«

»Argentina, Argentina!«

»Vinograd prodam. Dovolj bo, da bom kupil listek zase in zanjo — za Mašo. S seboj jo vzamem. Marički pa naj ostane hiša in vse drugo. Očetu bom iz Argentine poslal denarja.«

Povedal je Maši, a ona je planila v jok. »Kaj je treba tebi prodajati vinograd in odhajati v Argentino!«

Maša je povedala očetu, staremu Martincu. Martinc je tekel k staremu Ambrožu: »Kaj je treba njemu prodajati vinograd in iti v Argentino!«

»Kdo prodaja vinograd?« je zaklical Ambrož. Čigav vinograd prodaja?«

»Tvoj — svoj vinograd — in namerava čez morje.«

»Kdo te je nalagal?« je zaklical starec.

»Nihče me ni nalagal. Zagrabilo ga je in hoče iti. Toda jaz svoje Maše ne pustim po svetu. In če pojde on od nje in jo pusti samo, tedaj tudi moj Peter...« Martinc je umolknil. Zagledal je Maričko, ki je strmela od okna k njemu, in sklonil glavo.

Ambroža je popadel srd. Stisnil je Martincu roko in mu jo stresel: »Dokler bom jaz živ, ne bo prodal vinograda in ne bo šel nikamor. Tako ti povem in tako bo.«

Zvečer je stari zagrabil Ivana za ramo. »Prodati misliš, a ne boš prodajal, čeprav je tvoj. Znoj tvoje matere se drži zemlje. Ne boš je prodajal tujcem!«

»Stara mati je umrla pod butaro v vinogradu, mater je strlo delo, strl bi mojo ženo in mojega sina ženo. Zemlja je prekleta, bila je od vekomaj in bo vekomaj. Kaj toliko grizete vanjo? Bežite z nje in kamorkoli boste pribežali, vam bo boljše kot tukaj,« je zaklical sin.

»Vinograda ne boš prodal, dokler bom jaz živ,« je ponovil oče tiho in oči so se mu lesketale.

Ta spopad je za nekaj dni potlačil Ivanu željo, da bi šel v Argentino, vendar je kljub temu vsak dan zahajal na vrh hriba in strmел po celo uro na morje. Vsak dan je bilo morje lepše, saj je bila sedaj že pozna pomlad in so bile barve na nebu in barve morskih voda tako žive, kot bi jih nekdo priklical iz pravljičice. Nebo in morje sta se spajala v eno in oči niso razlikovale, kje je meja obeh. Morje je ležalo globoko, globoko pod strmo kraško planoto in Ivanu se je zdelo, da leži tudi tisto nebo daleč pod Krasom. Kras se mu je nenadoma zazdel puščobna mrtva skala, na katero ga je prikovalo življenje z okovi, ki jih ne more raztrgati. K Maši je zahajal bolj poredko in nič več ni bilo tistega veselega smeha, ki ju je poprej opajal. Maša je čutila, kako tujina trga fanta od nje, kako je omrtvila njegove roke, da je niso hotele več tako srčno objeti kot poprej, kako je ugrabila njegove oči, da so strmele rajši v daljavo, kakor da bi se s pogledi potopile v njene. Zavedala se je, da je lepa, a kakor je prej s sramežljivim veseljem poslušala, kako jo je hvalil radi tega, tako je sedaj z grenkostjo opazila, kako se ji kljub njeni naravni prikupnosti izmika. Ni mu pokazala svoje grenkosti in žalosti. V njegovi družbi je postala redkobesedna in na videz hladna, kar ga je razdražilo še bolj. Ni vedel, kako je še opolnoči strmela skozi okno, da bi nekje s srede vasi zaslišala njegov vrisk kot nekoč.

Neko nedeljo je Ivan ure dolgo strmел s hriba na morje, natò pa se je, namesto da bi odšel na obisk k Martinčevim, napolnil čez planoto v Nabrežino. Tam je izteknil v gostilni nekaj fantov, ki so se odpravljali v Argentino in radi tega popivali že ves dan. Pridružil se jim je in se iz jeze in žalosti napil tudi sam. V pijanosti so povzdigovali Argentino v nebo, opisovali bodoče življenje v njej v najčarobnejših barvah.

Tisti dan je Ivan v Nabrežini poiskal nekega človeka, ki je bil pol tuje pol naše krvi, a se mu je v službi tujcem dobro godilo. Imel je mnogo denarja. Ivan ga je prejšnji večer povabil s seboj in mu razkazal vinograd. S ceno, ki mu jo je tujec ponudil, je bil Ivan zadovoljen. Zmenila sta se, da pojmeta še tisti teden k notarju in tujec mu bo položil tisočake na dlan. Za tri voznje v Argentino bo dovolj.

Tujec je seveda razbobnal o kupčiji. Novica je šla kot blisk po vasi in vsi gospodarji so rekli: »Ivan je zblaznel, drugega ne moremo reči.« Maša je prebledela in se skrila v sobo. Marička je zajokala, le stari Ambrož je ostal miren, a oči so se mu bliskale, ko se je sin pozno zvečer vrnil domov.

»Kdaj pojmeta k notarju?« je vprašal sina popolnoma mirno.

»V torek, če vas zanima,« je odgovoril Ivan čemerno in se spravil spat.

Drugi dan je prišel k Ambroževim na obisk Martinc in rekel Ivanu: »Treba ti je prodajati, ko imaš vsega dovolj! Tujca boš priklical v naš kraj, zalego, ki bo okužila vso vas in onesnažila zemljo.« — Ivan je molčal.

Prišel je Peter in mu rekel: »Če ne bi vedel, da si zblaznel, bi ti odbil glavo, če radi drugega ne, vsaj radi Maše, ki ji boš ubil življenje. Pa nikar ne misli, da me bo tvoja grdobija odvrnila od tega, da bi jaz ne vzel tvoje sestre.« — Ivan je molčal.

Prišel je župnik in mu govoril: »Drugi so morali iti. Trgalo se mi je srce, toda blagoslavljal sem jih, ko so šli na težko pot. Tebi pa ni prav nič potrebno, da bi kam hodil. Če pojdeš, boš izdal eno glavnih oporišč te vasi. Razdeneš tudi domačo hišo.« — Ivan ni odgovoril.

»Ne trudite se, gospod župnik,« je rekel stari Ambrož mirno, »dokler sem jaz živ, ne bo prodal vinograda.«

»Vinograd je moj in lahko storim z njim, kar hočem,« je vzkliknil Ivan jezen in odšel iz hiše.

Pod večerom pa je stari Ambrož sedel na tnalu pred hišo in strmел proti brežinam. Poleg njega je sedela Marička in se še vedno jokala. »Oče, noč se bliža. Jutri pa pride tisti tujec in pojmeta k notarju.«

Starec se je zdrznil in se dvignil. Kri večerne zarje mu je obarvala obraz. Beli lasje so se mu svetili v večernem ognju, kot da sije nova mladost iz njih. Počasi se je okrenil k Marički. Opazoval jo je nekaj časa brez besede, nato so njegovi dolgi, suhi koščeni prsti pobožali njena lica, prvič od takrat, ko je bila še otrok. »Ne boj se, mala, ne

bo prodal vinograda!« Čudno jezen je bil poudarek teh besedi. Z grozo mu je zastrmela v oči.

»Oče, saj ne mislite storiti kaj hudega?«

»Ne boj se, mala, ne bom ga ubijal, le oživel ga bom; saj fant ne ve, da je umrl.«

»Kaj mislite storiti, oče?«

»Ne boj se, mala, ti pravim, prav nič žalega mu ne storim.«

Prsti so mu trepetali, a jih ni umaknil s hčerkinih lic. »Prav tako lepa si, kot je bila tvoja mati,« je zaječal. »Oči, čelo, lasje, lica, usta, glas, prav taka. Ostani doma, Marička, jaz pojdem v vinograd, da si ga ogledam še enkrat. Mesec sije s polnim sijem, Marička, in me ne bo vso noč domov. Dobro se bo videlo. Ti pa varuj hišo, saj njega gotovo ne bo. Pil bo v gostilni.«

»Kaj nameravate, oče?«

S širokimi očmi je strmela v njegove. Sklonil se je in ji šepetal na uho: »V materinem imenu mi oprostite, Marička! Pojdem in porežem to noč vse trte. Ne bodo drugi žrli tega, kar je ona nama-

Prvi cvet. (Fot. Fr. Krašovec.)

kala s svojim znojem. Porezal bom trte, Marička. Ivan bo moral tako ostati doma. Brez trt ne bo zalegel svet niti za pol vožnje v Argentino. Trte rabijo mnogo let, da rodé dovolj. Ta čas pa se bo zbudil od mrtvih.«

Gledala ga je z velikimi očmi, potem mu je ovila roke okrog vratu: »Pojdite oče, varovala bom hišo.«

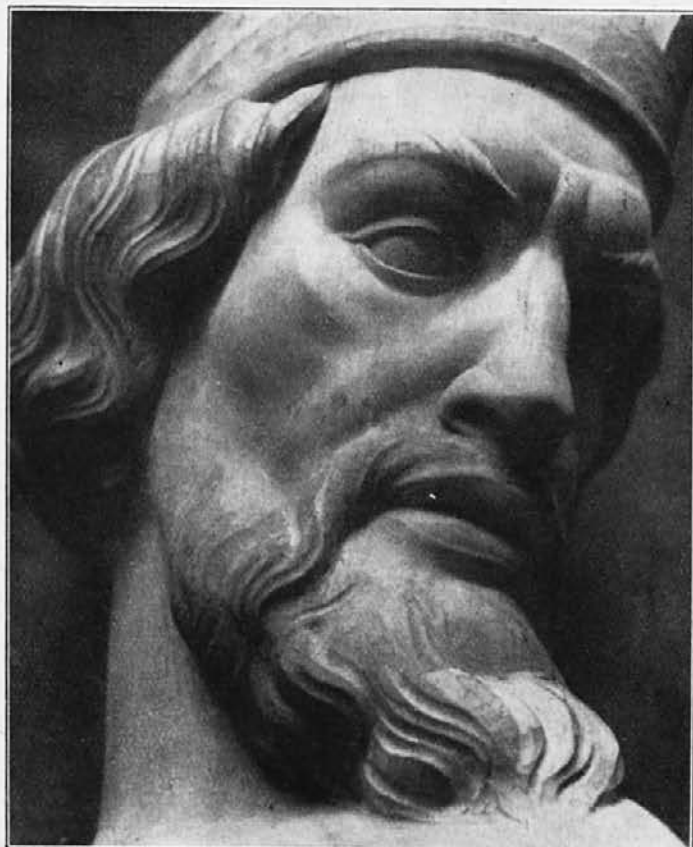
* * *

Izza vrhov Vremščice in Brkinskih gora se je polagoma dvigal mesec. Razsvetlil je vso kraško planoto od visokih bregov morja do Grmade, Nanosa in Gobne. Stotine in stotine ograd, prepredenih z omrežjem zidov, se je svetlikalo v tej zgodnji noči. Ambrož je strmел nanje z visoke brežine in se nasmehnil: »Tisoč je teh zidovi obdanih ograd. Ako nam tujci ugrabijo vsako leto eno, bodo čakali tisoč let, preden bodo vse njihove. A tudi tega ne bomo dopustili. Pet sto tisoč nas je še ljudi, ki smo se zagrizli v te planote. Ako nam jih ugrabijo vsako leto tisoč, bodo čakali pet sto let, preden bodo ugrabili vse. Toda niti sto jih ne bodo ugrabili vsako leto, ne, niti deset. Ko se le ne bi selili tisti, ki jim ni potrebno! Oj, da je moglo tudi mojega zagrabit, ko bi moral biti najbolj trden med vsemi v tej vasi. Tare ga želja po svobodi, a zemljo bo pustil doma tujcem. Ni svobode za enega človeka, ki je zbežal, toliko časa, dokler ni svobodna zemlja, na kateri se je rodil, dokler niso svobodni tisti, ob katerih je rasel. Samo en človek ne more biti svoboden. Svobodni morajo biti vsi.«

Počasi je korakal do lipe in od trenutka do trenutka je naraščala njegova grenkost. Ko je dospel do drevesa, se je naslonil s komolcem na deblo. Mesečina je razsvetlila črke: Marija Ambrož † 1908.

Črke so se razrasle na široko. Otípal jih je s prsti in se grenko smehljal. »Ne, Marija, ne bom pustil, da bi prodal to, kar sva ustvarila midva. Izkravela si, ko si ga rodila, sedaj pa hoče prodati tvoje trte.«

Okrenil se je proti vinogradu. Neslišno so samevale trte ob kolcih. V dolgih vrstah so stale, po sto in sto v eni. Kot dlani z razprostrtimi prsti so nepremično viseli temnozeleni listi, vsi razsvetljeni od mesečine. Mlado, zeleno grozdje je vsepovsod sililo izmed njih. Obetala se je bogata letina kot še nikoli. Starec je stopil na prvo polico med trte, segel v žep, privlekel iz njega nož, ki je bil prav tisti, s katerim je vrezal nekoč ženino ime v lipo. Ko se je sklonil prvič, so se mu tresla kolena in roka mu je trepetala. Vendar je z levico zagrabil trto — vse skupaj je zagrabil: kolec,

Božo Pengov: Kralj David (odlomek).

liste, grozde in steblo — zapognil trto k tlom in jo odrezal z enim samim rezom tik ob zemlji. Pobožal je grozde in liste in položil trto previdno na tla. Grenkost mu je kot z železno roko zagrabila srce in čeljust se mu je povsila, vendar je stopil naprej, zagrabil drugo trto in jo odrezal, potem je šel naprej k tretji, k četrti, naprej in naprej. Vsako posebej je poznal, saj jo je stokrat negoval. In štel je zraven, medtem ko je rezal: »Trideseto trupelce, eno in trideseto, štirideseto, šestdeseto trupelce... Pisanke ni več... Prvo trupelce, drugo, tretje trupelce...«

Znoj mu je lil z obraza in prsti so se lepili na držaj noža, kot da bi bili umazani od krvi, a starec je rezal naprej: »Zgodnje črnine ni več... Prvo trupelce, drugo, tretje, četrto, peto...«

Nočna sapa je potegnila preko vinogradov. Zašumelo je med listi po policah. Rezilo je zacvililo ob debelem stebelu. »Rdečina, rdečina — to je prva trta z rdečino... Prvo trupelce...«

»Kaj?«

Vzravnal se je, prisluhnil, iskal z očmi med trtami in se zopet upognil: »Drugo trupelce, tretje, četrto...«

»Kdo je?«

Zastrmel je po vinogradu. Zazdelo se mu je, da ga je nekdo poklical, a ni zagledal nikogar.

»Iz teh trt sem ji natočil prvega vina in je rekla: Vidiš, pa je le rodil vinograd. Jagode so črne, a vino je kot kri, kot kri! Kdo je?«

Sklonil se je naprej in zastrmel med zelenje. Veke so se mu na široko razprle. Žena Marija je stala med trtami in se mu smehljala. Skozi njeno telo so se videle trte na drugi strani. Kot nepremična, prozorna podoba je stala prikazen pred njim.

»Ivan!«

Pomaknil se je nekaj korakov naprej in strmел. Veter se je poigral z njenimi lasmi kot nekoč. Stala je na visoki škarpni tik nad grobljo. Nož mu je zdrknil iz roke, a tega ni zapazil. Pomaknil se je zopet nekoliko korakov naprej in obstal.

»Ivan!«

»Tisto obleko ima kot ob poroki in veter se igra z njenimi lasmi.« Mesec je jadral visoko po nebu. Ves vinograd je bil poln zlata. Polna zlata je bila čarobna podoba pred njim.

»Ivan!«

»Marija!«

Opotekel se je proti njej, dvignil roke, da bi jo vzel v naročje, stopil tik do nje — pa stopil v prazno, telo mu je omahnilo čez visoko škarpo in treščilo z glavo v grobljo. Potem se je skotalilo navzdol in obležalo ob njenem vznožju. Nekaj drobnih sivih kamnov se je zakotalilo za njim in obležalo na njegovih prsih.

* * *

Ob dveh po polnoči je vstal Ivan od mize v gostilni. »Zelo si pijan in težko boš prišel domov. Lahko ostaneš tukaj in se prespiš na klopi,« mu je rekel gostilničar.

Ivan je zamahnil z roko in se opotekel skozi vrata na cesto. Hotel je zavriskati, a trudna omotičnost mu je udušila glas v grlu. Lovil se je nekaj časa po cesti skoraj na enem mestu, potem se ga je hipoma polastila želja, da bi videl Mašo. Z opotekajočimi se koraki je došel na Martinčevo dvorišče, zavil okrog ogla pod njeno okno in tam ujel ravnotežje s tem, da se je z vso težo naslonil na zid. »Če me dekle res mara, bo že šla z menoj v Argentino, če ne, naj jo vrag vzame!« Močno je udaril nekolikokrat s pestjo po šipi in prisluhnil.

Maša je slišala. Planila je z ležišča in se stisnila v kot. Roke je naslonila na staro skrinjo, v katero je že več let spravljala balo za poroko, in strmela proti oknu. Dolgi lasje so ji padali na rame in na prsi, a se ni spomnila, da bi jih vrgla nazaj na hrbet.

»Maša!«

Eno roko si je pritisnila na prsi, drugo je zakopala v lase in upognila telo naprej.

»Maša!«

Okenski okvir je zaropotal. Ivan ga je stresel in potem zopet udaril s pestjo po šipi. Ni se oglašila. Slišala je, kako je zaklel in se potem oddaljeval od okna. Zajokala je.

S ceste je zavil v breg proti vinogradu. Ni mislil na vinograd, ampak na vrh hriba, da bi od tam strmел na morje in gledal razsvetljeno pristanišče v globini pod seboj. A moral je mimo vinograda. Zidovi so se lesketali kovinsko srebrno in kot kovinske kepe so ležali poleg steze raztreseni kamni. Po daljnih rebrih so se črnili četverokotniki borovih gozdičev. Vreščave ujede so se podile med njihovimi mračnimi vejami in veje so se pozibavale, kot bi hotele nekaj šepetati. Spotaknil se je ob brinjevi korenini in se opotekel naprej. Zazibala se je vsa pokrajina, zakrilil je z rokami, se opotekel zopet in se ujel za zid ograde. Veter je nosil vonj brinja, robidovja in divjih šipkov mimo njega. Globoko je zadihal, kalne oči so mu iskale po okolici in se ustavile na Mašinem oknu. Vse je bilo ožarjeno od mesečine. Spomnil se je, da se ni oglašila in se je razjokal od jeze, zagrenjenosti in užaljenega ponosa: »Ko pošljem prvi denar domov, se boste vsi namah spremenili. Sedaj lajate vame, takrat pa boste že videli, kdo sem jaz. In Maša bo pritekla k meni, če ji bom le s prstom pomignil čez ocean.«

Poskušal je zopet zavriskati. Sedaj se mu je posrečilo, a ustrašil se je sam svojega glasu, ki je bil bolj podoben žalostnemu kriku kot vrisku. Potem se je s težavo vzpenjal po stezi in se hipoma znašel poleg lipe v vinogradu. Oklenil se je njenega debla. Police vinograda so se zibale pred njim, silile visoko v zrak in se potem odsekano pogreznile nekam globoko. Med vejami lipe je vel veter in stresal že ovenelo cvetje nanj. Zopet je zajel sapo, prepojeno z lipovim vonjem, globoko v pljuča. In zajemal jo je znova in znova. Vrtoglavica ga je začela zapuščati, misel mu je postala jasnejša, divji, topi pogled se mu je izpremenil v žalostno temino.

»Vsi me zdaj mrzijo in ko bom šel, mi nihče niti roke ne bo ponudil. Drugim pa, ki so šli, so dajali za pijačo in se objemali z njimi.«

Zastrmel je med trte in si pomencal oči. Nato je hipoma planil od lipe mednje, se sklonil, zagrabil odrezano trto in si jo dvignil prav pred oči: »Prekletost! Stari reže trte! Sedaj pa se je skrtil, ko me je zagledal.« Planil je naprej mimo

Božo Pengov: Svoboda.

dolge vrste porezanih trt in se znašel na koncu škarpe. »Staremu se je zmešalo!«

»Oče!«

Zavpil je in zastrmel v zgornje police. Tih, komaj slišen odmev se je odbil od njih, kakor bi nekdo zaječal. Ivan je prebledel in se ozrl podse. Pod grobljo je zagledal njega, očeta. Z enim skokom se je pognal čez škarpo in se ujel, da ni padel. Vsa pijanost ga je v hipu minila, pokleknil je k truplu, k očetu, ki je ležal z obrazom k zemlji. Bolj bled kot oče ga je Ivan okrenil. Vanj je zastrmelo dvoje svetlih, belih oči. Dvignil ga je in stresel za rame. Glava je staremu omahnila in se povescila na prsi.

»Oče!«

Stisnil ga je v naročje, kakor bi ga hotel s srcem priklicati nažaj v življenje. Iz oči so mu silile solze.

»Oče, saj ne pojdem, ne pojdem, ne pojdem!«

Visoko na nebu je jadral mesec proti morju. Ko je zašel, se je delalo jutro. Do takrat je sin ležal poleg očeta in ječal. Ko pa se je sonce začelo kazati izza Vremščice, se je dvignil, si naložil očeta na ramo ter ga nesel navzdol po policah skozi vinograd domov.

VEČER

Joža Vovk

Nemi oblaki z nevidno težo silijo k tlom.
Strehe se bočijo, rade bi segle čez vso ravan.
Kot trudni svetniki drevesa molijo.
Vrata se komaj slišno počasi zapirajo,
žene nosijo vrče. Čista voda curlja
in poje pri vsakem vrču novo pesem;
ko so do roba vsi polni, spet nadaljuje
enakomerno padanje zviška na tla,
iskreč se razbija na tleh in leze med travo.
Dim v obilnih curkih drsi čez tiho vas,
vonj raste z vrtov in z oken dišečih pada,
nekje je zamolklo obstal poslednji voz,
potem onemé še šumeči koraki živine,
ki brodi po mokrih tleh pri koritu.
Potem je tiho vse, nekdo je snel klobuk
in tiho moli za srečno smrt.

V MESEČNI NOČI

Ciril Fabjan

Rimska cesta gre preko neba,
Krka ob slapu šumi,
mesto spi v mesečini.

Danes sem čisto sam s svojo dušo,
okrog šumi veter
in boža razpokano dlan.

Zvezde blestijo,
ena se je utrnila
ter padla je preko neba.

Pojem, toplo mi bije srce,
misli mi skoro spe —
po pločniku taval bi
prav do zgodnjega dne.

SPREMLJEVAVKA

Vinko Beličič

Čim tišji čas postaja, bolj te čujem.
Čim mračnejši večeri na poteh nemijo,
svetlejša si. Na njih kot nekdanj te srečujem.

Čim dlje sva si, čim vztrajneje molčiš, čim težje
srce prenaša dih praznine,
tem slajše in krepkeje me samota s tabo veže.

O jaz in ti sva si tak blizu! Včasih,
ko dolgo, dolgo gledava si v dušo,
v temi vse luči ugasnejo na vasi —
a ti ostaneš, mi šepeteš neprestano.

Zastonj ves molk, noči brez spanja,
ker si povsod kot zvonka pesem z mano.

ROMARJA

Stanko Vuk

V megli sva plezala po severni steni Montaža v Zajzero. Brez vrvi, brez cepinov, samo z mislijo, da morava biti do večera v dolini. Morda je bilo pozno popoldne. Klini so bili vsi vlažni in rja se je luščila.

Priplezala sva do srede stene in hipoma stopila v sonce. Megla je ostala za nama. Spodaj se je bleščala Zajzera s svojimi belimi prodi, na levi je bilo snežišče, od katerega je vodila do naju črna črta klinov. Še dve uri plezanja!

Visel sem na ostrem robu in gledal proti vzhodu na nizko, temnozeleno pogorje, sredi njega pa dvoje, troje hiš, cerkev in stolp: Svete Višarje. Nizko pod nama so stale smreke, nad gorami pa so plavali beli oblaki.

»Mati božja Višarska, tri sveče ti prinesem, če preplezava.«

In v duhu sem videl te sveče, kako goré na železnem svečniku v mraku, med rjavo svetlobo drugih sveč, medtem ko romarji težko in počasi molijo, kot bi se izpovedovali: »...prosi za nas grešnike.«

Prosi za naju. In spet sva se pognala po klinih. Beli prodi so naju res pričakali, ko je legala noč.

*

V mraku se zdi vsaka smreka grozna in velika. V Zajzeri pa je večer temen in gost, da se komaj znajdeš preko prodov, skozi smrekove gozdove in mimo travnikov. Na levo in desno, spredaj in zadaj stojé same kope gorá. Zvezde nad njimi se komaj, komaj vidijo. Rimska cesta je vstala nad Montažem in tone proti Celovcu.

Odnekod prihaja šum padajoče vode. Pa ne, da bi bil tu kje blizu zakleti mlin? Mogoče tu samotari trentarski študent, ki je dušo zapisal hudiču za mlado dekle? Ali je onole res les, ki trohni, ali so verne duše iz vic? Prekrižava se!

Nocoj je noč svetega Ivana. V mraku se zdi vsaka smreka grozna in velika...

*

Pride noč in Bog ne pozabi na postopača. Nekje nad nama, v pogorju, visoko v črni gori, zagoré luči. Ena, dve, tri, pet, sedem: Svete Višarje!

Mati božja naju je zagledala in nama svetil!

Saj, Mati božja, postopačev, ki razumemo obrt postopanja, nas je tako malo. Ne daj, da bi se še midva zgubila. Danes se po svetu lovi vse polno ljudi: popotnikov in hribolazcev; postopačev pa nas je vsak dan manj. Vsak večer sprejmejo jarki ob cesti, seniki, jame v gorah in smreke na pla-

Božo Pengov: Slovenska Madona.

ninah nekaj ljudi manj v svoje okrilje. Postopaška umetnost umira.

Kdo dandanes ne potuje po gorah s karto, nahrbtnikom in cepinom? Kdo se še vrže v hribe kot v neznano kraljestvo trentarskega študenta in vernih duš, kdo ne ve več natančno: nocoj bom spal v tej koči, jutri v oni? Če zlezejo v steno, zapičijo vanjo več klinov, kot ima jež bodic. In vse, Mati božja, je tako grdo preračunano. Danes tu, jutri tam gori, opoldne v tej koči, zvečer v onem zavetišču.

Za njimi pa pridemo mi kot poslednji Mohikanci, zadnji svojega postopaškega rodu: z nahrbtnikom, z risanko v njem, s koruzno moko in z dobro voljo. Vodo lovimo po jarkih, svetlobo v vseh dolinah. Kjer je lepo, se ustavimo; kjer nam je dobro, postavimo lesen trinožnik iz vej, obesimo nanj kotel, jemo, kar Bog dá in kar nam po župniških dajo dobre, zadirčne kuharice, ki nas obenem obrečejo, da moliti ne znamo.

Mati božja, ne smeš nam zameriti. Tako malo nas je še, tako malo, posebno nas od morske strani. Malo, malo nas je, Mati božja, ki vemo, kaj je izumirajoči postopaški stan.

*

Spala sva na seniku nad Ovčjo vasjo. V hladnem nedeljskem jutru romava proti Višarjam. Gori pod zadnjim znamenjem v senci smrek sede po kamenju in v travi pokvečeni ljudje. Dan je jasen. Iz zajzerske doline vleče veter in poje v smrekah.

Pokveke, kot jih ni na Brezjah ne na Sveti gori, sedé tod okoli in nama pripovedujejo svoje izvenčasovne zgodbe.

Kažoč na leseno nogo pripoveduje berač: »To nogo,« toda takoj se popravi, »ono pravó, sem hotel reči, so mi prestrelili iz hudobije v močvirjih na robu Furlanije. Ker se je sušila, jo je bilo treba odrezati, da bi rešili to drugo.«

Enooki je, govoreč z enonogim, primerjal oči z okni. Kažoč na zapečatenó oko je dejal:

»To okno so mi zaprli. A razbojnik danes nima več one svetoskrunske roke, s katero me je oslepil, in ko se bo na koncu življenja moral pokrižati in moliti, bo to moral storiti z eno samo roko. Ko bom jaz umrl, bom trpel manj, ker sem eno oko že zaprl. Ali ni prav?«

»Jaz pa bom trpel manj kot vidva oba skupaj, ker bom moral stegniti eno samo nogo,« je dejal enonogi.

Medtem ko so pokveke govorile med seboj, je lezel od žabniške strani postopaški violinist. Pokveke so ga morale že dolgo poznati, kajti eden izmed njih je vzkliknil: »He, glej prvo violino!« Lok je visel violinistu z rame kot brusilni nož, ki ga rabijo mesarji. Za njim je prihajal debelušast človek, ki je kazal na dlani groš in resno rekel:

»Berači gredo za groš tudi na galero.«

»Zakaj?« so vprašali v zboru pokveke.

»Berite tam.«

»Kje?«

»Kaj se delate bolj neumne kot ste? Berite tam: ‚Proibito l' accattonaggio‘. Prepovedano prosjačiti!«

»O, kaj mi prosjačimo?« so odgovorili v zboru pokveke. »Samo svoje nesreče pripovedujemo bližnjemu.«

In je bilo vsem prav ...

*

Svete Višarje. Ozka pot pod zadnjim vrhom v hipu preide v kratko ulico, ki se konča pri cerkvi. Na levo in desno stojé kamenite hiše s pločevinasto streho, brez pročelja, samo z velikimi okni in vrati. V oknih visé molki, podobice, konjički, svetinjice, leseni vozički, suha roba žabniške fare, sveče, spominki, voli, oslički, noge, roke in druge take stvari iz voska za zaobljube. V sobi — vsaka hiša ima v pritličju eno samo sobo —

stoji v kotu ognjišče, okoli njega in ob steni pa so mize. Nad vrati je naslikan sveti Florijan z golído, v živih, kmečkih barvah.

Človek se težko prerine med romarji. Na levi in desni stojé pred vrati krčmarice in vabijo. Ponujajo odpustke, posteljo, večerjo, zakurjeno sobo, mrzlo pivo, pet pokrival in dva molka.

Stopiva v cerkev in pomočiva prste v zlato pobarvani kropilnik: V imenu Očeta in Sina in Svetega Duha. Amen.

Obstala sva zamaknjena v polmraku pod korom. Okoli naju, po stenah orglice barv: zlato, rumeno, rdeče, sinje. Violinska pesem fresk!

Oči hlastno uživajo. Ustavijo se slednjič v oltarju:

MATI BOŽJA.

Mah na slikah je mehak kot tisti, ki ga stavimo za božič okoli jaselc. Ovčke so bele kot tiste, ki se pasejo za cerkvijo. In zarja je taka, kot sem jo videl včeraj zarana na Montažu.

Toneta Kralja večerna pesem Materi božji!

*

Ostala sva v mraku pod korom. Pozno popoldne je, sveče goré na stolpičastem svečniku in vosek se počasi cedi. Oddaleč se sliši blejanje ovac in ubito pozvanjanje ovnevega zvonca. Romarji klečé, se križajo, poljublajo tla, molijo. Vonj po kadilu leži po cerkvi, trudno mrmranje naju ne moti.

Niti ganeva se ne. Nerodno in tiho moliva — kot naši kmetje.

»Mati božja Višarska, zdaj sva vendarle prišla do Tebe. V soju sveč stojiva pred Teboj in Te prosiva: Ti, ki si naju rešila iz severne stene Montaža, reši naju še iz severne stene življenja. Mlada sva in neizkušena. Daj, da bi našla tavžent-rožo življenja, rožo, ki sva bolna od nje. Daj, da bi se rešila preko severne stene življenja, da bi rešila mladost. Mati božja Višarska, prosi za naju!«

Sveče goré, mrak se gosti, prične se večerno opravilo. Orgle zabučé kot črno morje, romarji se trkajo na prsi, duhovni vihté kadilnice in skozi svetlobo sveč, vihtenje kadilnic, težko molitev romarjev in zategle klice beračev vidiva samo sladke oči naše Matere božje Višarske ...

*

Večer je. Sedla sva na hlode za cerkvijo. Romarji so se porazgubili po krčmah in zavetiščih, skozi okna sijó petrolejke, k nama prihaja dolga, preprosta pesem o Materi božji sedem žalosti. Nekdo jo trudno spremlja s harmoniko.

V mraku vidiva luči iz Žabnice, z Dobrača, iz Celovca, s Planine. Vse je tiho, kot osteklenelo

v večeru. Niti veter, prepojen z vonjem smrekove smole, se ne vzdigne od Divjega lovca.

Sediva in se meniva o gorah, o študentih, o vojaštvu, o ljubezni, o Materi Višarski, o vsem.

Mraz postaja. Velik, rdeč mesec vstane nad gore in jih osveta, da postanejo vse sinje. Samo snegovi so bolj srebrni in luči v dolini bolj drobne. Soj petrolejk v oknih zavetišč je postal medel.

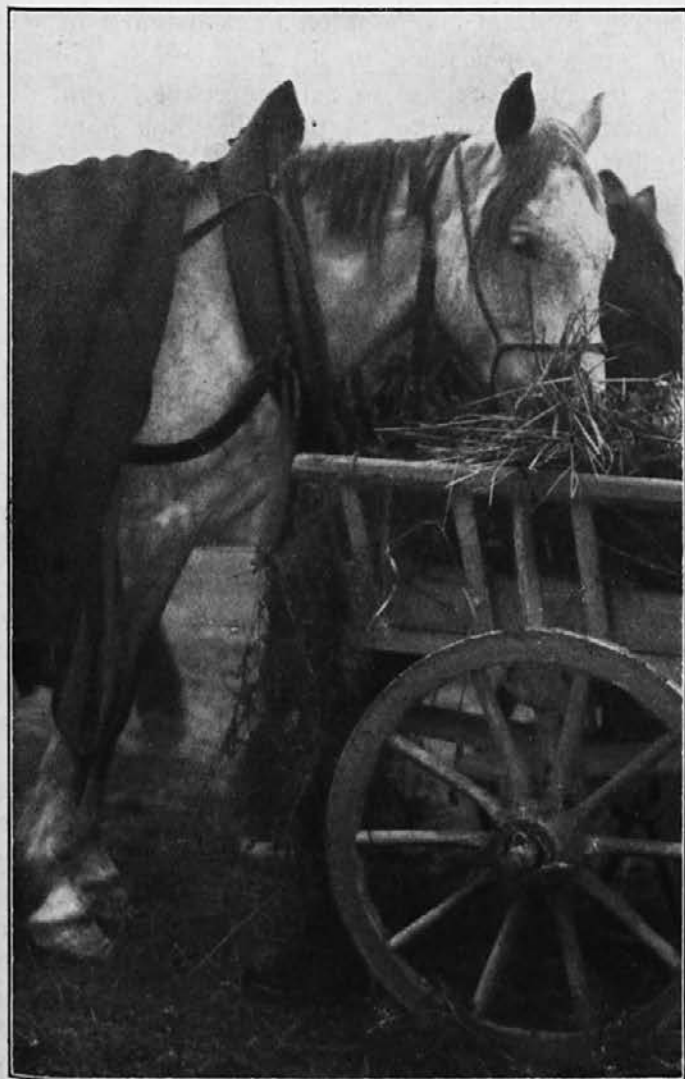
Jutri stopiva znova na romarsko pot.

Umolknila sva.

Gledava gozdove, zvezde, hribe, prode, jarke, travnike, luči in nama je dobro.

Mati božja Višarska v sinjem plašču sedi v cerkvi in se tiho pogovarja s svojim Sinkom. Vso noč se pogovarja za nas...

V župnijskem zavetišču imajo v zadnji hiši na senu prostor za berače in študente. Tam je spal Tone Kralj in si kuhal, ko je delal freske. Tja sva legla tudi midva. Skozi špranje sva videla zvezde. Marija jih je razgrnila na najino nebo...

Na sejmu. (Fot. Fr. Krašovec.)

HELENINA OTROKA

John Habberton / † Bogomil Vdovič

Slednjič sem delo dokončal, toda moje veselje se je mahoma skalilo ob strašni misli: »Kaj porečejo ljudje?« Če bi bili v mestu namesto na Slemenih, bi razen cvetličarja, njegovega posla, gospodične in mene nihče ne vedel, da sem poslal gospodični Majnikovi šopek. Toda na Slemenih, v vasi, kjer živi več sto domačih klepetulj, kjer pozna vsak vsakogar in njegove zadeve, sem se bal govoric. Na molčečnost kočijaža Miha sem se lahko trdno zanesel, kajti njemu sem bil že pred leti napravil nekaj uslug; toda vsakdo je vedel, kje Miha služi; vsakdo je vedel — kako skrivnostna, nevidna in jadrna so občila na kmetih! — da sem jaz edini boljši človek, ki stanuje tačas v hiši polkovnika Lovrenčiča. Ej, pa sem jo imel! V nekem predalu knjižnice sem videl majhno škatlo iz lepenke, po podobi kot za klobuke, ki bo brez dvoma kar pravšna. Poiskal sem to škatlo in bila je res taka, kakršno sem potreboval. Položil sem vanjo na dno svojo vizitko — ni skrbi, da bi dama, ki dobi cvetice v dar, ne našla priložene vizitke! — položil lepo šopek na sredo škatle in šel iskat Miha. Ta je izpodbudno pomežiknil, ko sem mu razložil bistvo naročila, in mi zašepetal:

»Tako lepo bom opravil, gospod, kakor le kaj. S kuharjem gospe Grčarjeve se dobro razumeva in po navadi hodim tja po stezi od zadaj. Noben zlodej me ne bo videl razen angelov, ti pa ne bodo pripovedovali.«

»Dobro, Miha; tu imate dolar, škatlo dobite na obešalu za klobuke v veži.«

Pol ure kesneje, ko sem sedel v svoji sobi pri oknu in bral, sem zagledal Miha, lepo obritega, oblečenega in pokrtačenega, kako jo maha po cesti in previdno nese mojo škatlo v svoji veliki roki. S kopico prijetnih slik v glavi sem šel dol k večerji. Moja nova prijateljica sta bila nenavadno pridna. Očividno jima je vožnja ublažila razposajenost in povzdignila srčece. Njun tek sicer ni kazal nič zmanjšane sile, toda govorila sta le malo in vse, kar sta povedala, je bilo prebrisano, smešno ali presenetljivo, in sicer tako, da sem jima z veseljem ustregel, ko sta me po večerji prosila, naj ju denem v posteljo. Žabko je bil nekam izginil in se ves potrft vrnil.

»Ne mojem najt žibke moje puntke,« se je cmeril.

»Nič ne dé, ljubček moj,« sem ga miril, »pojdi, boš rajši strica na kolenih jahal.«

Božo Pengov: Mati božja.

»Ampak jaž cem moje puntke žibko,« je rekel in šobil svojo spodnjo ustnico.

Na misel mi je prišla moja izkušnja z njim, ko bi bil »jad vidu koješa vejtiyo«, in sem strepetal.

»Žabko,« sem rekel s takim prepričevalnim glasom, ki bi bil zame, trgovca, tisoče vreden na leto, ko bi le mogel po volji razpolagati z njim. »Žabko, ali ne bi rad strica štiporamo jezdil?«

»Ne, jaž bi jad moje puntke žibko.«

»Ali hočeš, da ti kakšno povest povem?«

Za hip se je pokazal na Žabkovem obrazu strašen notranji boj med starim Adamom in materjo Evo, toda radovednost je slednjič obvladala prirojeno napakō in Žabko je zamrmral:

»Daj.«

»Kaj naj ti pa povem?«

»Od Noeta bajka.«

»Kaj?«

»On misli o Noetovi barki,« je vzkliknil Živko.

»Šaj šem jeku Noeta bajka,« je izjavil Žabko.

»Dobro,« sem dejal in da si osvežim spomin, hitro pogledal v sveto pismo, kajti Helena ga,

kakor drugi ljudje, precej rada pozabi vzeti s seboj, kadar odhiti za nekaj dni zdoma — »torej nekoč je deževalo štirideset dni in štirideset noči in vse, kar je bilo na površju zemlje, je utonilo, razen Noeta, pravičnega moža, ki se je rešil s svojo družino v barki, ki mu jo je bil Gospod ukazal zgraditi.«

»Stric Hinko,« je rekel Živko, ki me je ves čas debelo gledal in z odprtimi usti poslušal, čez najmanj dve minuti, ko sem bil končal, »mislíš, da je to res o Noetu?«

»Seveda, Živko. Tukaj je vsa povest v svetem pismu.«

»Prav, ampak po mojem to še malo ni o Noetu,« je rekel z rastočim poudarkom.

»Živko, meni se začinja dozdevati, da sva brala midva dve različni zgodbi. No, pa povej ti svojo.«

»Kaj?«

»Pripoveduj mi o Noetu, če veš toliko o njem.«

»Bom, če hočeš. Nekoč je bil ljubi Bog tako slabe volje, zato ker so bili ljudje hudobni, da mu je bilo žal, da je sploh koga ustvaril in svet in vse. Ampak Noe ni bil hudoben in Gospod ga je ljubil čez vse in zato je rekel Noetu, naj naredi veliko barko. In potlej je Bog hotel narediti dež, da bi vsi utonili, samo Noe ne in njegovi fantki in punčke in kužki in mucke in kravice in telički in teličke in konjci in vsi, ki bi šli v barko in bi ne bili nič mokri, kadar bi šel dež. In Noe je vzel vse polno dobrih stvari v barko, pogač in mleka in kaše in jagod in klobas, o, prav zares, in potic in tort. Ampak Noe ni hotel, da bi vsi utonili, zato je pridigal ljudem in jim rekel: »Zdaj zdaj bo začelo strašno deževati; bodite rajši pridni, ljudje božji, in Gospod vas bo pustil v mojo barko.« Oni pa so rekli: »O, če pojde dež, bomo šli v hiše, dokler ne bo nehal.« Drugi ljudje pa so rekli: »Mi se dežja prav nič ne bojimo, saj imamo dežnike.« In več jih je reklo, da jim še mar ni, da bi se bali takega dežja. Pa je šel zares dež in ljudje so šli v hiše in voda je prišla noter in so šli po stopnicah gor in voda je prišla za njimi in so šli na vrh streh in na visoka drevesa in na hribe in gore in voda je prišla za njimi povsod in je potopila vse, samo Noeta in ljudi v barki ne. In je šel dež štirideset dni in štirideset noči in potlej je nehal in Noe je šel iz barke in on in njegovi fantki in punčke so šli lahko, kamor so hoteli, in vse, kar je bilo na svetu, je bilo njih; in nobenega ni bilo, da bi jih bil podil domov ali v otroški vrtec, in nič hudobnih dečkov, da bi jih topli. — No, zdaj nama pa povej kakšno drugo povest.«

Sklenil sem, da ne bom več poskusil pripovedovati zgodb iz svetega pisma, kajti moje skušnje v tem pogledu niso bile nič kaj izpodbudne. Zato sem poskusil s povestjo o vojski.

»Ali vesta, kaj je vojska?« sem vprašal pozivedovaje.

»O, veva,« je rekel Živko, »papa je bil tam in je imel sabljo. Ali je ne vidiš? Tamle visi.«

Pač, videl sem jo, a razloček med strašnim bojiščem, kjer sem videl Tomovo sabljo zadnjikrat delovati, in med to mirno sobo me je prisilil, da sem se zamislil, dokler me ni Živko predramil, rekoč:

»Ali nama ne boš nič povedal?«

»O, bom, Živko. Nekega dne je šlo vse polno vojakov po cesti in ti so bili lačni kakor le kaj, ker niso dobili ves dan nič jesti.«

»Zakaj pa niso šli v hiše in rekli ljudem, da so lačni? Tako naredim jaz zmeraj, kadar grem po cesti.«

»Zato, ker jih ljudje v tej deželi niso marali. Bratje, očetje in možje teh ljudi so bili tudi vojaki, toda ti niso ljubili vojakov, o katerih sem vama prej pripovedoval, in so jih hoteli umoriti.«

»Potlej pa niso bili prav nič lepi,« je rekel Živko s precejšnjo odločnostjo.

»Prav, Živko, ampak prvi vojaki so hoteli pa te pobiti.«

»Potem so bili pa vsi skupaj grdi, ker so hoteli drug drugega umoriti.«

»O, ne, niso bili; med njimi je bilo prav dosti zares dobrih mož na obeh straneh.«

Živko je gledal silno zmedeno in po vsej pravici, saj so še najmodrejši in najboljši ljudje v klaverni zadregi ob bistvu vojnega čustvovanja.

»Oba oddelka sta bila na konjih in blizu drug drugemu. Ko pa sta se zagledala, sta pognala svoje konje, trobente so zatrobile, vojaki so potegnili sablje, da bi drug drugega pobili, kar ti majhen deček, ki je bil zunaj v gozdu in nabiral jagode za svojo mamo, poskusi teči čez cesto, se nekako spotakne, pade in zakriči. Nato je nekdo na ves glas zavpil: Stoj! in vsi konji na eni strani so se ustavili; in potem je nekdo na drugi strani zavpil: Stoj! sila trobent je zapelo in vsak konj na drugi strani se je ustavil. Neki vojak pa je skočil s konja, pobral dečka, bil je približno kakor ti, Živko, in ga skušal potolažiti; in nato je prišel vojak z druge strani, da ga vidi, in potem ga je prišlo več vojakov z obeh strani gledat; in ko mu je bilo bolje in je šel domov, so vsi vojaki odjahali, kajti zdaj jim ni bilo več tako pri sreč, da bi se bojevali.«

Božo Pengov: Studija glave.

»O, stric Hinko! Meni se zdi, da je bil to strašno dober vojak, ki je stopil s konja in se zavzel za fantka.«

»Res, Živko? Kaj meniš, kdo je bil to?«

»Ne vem.«

»To je bil tvoj papa.«

»O-o-o-o-o!«

Če bi bil Tomo videl samo ta izraz v obrazu svojega sina, ko je napravil ta zategli vzklik, bi se mu izguba največjega upanja, ki ga je imel kedaj kot konjeniški častnik, ne zdela več tako velika, kakor se mu je zdela pred leti. Videti je bilo, da je Živko dojel povest v vsem njenem obsegu. Njegove oči so gledale globlje in globlje, dokler niso zadobile tistega v daljavo zamaknjene pogleda, ki se je zdel preresen za slabotno zemeljsko bitje.

A Žabko, on, ki mu je zatelebana mama pri-sojala neko umetniško čustvovanje, Žabko se je ves čas mojega pripovedovanja držal kakor kdo, ki se bavi s svojo lastno mislijo, in komaj je Živkov vzklik zamrl, že je začel na glas plesti svojo skoz in skoz pustolovsko povest.

»Ko šem biu jaž šovdat,« je pripomnil silno važno, »šem imu šuknjo in kjobuk in muf in majhno koco okoj vjata, da me ni žébju, in je biu stjásen viháj in dez je sù in toca in mi je bjó sjabó in šem pozèju šabjo in se sezgáu pjav do mèjtvega.«

»Kako si pa potem sem prišel?« sem vprašal z zanimanjem, primernim važnosti zadnjega stavka njegove povesti.

»Od mejtvih šem vštàu in pjišù najavnost šëm. In jaž bi jad moje puntke žibko.«

O ti trdovratnost neugnana! Kakšno srečo bi lahko naredil ta škrat v trgovini, ko bi bil velik!

»Stric Hinko, jaz bi najrajši, da bi prišel papa kar precej domov,« je rekel Živko.

»Zakaj pa, Živko?«

»Zato, da bi ga pobožkal, ker je bil tako dober z ubogim fantkom v vojski.«

»Tjic Inko, jaž bi jad moje puntke žibko, žató, ki je moja puntka notji in bi jo jad vidu,« je besedoval Žabko.

»Kaj praviš, stric Hinko, ali ima Bog papana kaj hudo rad, ker je napravil tako lepo reč?«

»Seveda, dragi moj; prav čutim, da ga ima.«

»Bogéč ima papana hudo jad, žato imam jaž Bogča hudo jad,« je pripomnil Žabko. »In jaž bi jad moje puntke žibko in mojo puntko.«

»Žabko, jaz ne vem, kje sta, zdaj ju ne morem najti. Počakaj do jutri, potem ti jih poiščem.«

»Stric Hinko, ne vem, kako more Bog v nebesih prebiti brez našega papana,« je rekel Živko.

»Jubi Bogec vžame papana v nebeša in Živka in mene in še bomo spehájaji in Bogča gjédaji in še ž angejeki igjaji, ki imajo pejutniče in še dóbjo iméji in níkóji špat sji, pjav pjav níkóji.«

O, ti ljuba in čista nedolžnost! Kako velika je v primeri z drugimi ljudmi, ki jih prenašamo, tvoja vera in kako malo imaš grehov! Kako vzvišena je tvoja ljubezen!

Nekdo je potrkal na vrata in me zmotil. »Najprej!« sem zavpil.

Vstopil je s silno skrivnostnim obrazom Miha ter mi izročil pismo in tisto škatlo, v kateri sem bil gospodični Majnikovi poslal cvetice. Kaj pa naj to pomeni? Brž sem odprl pismo, istočasno pa je Žabko zakričal:

»O, moje puntke žibka, moje puntke žibka!« Pograbil in odprl je škatlo in privlekel na dan — svojo punčko! Srce se mi je skrčilo in si ves čas ni opomoglo, dokler sem bral naslednje pisemce:

»Jela Majnikova vrača s tem gospodu Burniku pošiljko, ki je pravkar dospela, in njegovo vizitko. Spoznala je, da je vsebina očitvidno lastnina enega njegovih nečakov, toda nikakor ne more razumeti, zakaj ste ji bili to poslali.

20. junija 1875.«

»Žabko!« sem zarjul, medtem ko je moj mladi nečak srčkal svojo ostudno punčko in ji momljal ljubeznive besede, »kje si dobil to škatlo?«

»Na objesavniku za kjobuke,« je odgovoril malič prav brez vsega strahu. »Jaž šem jo biu špjavu v omajo za bukve, pa mi jo je nekdo vžeu in dau gèjde štaje józe notej.«

»Kje so te rože?« sem vprašal.

Žabko je precej začudeno pogledal, toda naglo odgovoril:

»Štjan sem jih vèjgu. Jaž ne majam štajih jož v moje puntke žibki. Vidis, tako se žiblje!« In ta strašni uničevavček človeškega upanja je tisto škatlo z največjo ravnodušnostjo drsal naprej in nazaj, obenem pa namestnici mojega krasnega šopka preljubeznivo prigovarjal.

Če rečem, da sem gledal Žabka očitajoče, se to pravi, da sem izražal svoja čustva na najnezadostnejši način, toda da bi izrazil to, kar sem čutil do Žabka, pa sploh nisem mogel najti nobenega načina. V dveh ali treh kratkih trenutkih sem spoznal, kako zelo sem se prav za prav prizadeval, da bi zaslužil pozornost gospodične Majnikove, in kako močno se je pozornost, ki sem si jo pridobil, razlikovala od pozornosti, katero sem upal, da je bom morda deležen. Zdelo se mi je presmešno, da bi bilo res. Jaz, ki sem imel v teku let kopico poznanstev z dražestnimi gospodičnami, in vendar vedno ohranil svoj zdravi človeški razum in samoobvlado, jaz, ki sem imel za nemoško, ako se je kdo za kako damo posebno zanimal, preden je imel svojih pet tisoč dolarjev dohodkov na leto, jaz, ki sem večkrat in spretno dokazoval, da so življenjske zveze ali poskusi takih zvez brez poprejšnjega skrbnega proučavanja, ki ga zahtevajo duševne značilnosti družice, najneodpustnejša neumnost: jaz sem se izneveril vsem svojim načelom in kakor v zasmeh za vso mojo modrost in opreznost mi je bilo celó usojeno, da sem to svojo slabost spoznal po triletnem paglavcu in ogabni čeči iz cunj.

Tisti milostni in blažilni dar božji, s katerim nam Previdnost omogoča, da tešimo svojo lastno bolečino s tem, da jo drugim lajšamo, mi je kmalu prišel na pomoč. Pred mojim srepim pogledom je Žabko polagoma izgubil zanimanje za svojo punčko in žibko, začel ves pobit šobiti in vihati svojo spodnjo ustnico in silno jokati.

»Jubi Bog, ne žavejži me,« je vokal ves solzan. Dvomim, da je on sploh kaj mislil in vedel, kaj je rekel ali na koga se je obrnil; toda če je cestninar, čigar molitev je Žabko tako lepo ponazoril, naredil tak obraz, ko je molil svojo znamenito prošnjo, je nemogoče, da bi ne bila pri priči uslišana. Žabko se je umeknil celó v kot in si zakril obraz za kazen, ki si jo je bil sam naložil.

»Le nič ne maraj, Žabko,« sem rekel pobito, »saj vem, da nisi mislil tako.«

»Jaž bi te jad pobožkau,« je ihtel Žabko.

»No, le pojdi sem, ubožec,« sem rekel in razprostrl roke ter strmel, če to ni prav tako, kakor je o nekem takem grešniku zapisal dobri škof Tegner:

»Veličina ljubezni je veličina sprave, kajti ljubezen je sprava.«

Žabko mi je prišel v naročje, radodarno izlil svoje solze na mojo srajco ter slednjič globoko vzdihnil in pripomnil:

»Ždaj mojas ti mene pobožkat.«

Storil sem, kar je želel.

Teoretično sem že dolgo verjel, da se višja modrost Stvarnikova najrajši razodeva na njegovih najnedolžnejših bitjih. In tu se je pokazalo, da je moja teorija res prava, kajti kdo drugi bi me bil pač dejansko poučil, kakšne dolžnosti ima razžaljenec do žaljivca. Poljuboval sem Žabka in ga srčkal in slednjič se mi je posrečilo, da sem ga potolažil. Kljub temu, da je bil zelo umazan in ves marogast od solz, je odražal njegov obrazek več lepote kot takrat, ko je bil njegov lastnik ves razigran od veselja. Gledal mi je resno in zaupno v oči in že sem si čestital, češ kako popolna je moja odpustljivost, kar mi Žabko znova obudi mojo staro, neprerajeno naravo in pokaže nedovršenost mojega odpuščanja, rekoč:

»Poljubi mojo puntko tudi!«

Slušal sem.

Moje odpuščanje je bilo s tem popolno, prav tako pa tudi moje ponižanje. Nanagloma sem sklenil pogovor. Po sinočnjih Živkovih navodilih sva rekla drug drugemu »Bog te obvaruj!« in vsaj eden udeleženec te pobožnosti je želel, da bi prošnjo, ki jo je drugi izrekel, ta drugi razločno slišal. Potem sem se zgrudil v knjižnici v naslanjač in začel razmišljati. Bil sem resnično in resno vznemirjen zaradi posledic Žabkovega ravnanja z mojim šopkom. Saj bi gospodični Majnikovi lahko zadevo razložil, brez dvoma bi ji lahko; saj je bila prerazumna ženska, da bi bila kar na lepem užaljena zaradi smešne pomote, ki jo je otrok zakrivil. Toda smejala bi se mi, pa saj ne more drugače, a zasmehovan biti od gospodične Majnikove je bilo nekaj takega, da me je že misel na to mučila tako, da me je bilo samega sebe v dno duše sram.

Kakor vsak drug mladi moški med mladimi moškimi sem bil tudi jaz včasih za tarčo marsikatere robate šale, a sem jo prenesel, ne da bi trenil. Zato se mi je zdelo zdaj prav bojzljivo in sramotno, da morem biti tako občutljiv že ob sami misli na posmeh, ki bi ga najbrž nihče drugi ne slišal kakor gospodična Majnikova sama.

Deklič. (Fot. Fr. Krašovec.)

Toda že sam posmeh znane dame lahko zmanjša ugled človeku, kateremu se smeje. Za Boga, ta misel je bila neznosna! Na vsak način sem se moral nemudoma pismeno opravičiti. Ko sem bil še za dopisnika v trgovini, kjer sem zdaj družabnik, sem znova privabil marsikaterega odjemavca, ki se je bil izneveril, zato sem lahko upal, da si z dobro sestavljenim pismom v spoštovanju gospodične Majnikove zopet pridobim mesto, ki sem ga izgubil.

Urno sem sestavil pismo, ga skrbno popravil, prepisal, kakor se spodobi, in ga po zvestem Mihu odposlal. Nato sem poskusil brati, a nikakor ni šlo. Štiri ure sem hodil po verandi in pihal smotke. Ko sem se slednjič umeknil v sobo, sem bil poln misli, upanja, skrbi in predstav, ki jih prej nisem nikdar imel. Kot skrben varuh sem pogledal v spalnico nečakov. Tu sta ležala tako ljubko, da bi ju ne čopič ne dleto ne mogla nikdar upodobiti. Žabko na primer je imel tako prisrčen izraz, da se nisem mogel premagati, da ga ne bi bil poljubil. Pri vsem tem pa nisem pozabil, poslužiti se novega ključa in skrbno zakleniti tudi druga vrata svoje sobe.

(Dalje prihodnjič.)

IZ ZGODOVINE SLOVENSKEGA CERKVENEGA SLIKARSTVA

Nadaljevanje / France Stelè

Andrej, slikar iz Ottinga.

V cerkvi Sv. Duha v Slovenjgradcu je naslikan na severni steni prezbitarija pasijon, ki obsega sedem in dvajset prizorov iz trpljenja Kristusovega. Zraven na pritličju slavaloka je votivna slika, predstavljajoča klečečega moža v sodobni noši, z rožnim vencem v sklenjenih rokah in trakom z latinskim napisom: »Ti, ki si za nas trpel, usmili se nas!« Za njim kleči s sklenjenimi rokami njegova žena, za obema pa stoji s pokroviteljsko kretnjo angel in se dotika njunih ramen. Pod sliko je deset vrst nemškega, v gotici pisanega napisa, katerega zadnjih šest vrst je deloma uničenih, a je vsebina vendar popolnoma jasna in poroča, da je Andrej, slikar iz Ottinga, dovršil to slikarijo v petek pred sv. Janezom v enem izmed let desetletja 1450 do 1460 (prav zadnja številka letnice je namreč uničena). Napis priporoča vsem, ki bodo to slikarijo ogledovali, naj zmoliijo očenaš, zdravomarijo in vero v čast božjo in čast Kristusovega bridkega trpljenja, v tolažbo vsem vernim dušam in za poboljšanje živih, ki so slikarijo naročili. Da votivna podoba nad na-

Sl. 62. Andrej iz Ottinga. Izgon kupčevavcev iz templja: Slovenjgradec (1450–1460).

pisom ne predstavlja slikarja, ampak naročnika dela, je jasno po tem, da poleg klečečega moža ni tako zvanega umetniškega grba. Ime slikarjevo je v napisu vprav pri označbi kraja nekoliko poškodovano, kar je vzrok, da so ga raziskovavci teh slik doslej različno brali in da dobiva slikar Andrej v znanstveni literaturi, kakor smo prepričani sedaj končno veljavno, že tretje ime. Prvi je bral Avguštín Stegenšek Ottog, torej Otok, kar se je izkazalo za nemogoče že radi tega, ker je kljub dvema »t« ostala ena navpična poteza neupoštevana. Pozneje je pisec teh vrstic popravil to branje v Ostrog, kar je resnično izrabilo vse poteze napisa in se je zdelo posebno pri kontroli na podlagi fotografije prepričevalno. To ime je potem obveljalo, dokler ga ni pisec pri ponovni preiskavi originala sam popravil lansko leto v Otting. Domnevni »st« se je namreč izkazal kot nedvomni dvojni »tt«, sumljivo daleč na desno potegnjeni konec vrha črke »s« pa se je izkazal kakor pika na »i«.

Pasijon slikarja Andreja pokriva od vrha do pritličja troje polj severne stene prezbitarija. Ta polja so deljena med seboj po polstebrih arhitekture, zgoraj pa šilasto zaključena po arhitekturi obokov. V tem okviru je stena razdeljena vodoravno vselej na pet pasov, navpično pa v dva dela. Tako nastane v vsakem polju osem pravokotnih okvirov in enotni šilasti vrh nad njimi, kar dá devet slik na vsako polje. Celota vzbuja vtisk med arhitekturo razpete poslikane preproge. Enakomerna razdelitev na skoraj kvadratična polja pa vzbuja spomin na pasijonske prizore tako zvanih postnih prtov, s katerimi so v poznogotski dobi v postu prekrivali oltarje in so se nam dobri primeri ohranili na Koroškem na Krki in v Vovbrah. Domneva, da bi bil temu kakor bržkone še kakemu poznogotskemu slikanemu pasijonu za vzor tak postni prt, se kar sama vsiljuje.

Slovenjegraški pasijon obsega sedem in dvajset prizorov, ki se pričenjajo z obujenjem Lazarja in končujejo s prihodom Svetega Duha na apostole. Že iz tega vidimo, da gre za dobro premišljeno, vsebinsko zaokroženo vrsto podob, od katerih prva kaže na delovanje Odrešenikovo na zemlji, ki je vzbujalo srd njegovih nasprotnikov, zadnja pa na zmagoslavno pot njegovega nauka v vesoljni svet, ki ga sramotna smrt na križu ni mogla zavreti. Vrsta podob je tale: 1. obujenje Lazarja, 2. posvetovanje velikih duhovnov z Judom radi izdaje, 3. Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem, 4. izgon kupcev iz templja, 5. Jezus in grešnica, 6. veliki duhovni izplačujejo Judu dogovorjeno vsoto, 7. zadnja večerja, 8. Oljska gora.

9. Judov poljub, 10. Kajfa si raztrga obleko, 11. Jezus pred Herodom, 12. Jezusa bičajo, 13. Jezusa kronajo s trnjevo krono, 14. Ecce homo, 15. Pilat si umiva roke, 16. Jezus sreča žalostno Mater, 17. Simon pomaga Jezusu nositi križ, 18. Jezusa pribijajo na križ, 19. prizor z Longinom, 20. snemanje s križa, 21. Žalostna Mati z mrtvim Sinom v naročju (Pietà), 22. polaganje v grob, 23. zapечатeni grob zastražen s spečimi stražarji, 24. vstajenje, 25. Noli me tangere!, 26. vnebohod, 27. prihod Svetega Duha.

Slovenjegraški pasijon ima več izrednih potez, radi katerih zavzema odlično mesto v slovenskem srednjeveškem slikarstvu. Prva taka poteza, ki se uveljavlja pri gledavcu, še preden se je poglobil v vsebinsko in formalno bitnost tega dela, je izredna prilagoditev celotne slikarije arhitekturnim pogojem prostora, kjer se nahaja. Njegov stilistični značaj je tako dosledno ploskovit, da smo ga zgoraj primerjali s poslikanim prtom, preprogo, razpeto med aktivne sestavine arhitekture, da pokrije in okraši njene počivajoče, samo vrzeli sostava aktivnih ogrodij stavbe za trepajoče dele. Ta ustreznost mirnemu stanju sten se javlja tako v mrežastem, na plitev prostorninski pas omejenem tkivu celote, v katerem se figuralne sestavine dogodkov enakovredno pojavljajo pred gledavcem, kakor tudi v likovni zgradbi posameznih prizorov (kompoziciji).

Tej idealni podrejenosti slikarije arhitekturnemu okviru se pridružuje tudi njena barvna stran, ki je na prvi pogled enostavna in hladna, ki pa pri bližjem gledanju oživi kot dobro pretehtan pojavni svet sinjih, zelenih, bledordečih, lilastih in rumenih tonov. Mrkost celote posebno povečujejo hladno sinja ozadja in pa dejstvo, da je prvotno živordeča barva s časom potemnela. Kljub temu pa še danes to na prvi pogled hladno celoto rešuje s svojo toplino rumena, celoti precej enakomerno vtkana sestavina. V svojem učinku zdržani, naravnost iskano intimni barvni pojav te slikarije se druži s hladno, a materialno prepričevalno rožnato barvo kamenite okvirne arhitekture v naravnost plemenito popolnost.

Posebno pa občudujemo v teh slikah bogastvo izraza, in to tako zunanjega, ki se javlja v kretanjah in sestavu oseb, kakor na drugi strani duševnega izraza, življenjske vsebine upodobljenega, katera se javlja v izrazu obrazov. To nas tembolj preseneča, ker slikar kar po vrsti in z neko naslodo ob vsakdanji resničnosti uporablja grde, za globlji duševni izraz malo primerne obraze. Celó obrazu Kristusa in Marije manjka tista nevsakdanja milina, ki smo je sicer vajeni.

Značilno za to delo je tudi, da ga v vsem ovladuje fabulistični, pripovedni in nabožno meditativni, pobožnemu razmišljanju služeči značaj. Da njega v čim višji meri doseže, mu naš slikar strogo podredi vse druge ozire. Predvsem mu pri tem služita omejitve prizorišča in osredotočena kompozicija prizorov. Vsak prizor tega pasijona učinkuje kot dobro nastudiran prizor na pozornici gledališča. Podobno kakor tam s kulisami ograja tudi tu slikar prizorišče z nekaj v raznih uslovnih oblikah se ponavljajočimi predmeti, ki mu zadoštujejo, da doseže vtisk primerne globine točno omejenega prostora, pa tudi da zadostno označi kraj, kjer se dogodek vrši. Ako se dogodek vrši v prosti naravi, zapre pogled v globino s kako kulisno, od strani v prostor pomaknjeno arhitekturo ali zastorom ali vrsto gričev. Tako je v sliki izгона kupčevavcev iz templja (sl. 62) pomaknjen v diagonali od leve proti desni v globino jeruzalemski tempelj, iz katerega stopa, energično vihteč bič. Jezus in prevrača mizo menjavčevo, na desni pa se gnetejo k robu slike odhajajoči kupci, katerih prvi v ozadju, ki se zaničljivo obrača nazaj, zapre še zadnji nezakriti del pogleda v globino. Prav ta slika je izredno značilna za živahno pripovedno domišljijo slikar-

Sl. 63. Andrej iz Ottinga, Jezus in grešnica; Slovenjgradec (1450—1460).

jevo in za način, kako za pripovedno učinkovitost izrablja prostorninski položaj. Kljub primitivnim sredstvom, s katerimi je slikar ustvaril podobo dogodka, se mu je posrečilo dati prizoru vso napetost, ki se izraža v energiji svete Jezusove jeze in v strahopetnem izmikanju kupcev pred udarci; le najsprednejši, ki ga udarec ne more več doseči, je pokazal svoj pogum s tem, da se je Jezusu zasramovalno zapačil. Dogodku, kakor ga je s svojimi nerealističnimi sredstvi upodobil naš slikar, moramo priznati veliko mero psihološke poglobljenosti.

V prizoru *Ecce homo* je slikar dosegel vtisk zaprtega prostora s tem, da je podobno kakor tam tempelj tu postavil v diagonalo od desne proti levi — kulisno v globino — prednji del Pilatove palače z lopo, s katere kaže Pilat bičanega Jezusa. Kolikor pa ta stavba ne zapre pogleda v ozadje, ga je zakril na levi z nazobčanim ozidjem. V prizoru pred Herodom je desno polovico zakril z zastorom, levo pa zaprl s tesno vrsto množice. Sploh si rad pomaga s takimi množicami, ki jih kakor tu razpostavi v ozadju, in z njimi doseže svoj namen, da omeji pogled v globino. Na tem motivu je zgrajena posebno slika prizora, ko si Kajfa raztrga obleko, in Judov poljub. V drugih primerih v isti namen uporablja vrsto gričev z nekaj drevesi, tako v obeh učinkovitih slikah srečanja Matere s trpečim Sinom, dalje v prizoru, ko pribijajo na tleh ležečega na križ, in v izredno učinkoviti sliki, ki predstavlja objokovanje s križa snetega Jezusovega trupla.

Pri dogodkih pa, ki se vršé v notranjih prostorih, porablja naš slikar stari, od Giotta podedovani motiv mnogokotne, zaboju podobno oblikovane prostornine, katere prednje stene so odprte — in strop prostora visi podobno baldahinu nad dogodkom. Tako je oblikovan prostor v sliki Jezusa z grešnico (sl. 63), ki se po prepričevalni dramatični napetosti kosa z izgonom iz templja. V osmerokotnem obokanem gotskem prostoru, ki ima vrata na desni, stoji v sredi pobožno vdana grešnica, ki jo obtožuje bradat farizej. Na levi od njega stoji vzvišeno resen in odločen Jezus in kaže v odgovor na obtožbo na tla pred ženo, kjer stoji napisano: »Kdor je brez greha, naj vrže prvi kamen.« Ogorčenje nad tem odgovorom se bere na obrazih skupine ljudi v ozadju in na desni, ko odhajajo skozi vhod in že kujejo načrte zoper Jezusa. V podobnem prostoru se vrši izplačevanje podkupnine Judu, bičanje in kronanje (sl. 64).

Kakor prostor, kjer se dogodki vršijo, prav tako osredotočena je tudi kompozicija upodoblje-

nih dogodkov samih. Slikar izrabi vselej vse momente, ki morejo živahnost dogodka obogatiti, predvsem pa skrbi za to, da je glavni igralec s svojim nasprotnim igralcem v ospredju ali v osredju dogajanja. V ozadju ali okrog glavne skupine razvrščeno večje število udeležencev spremlja dogodek z živahnimi, izrazitimi gibi ali izrazi obrazov. Če je Jezus v središču, se pozornica nagne naprej, udeleženci dogodka pa se v krogu razvrsté okrog osrednjega prizora, kar je v prid tako prostorninski zaokrožitvi kakor vsebinski jasnosti prizora. Dobre primere za to imamo v slikah zadnje večerje, bičanja, kronanja (sl. 64), pribijanja na križ in križanja.

Posebno visoko pa cenimo našega slikarja radi dušeslovne poglobitve dogodkov, ki se izraža predvsem v zgovornih gibih in izrazih udeležencev. Poudarili smo ta moment že pri dramatično osredotočenih slikah izгона kupcev iz templja in Jezusa in grešnice. Ne zaostajata pa tudi sliki, kjer sreča trpeči Jezus svojo Mater in kjer mu Simon pomaga nositi križ.

Nad vse pretresljiva in prav tako zanimiva pa je po globokem izrazu žalosti posebno slika objokovanja s križa snetega Jezusovega trupla (sl. 28 v letniku 1934). V hriboviti pokrajini sedi v ospredju na levi žalostna Mati in drži mrtvo, s krvavimi ranami pokrito Sinovo truplo v naročju, kakor jo navadno predstavljajo v ikonografski zamisli tako zvane Pietà — žalostne Matere božje, ki je namenjena pobožnemu premišljevanju. Na desni ob njej je skupina štirih oseb, katerih dve, ženski, stojita žalostno v ozadju, z rokami sklenjenimi za molitev, spredaj moči klečeča Magdalena noge Gospodove s svojimi solzami, k njej pa se sklanja od leve strani Janez, jo opira z desnico, z levico pa si pokriva jokajoči obraz. Posebno ta, z roko pokriti obraz spominja naravnost na klasični izraz žalosti najboljših Giottovih slik. Pet oseb žaluje na tej sliki, pet obrazov si je tako podobnih, kakor so si podobni bratje in sestre, a vsak teh obrazov ima svoj posebni izraz, vsaka teh oseb svojo posebno kretnjo. Z vdano boleštvjo upira Mati svoj pogled v mrtvega Sina, ki ga drži v naročju kakor nekdanj, ko je bil še nebogljen otrok; z desnico ga opira pri plečih, da ne omahne nazaj. Ženi v ozadju izražata pol žalost pol pobožno spoštovanje. Magdalena očitvidno vzbuja spomin na tisti pomembni dan v svojem življenju, ko mu je prvič med maziljenjem s solzami močila svete noge. Edini moški med njimi, Janez, pa je popolnoma skrušen od bolečine, saj je umrl tisti, čigar najljubši učenec je bil.

(Dalje prihodnjič.)

SLUČAJI, KI SO ALI NISO SLUČAJI

Priobčil Bogdan Kazak

Življenje je uganka že v miru, še bolj čudna in nerazrešna je v vojski, ko zavzema življenje pretirane ali spakedrane oblike. V vojski vobče ni časa za modrovanje ali razglabljanje dogodkov, vojni udeleženci se ravnaajo po nuji neposrednega dogajanja bolj nagonsko kakor preudarno, kar ni nespametno na sploh.

Iz obilja doživljajev tiste dobe imam nekaj spominov, ki kar nočejo utoniti v pozabo.

* * *

Vsakdo ni za vsak poklic. Za vojaške in vojne zadeve nisem imel nikdar ne smisla ne zanimanja, ker se je vse tisto upiralo moji naravi. Zarečenega kruha sem pa mnogo pojedel tudi jaz. V tisti dobi, ko sem postal po sili ne samo gledavec, marveč tudi soudeleženec vojne igre, sem moral nehote paziti, kaj počenjajo drugi, pravi igralci, saj njihovo brezobzirno ravnanje se je vršilo tik ob moji koži... Odkrito priznam, da se nisem štel nikdar med junake in da se mi je zdela cela koža več vredna kakor načeta ali predrta.

Tako sem začel opazovati topničarsko igro z obeh strani, saj ta je bila najbolj očitna in občutna. Sprva sem hodil na Kostanjevico, odkoder je bil obsežen razgled na bojišče v Brdih in na Sabotinu. Ko je tisto opazovališče močno zasmrdelo, sem se preložil na nadškofijski ronk, ki je zavzemal od gradu malone ves zapadnoseverni del grajskega hriba. Tudi od tamkaj se je dalo lepo gledati, kam lete granate in šrapneli. Nekatere točke obzorja so bile stalno »v ognju«, tako cesta čez Brda na več krajih, nad Krminom, pri Vrhovlju in pri Sv. Križu (pred Kojskim), prav tako cesta pri Koprivi in Moši. Od nasprotne strani je vedno kaj frčalo in pokalo na Kalvarijo, Oslavje in Sabotin ali na soške mostove.

Veličasten in grozen je bil prizor, ki sva ga imela z nepozabnim zadnjim slovenskim nadškofom in goriškim metropolitom Frančiškom Borgijem Sedejem, ko sva čepela nekega rožniškega večera v visoki travi vrh njegovega ronka. Italijani so »obdelovali« Sveto goro z najtežjimi kalibri. Prva granata je padla tik pod Makarovičevo gostilno, druge so jo že zadele, naslednje šle vztrajno navzgor in kmalu dosežale samostan, cerkev in druga poslopja na vrhu. Nenavadno močno je bobnelo odnekod z zapada, strahovito so odmevali poki granat navzdol, vsaka izmed njih je vzdignila oblak dima, zemlje, skalnatih in drugih drobcev. Kmalu je bil vrh Svete gore zavit

v oblake gostega dima, visoki zublji so švigali iz gorečih ruševin proti temnemu nebu. Mojemu visokemu tovarišu so se zalivale oči, komaj je zdrževal ihtenje, ko sva se v mraku vračala.

»Strašno!« je vzdihnil. »Bog bo maščeval divjaško uničenje svetišča.«

»Mogoče,« sem pripomnil. »Vendar se meni zdi, da so Italijani razdejali Sveto goro ne kot božjo pot, ampak kot sovražno postojanko, opazovališče in vojno oporišče. Bog vedi, kdo je huje oskrnil Sveto goro, oni tam ali naši tukaj. Pater Frančišek mi je pravil o neverjetnih razuzdanostih, ki jih uganjajo na Sveti gori in po okolici sedanji romarji — vojaki.«

* * *

Nekaj dni kesneje je začelo treskati na goriški Grad. Prva granata je priletela pred starodavna vrata nekdanje trdnjave, in sicer v tistem trenutku, ko se je pripeljal na avtu višji častnik, poveljnik topništva v tistem odseku, vračajoč se z ogleda na Gradu. Vozilo s častnikom in spremstvom se je razletelo na kose. Nenavadno naključje je silno pretreslo tudi nas, nevojake, saj se je dogodek razvedel po vsem mestu še tisto uro. Presunila nas je usoda mladega častnika, ki se je proslavil že na drugih bojiščih z izredno večino svoje stroke in postal na nedoumen način žrtev svojega poklica. Mnogi so šušljali o izdajstvu; tudi če bi bilo izdajstvo dokazano ali verjetno, je ostala nedokazana in neverjetna zveza med zavestnim hotenjem italijanskega topničarja, skritega kje v Brdih, in tako točnim pogodkom pred grajskimi vrati.

Bil je takrat med vojaštvom in tudi v nevojaški družbi znan in priljubljen neki drug častnik, ki je poveljeval četam na najbolj nevarnem bojišču, na Oslavju. Vojaki so nam pripovedovali čuda o njem, o njegovi neustrašenosti, hrabrosti in — neranljivosti. Bil jim je skrben oče, zanimal se je za vse in vsakega v svojem bataljonu, med napadi je bil vedno med njimi, in sicer vsakokrat na tistem kraju, kjer je bila nevarnost največja. Nikdar jih ni gonil iz jarkov ali okopov, vedno skrbel za varna kritja vsem; ko pa je prikipela nevarnost do viška in so sovražniki naskakovali njih postojanke, je poveljnik skočil prvi na plan in visoko zravnal vodil in osrčeval svoje vojake. V divjih spopadih, ki so se vršili včasih kar zaporedoma, da so se trupla padlih in ranjenih bojnikov grmadila, ni zadel njega, poveljnika, nobena krogla in ne doseglo nobeno bodalo. Med svojimi je prišel na glas čarovnika, tudi med nasprotnimi četami se

je raznesel strah pred njim kot zlim duhom v človeški podobi; kakor so zatrjevali vojni ujetniki, jih je že njegov nastop spravil v beg ali pa so kar ostrmeli in se predali.

Ta častnik se je pojavil včasih v gostilni »pri pošti«, saj je bilo od njegove postojanke komaj

pol ure hoda do našega zbirališča. Bil je veseljak in je imel svoj poklic za zabavo in igro. O sebi ni veliko govoril, razen o tem, kako je reševal ranjence in oskrboval moštvo s potrebščinami in zabavo. Priredil jim je celó gramofonske koncerte v rovih in pri nas iskal plošč.

Neranjen in nepremagan je ta odlični častnik prišel v ujetništvo. Po izdajstvu so sovražniki zvedeli za njegovo postojanko in jo s topovskim ognjem zasuli, da so ga obkolili. Zdaj živi v brezdelju med nami in razklada ljudem svojo življenjsko modrost, da se človeku, ki se ne boji, ne more pripetiti nič hudega in da je strah vir vsega gorja.

* * *

Hudo je bilo tisto listopadsko jutro. Ob štirih zjutraj so pritulile prve težke granate in se razpočile v neposredni bližini, da me je kar vrglo iz postelje. V sami srajci sem stekel iz stanovanja navzdol v zavetišče pod stopnicami. Med silnim truščem se je rušila sosednja hiša, po zraku je frčalo in žvižgalo kamenje in opeka. Sledila je kmalu druga salva, »pozdrav« šestih topov, kakor sem jih razložil, z enako strahoto. Ko se je poleglo pekleno bobnenje in treskanje, sem poklical čez dvorišče dekle Pavlo, v skrbeh za njeno usodo. Kmalu je prišla navadno opravljena navzdol in se brezskrbno ozirala naokoli. Videč me trepetajočega v srajci — tisto jutro se je na vodnjaku prvič napravil zmrzlin — je stekla navzgor in mi med tretjim treskanjem prinesla posteljno odejo, da sem se ogrnil. Obstreljevanje se je nadaljevalo; sprijaznil sem se z mislijo, da prhodnji

Sl. 64. Andrej iz Ottinga, Bičanje in kronanje; Slovenjgradec (1450—1460).

izstreljek predre v zavetišče ali me zasuje v njem. Spazil sem, da se »pozdravi« vrste v določenih presledkih in te presledke izrabljajoč sem tekkel navzgor v stanovanje po obleko in po kakšnih sedmih dirih sem se oblekel in opremil za beg, če bi bil kam mogoč.

Okoli petih zjutraj je bil položaj skoraj brezupen in jasen: Gorica v razvaline! Nekdanje Malo semenišče, zasedeno takrat po vojaštvu, je gorelo kakor velikanska bakla, ki je razsvetljevala ves gornji konec mesta, gorela je tudi hiša v naši ulici, kjer je bila mirodilnica in odkoder je pokalo in so švigali plameni čez ulico, ki je bila na več krajih zasuta od porušenih hiš. Obstreljevanje ni prenehalo in se ni spremenilo v smeri. Še mnogi drugi deli mesta so bili v podobnem topovskem ognju, tudi drugod sem opazil silne požare.

Ko sem oprezoval, zdaj na vežnih vratih zdaj z dvorišča, je Pavla izginila. V obokani veži se je nabralo nekaj vojaških delavcev, največjih revežev v vojski. Pozdravljali so me plaho s »špatné« in »slotá«, s čimer so se predstavili kot prebivalci od tostran in onstran Karpatov, in z zbeganimi pogledi prosili, naj jih ne izženem iz kritja. Trepetali so od strahu ali od mraza, revno so bili oblečeni in še slabše obuti; bili so shirani in večinoma postarni možje.

Pavla mi je prinesla skodelo kave, mirno in počasi stopajoč čez dvorišče — medtem je močno ropotalo po strehah in zidovih. V svitu moje sveče in bližnjega požara je zagledala mojo družino in se zavzela:

»Odkod se je vzela ta siroččina?«

»Kavo so zavohali,« sem rekel v šali. »Če se še upate v kuhinjo, kar vam ne svetujem, zvarite jo še za goste kar v kotliču!«

* Slovaški in rusinski izraz za grdo vreme.

Kar zavrtela se je na peti in zdirjala po dvoriščnih stopnicah, jaz pa sem se razgovarjal z gosti. Nisem razumel njihovega jezika, a toliko sem vendar izvedel, da so bili od sinoči na postojankah v Oslavju, kamor so nesli »španske jezdece« in druge žične ovire in jih postavljali pred strelske jarke. Sredi dela jih je zalotil sovražni napad, več njihovih tovarišev je obležalo zadetih, drugi so se splazili v mesto in našli svoje bivališče v plamenih.

Pavla se je vrnila s kadečo se kanglo, zajemalko in skodelo. »Kave ni več za tolikanj gostov, napravila sem čaj.«

»Še bolje! Skočite še po tropinjevec, da bo kaj zabele!«

Kmalu je bila zelenka pri rokah. Pavla je delila čaj, jaz sem ga jim »belil« z domačim bratovim žganjem, kakor je kdo od gostov želel. Očitno jim je bilo presenečenje všeč, nama s Pavlo morda še bolj.

Med to »domačo zabavo« se je začelo daniti, obstreljevanje je pojenjavalo, morda so se topovske cevi preveč segrele ali je pohajalo strelivo. Ob jutrnjem svitu so se zdramili topovi na naši strani, zagrmel je tudi veliki možnar. Ko je napočil dan, so se gostje ganljivo poslovili, češ da morajo na svoje mesto.

Pogled na našo hišo, dasi ni bila doslej naravnost zadeta, je bil klavern. Malokatero okno je bilo še celo, streha na več krajih razdrta, po sobah je ležalo steklo, lesovje, kamenje in opeka, dvorišče pa je bilo na debelo posuto s tako in podobno šaro.

Ko sem šel v bolnico, je bilo mesto kakor izumrlo. Na dveh krajih sem videl gasilce, ki so skušali požar omejevati, sicer pa nisem srečal žive duše, tudi vojakov ne. Na nekaterih krajih sem moral čez hribe ruševin.

Bolnišnica sama je bila neporušena, a ni imela več vode ne plina ne elektrike, dovodi so bili prebiti in pretrgani. Bila je natrpana novih ranjenec, mnogo okrevajočih bolnikov je pobegnilo kakor večina mestnega prebivalstva že na vse zgodaj, ko se je začelo obstreljevanje.

Proti poldnevu sem končal svoje opravilo in hotel oditi domov. Toda moral sem še v mrtvašnico, kjer me je pričakovala, kakor so rekli, dobro znana gospa. Te dotlej nisem poznal. Čepela je ob veliki zamazani culi v sobi za raztelešanje mrličev in se spustila ob mojem prihodu v krčevit jok.

Po daljšem pomirjevanju sem zvedel, da so v svežnju kosi njene hčerke Zine, ki je bila gojenka v mojem tečaju Rdečega križa, kesneje kot

pomožna sestra Rdečega križa nastavljena v neki bolnišnici in je prišla pred tremi dnevi domov na obisk. Davi, ko je z drugimi zajtrkovala in se veselo razgovarjala, jo je zadel izstrelak in jo raztrgal na kose, druge pa pustil nepoškodovane. Gospa je prišla s prošnjo, da bi jaz preskrbel hčerki dostojen pokop.

Kajpak sem obljubljal pomoč in se poslavljaj od hudo preizkušene matere. Ta pa mi je krčevito tiščala roko in ihtela, upirajoč vame presunljive poglede.

»Vaša Zinka je bila dobro dekle. Gotovo se ji godi bolje kakor vam, draga mamka! Zato se pomirite!«

Uboga žena se je zastrmela nekam v daljo in me izpustila.

* * *

Po kosilu sem se hotel malo uleči, saj je bil tisti dan že dovolj dolg in hud. Pa je prišla Pavla in mi sporočila, da mora na vrt spravljat neke cvetice v rastlinjak, kakor ji je pisala gospodinja. Moral sem torej »varovati hišo«. Tako sem ostal pokonci pri mizi in prebiral časopis. Bil je topel sončni dan, nad mestom so brneli zrakoplovi in pokali šrapneli. Zadremal sem prav trdno.

Ne za dolgo. Strahoten, bučeč žvižg mi je pretresel možgane in kosti, takoj za njim grozoten pok, da sem oglušil. Sredi sončnega dneva se je stemnilo nebo, da nisem razločil niti oken. Zazdelo se mi je, da je nastopil konec mojemu življenju.

Med silnim truščem se je začelo daniti, gošča dima in prahu se je redčila, navzdol je letelo vse vprek, grušč, vejevje smrek in drugega drevja. Jasno mi je bilo, da je padla velika bomba na naš vrt. S strahom sem gledal proti nebu, kdaj prilete kosi in obleka služabnice. Ni jih bilo. Torej je zasuta, sem si mislil in stekel proti vrtu, kličeč: »Pavla, Pavla!«

Oglasila se mi je s kuhinjskega okna, nekoliko prepadla.

»Kaj niste bili na vrtu?«

»Seveda sem bila. Pa me je sonce preveč žgalo, da sem šla po ruto. Ko sem bila že v hiši, je udarilo,« je rekla tako malomarno, kakor da se je dogodek ni tikal.

Oddahnil sem se globoko in rekel: »Niti slutite ne, Pavla, kako dobrega angéla varuha imate!«

Sredi vrta je bila globoka in široka, žrelu podobna jama, rastlinjak zasut, drevje izruvano, od dveh velikih smrek je ostal samo en razčesnjen štor.

* * *

Naša bolnišnica, ustanova Usmiljenih bratov, je neprestano obratovala, a zmerom bolj za silo. Lekarnar, domači zdravnik pomočnik in mnogo mlajših bratov je moralo v vojaško službo, moči vedno manj, dela čezdalje več. Za lekarnarja je prišel mlad pater, usmiljen brat, ki se je izučil lekarništva. Opravljal je tudi službo bolniškega duhovnika. Vztrajal je nekaj mesecev med italijansko vojsko, a odpovedali so mu živci, da ni mogel spati niti v mirnih nočeh, uprla se mu je tudi vsa hrana, da je očitno hiral. Odšel je v zaledje.

Lekarniško delo je prevzel pod mojim vodstvom frater Rajko, doma iz Šlezije, ki ni vedel, ali je rojen Čeh ali Poljak ali Nемец — vse tri jezike je imel za svoj materni jezik, a vedel je tudi dosti drugega, pametnega in zabavnega. Bil je zares brat Vsezna, kakor sem ga jaz krstil, in neugnan veseljak.

Za duhovnika pa sta bila bolnišnica in konvent Usmiljenih bratov v zadregi dlje časa. Pa je prišel mladeniško čvrst frančiškan, pater Frančišek Ambrož, ki je po odhodu frančiškanov ostal za varuha cerkve in samostana na Sveti gori, kesneje tudi na Kostanjevici v Gorici. Ponudil se je sam za bolniškega duhovnika, kar je bilo sprejeto z veseljem in hvaležnostjo.

Zanimiva je bila osebnost tega redovnika, še bolj zanimivo njegovo takratno življenje. Ves dan je bil na nogah, prenočeval je, kakor je nanese, ali v bolnišnici ali na Sveti gori ali na Kostanjevici. Točno zjutraj ob šestih je maševal v bolniški kapelici, obiskal vse bolnike in potem izginil. Popoldne proti večeru se je zopet pojavil, oskrbel vse nevarne bolnike in odšel. Poznali so ga in cenili vsi domačini, z vojaškimi oblastniki in poveljniki je bil v prijateljskih stikih. Vsak dan, ob vsakem vremenu in tudi ob najhujšem obstreljevanju je obiskoval in nadzoroval Sveto goro in Kostanjevico.

Nekoč se je vračal s takšnega pohoda, ko je bil ves tisti odsek že drugi dan v sovražnem ognju. Njegova vitka postava v redovniški obleki, njegova lahka hoja, prijazno obličje in mili pogled — vse to me je takrat prevzelo in ganilo.

»Ali ni škoda, gospod pater, da se tako lahko-miselno izpostavljate stalni nevarnosti?« sem mu očital.

»Saj ni lahkomiselnost, če opravljam službo varuha,« se je izgovarjal.

»Ne vem, če je to sukno za vsako vreme,« sem rekel in ga prijel za rokav.

»Obleka našega očeta Frančiška vzdrži vsako vreme,« je zatrdil slovesno.

»Bog daj! Bog daj!«

Na mojem stanovanju je vladala puščoba. Pavlo sem poslal k družini, ker nisem mogel več nositi odgovornosti za njeno življenje. Jedel sem v bolnišnici, v stanovanje sem hodil spat in včasih tudi čez dan šel tja, največ radi opreme, ki so jo že takrat plenili vojaki in nevojaki kakor srake. Včasih me je zeblo, ker je veter lahko pihal od vseh strani, v deževnem času pa je bilo vlažno, da me je začelo trgati zdaj v tilniku zdaj v bedrih ali križu. Tako sem se odločil, da se preselim v bolnišnico tudi stanovat.

Z bratom Vsezna, sva po daljšem primerjanju določila sobo, ki se nama je zdela najbolj zavarovana pred izstrelki in drugimi vojnimi nevarnostmi. Nisem se še vanjo preselil, ko sem si vzel petdnevni dopust, da opravim nek nujen posel v Gradcu.

Na dopustu sem bral v časopisih strahotno novico, da je bil junaški frančiškan p. Frančišek od sovražne granate zadet, da je drugi dan podlel smrtnim poškodbam in bil pokopan z vojaškimi častmi na Sveti gori.

Vrnivši se v »sončno«, a nesrečno Gorico, sem zvedel podrobnosti žalostnega dogodka. V moji odsotnosti je on uporabljal sobo, ki sem jo izbral zase. Po jutrnjem opravlilu je molil v moji sobi svoje molitve. Privršela je drobna granata na prag sobe, se razpočila, debel kos je odletel ubogemu patru pod brado in mu odtrgal grlo in gornji del požiralnika.

Obleka sv. Frančiška je zares držala, kakor je prerokoval pater Frančišek. O njem pa še kaj prihodnjič.

VEDRINA

Vinko Beličič

Dež je nehal, veter pošumeva, mrak izginja.
Kot nasmeh je iz oblakov krpa sinja
oświetlila mlade žitne njive.

Petje ptic se z bitjem stolpne ure staplja.
Odnekod mi je na lice pala težka kaplja,
njena mokra sled me boža po obrazu.

Nageljni na črno zemljo klonejo od vlage.
Njih rdeče barve so kot pesem drage
srcu; gledam jih kot daljne značke.

Murni se oglašajo pod sočno travo.
Čutim svežo noč, kako sanjavo
zgrinja temen plašč na hiše.

Kot otrok smehljam se, ko v večerno sobo luč prisveti.
Tonem v zatopljenost, rōke hočejo objeti,
ves se zdrznem — saj nikogar ni pri meni.

NARODNE PRAVLJICE

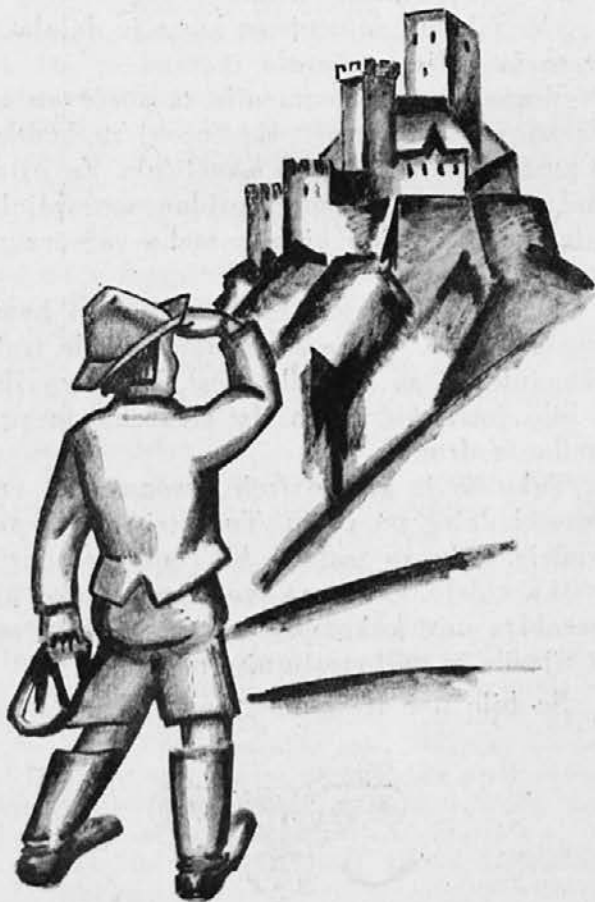
Zbral Vinko Möderndorfer

Tekma za bajtico.

Neki kočar si je s svojo pridnostjo k leseni bajtici pridelal še kos polja, da je mogel rediti nekaj koz. Bil je priden in varčen ter imel lepo vsoto prihrankov. Njegovi trije sinovi so videli, da ne bodo mogli živeti vedno skupaj, kajti oče umre in zapusti bajtico samo enemu izmed njih, dva pa bosta morala po svetu za kruhom. Starejša dva bi bila rada, da bi se oče odločil, čigava bo hišica, ker sta bila prepričana, da bo dedič samo eden izmed njiju. Oče je ljubil vse, posebno pa najmlajšega, ker je vedel, da ga brata črtita ter bi ga rada spodila od doma. Ko je videl, da ne bo miru, dokler ne določi dediča, je rekel:

»Bajto dobi tisti, ki tako napase naše koze, da ne bodo več marale zelnatih glav.«

Prvi dan je gnal koze na pašo najstarejši sin. Pasel jih je v detelji, dokler se jim je le ljubilo, da so komaj prišle domov. Prepričan je bil, da bo bajta njegova in je ponosno korakal za čredico proti koči, kjer je stal oče z zelnato glavo na pragu in klical: »Hej, kozke!« Koze so zdirjale k pragu in se prerivale za zelnato glavo. Oče je odkimal: »Sin, z bajto ne bo nič!«

Drugi sin je pasel ves dan v žitu in si mislil: »Žito je boljše od detelje in tudi boljše ko zelje; ni zlomek, da bi kozam bilo po taki paši še do zelja!« A koze so doma le zdirjale na prag k očetu in grizle zelnato glavo.

Najmlajši pa je gnal koze v gozd. Zapodil jih je med dve skali, potegnil iz predpasnika zelnato glavo in jih poklical. Koze so pridirjale k njemu in so začele hlastati po zelju, a on jih je natepel z bičem. To je ponovil nekajkrat in nato gnal čredo domov. Oče je pritekel iz sobe z zeljem v roki, ker ni pričakoval, da bi se najmlajši s kozami tako hitro vrnil. Ko sta ga starejša brata zagledala, sta se šalila: »Bratec, tvoja bo bajta!« Koze so zagledale zelnato glavo — pa zdirjale kakor divje mimo očeta v hlev. Brata nista mogla zatajiti jeze, ko je oče njiju v šali izrečene besede ponovil v resnici.

Očetu je bilo življenje odslej pravi pekel. Starejša brata sta ga noč in dan nadlegovala, naj dá njima kočjo, ker imata kot prvorojenca prvo pravico do dediščine. Zavoljo ljubega miru je oče dal vsakemu sinu sto goldinarjev potnine in odslovil vse tri: »Čez leto dni se vrnite. Kateri mi prinese najlepši šopek, tisti bo posestnik.«

Odšli so od doma. Na razpotju sta starejša brata počakala najmlajšega in ga pretepla, da jima je komaj pobegnul po stranski poti. Po njej je prišel do velikega gradu in stopil skozi odprta vrata na dvorišče. Vse je bilo mirno, nikjer ni bilo žive duše. Na stopnicah pa ga je vprašala mačka: »Mladenič, česa iščeš tukaj?«

»Službe! Pa ne za denar; jaz služim za najlepši šopek, da bi dobil očetovo bajto,« ji je odgovoril. Pogodil se je z mačko, da jo bo nosil leto dni na rokah kakor otroka, ji stregel in kuhal, zato pa dobil od nje ob letu lep šopek.

Leto je minevalo prav počasi, a je vendar minilo. Videl je, kako sta ponosno korakala brata mimo gradu in nosila cele grme lepih rož, a on doslej niti opazil ni, da bi delala mačka zanj šopek. Zagrozil ji je: »Tako te vržem, da se koj razletiš! Leto dni sem tvoj varuh, a sedaj ne boim imel niti šopka.« Tedaj mu je ukazala mačka, naj gre v prvo sobo, odpre omarico in vzame, kar je v njej. Dobil je najlepši šopek sveta.

Vesel je odšel domov in oče mu je v drugič prisodil bajto. Imeti je pa le ni mogel, ker sta bila brata preveč hudobna. Zato je oče zopet naštel vsakemu po sto goldinarjev in naročil, naj se zglasé čez leto dni z zlatimi prstani. Kateri bo prinesel najlepšega, dobi bajto.

Odšli so kakor pred letom in starejša sta mlajšega zopet pretepla na razpotju. Najmlajši se

je vrnil na grad k mački za varuha in si izgovoril za plačilo najlepši prstan. Čez leto je videl brata, ko sta šla mimo in so se jima prsti svetili od samih prstanov. Zopet je šel nad mačko, ona pa ga je poslala v drugo sobo. Tu je dobil tako lep zlat prstan z dragimi kamni, da je njih blesk razsvetlil ves grad in mu svetil ponoči, kakor bi nosil sonce v rokah. Tako je tretjič dobil najmlajši pravico do bajte, a tudi tokrat oče ni mogel držati besede; zopet je odpravil vsakega s sto goldinarji na pot ter obljubil bajto tistemu, ki bo pripeljal po letu dni na dom najlepšo nevesto.

Najmlajši se je zopet vrnil na grad. Mačka mu je obljubila nevesto, ki ji ne bo para na svetu, in on je ostal vse leto v njeni službi. Čez leto sta brata peljala svoji nevesti mimo gradu. Najmlajši brat si je tedaj očital: »Jaz tepec! Kje naj dobim nevesto! Mačke vendar ne morem peljati domov kot najlepšo nevesto sveta! Trikrat sem si že pridobil bajtico, a končno bo vendarle last srednjega brata, ki si je izbral res lepo nevesto.« Mačka se mu je ob teh besedah pričela bolj prilizovati in mu je rekla: »Plačilo dobiš, le nič se ne boj! Pojdi v tretjo sobo, tam najdeš kotel vrele vode, ob kotlu pa posteljo. Vrzi me v kotel vrele vode; ko bom prišla na vrh, me ujemi, spravi v posteljo in lezi k meni!« Napravil je vse, kakor mu je bilo naročeno, čeprav se mu je mačka zelo smilila. Takoj nato je zaspal.

Zbudil ga je silen šum in ropot, po gradu je tekalo veliko gospode in služinčadi, topovi so pokali in slišali so se klici: »Tekmec za bajtico, vstani, saj si graščak in ženin najlepše neveste sveta!« Pomel si je oči, da bi se prepričal, da li bedi in ne sanja, pogledal ob sebi, kamor je bil poprej položil mačko, in zagledal je namesto nje prelepo dekle. Še tistega dne se je oženil z lepo graščakinjo in tako bil gospodar bogatega, a do tedaj zakletega gradu.

Dan nato se je odpeljal z ženo domov. Zelo je prestrašil srednjega brata, ki se je že imel za srečnega dediča; oče pa se je čudil. Poslovil se je od očeta in bratov, rekoč: »Začel sem s kozami, prislužil pa sem si najlepšo ženo in graščino, ker sta mi brata trikrat odgrizla pridobljeno pravico.«

BELE VRANE

Janez Rožencvet

Zbrale so se tri bele vrane ter se domenile, da pojdejo skupaj po svetu. In odšle so, ne odletele, zakaj hotele so poskusiti, kako se hodi peš in kakšen se jim bo zdel svet, katerega gledajo zmerom zviška, če ga bodo gledale od spodaj.

Je pač tako, da se bele vrane včasih česa domislijo, kar bi navadnim vranam nikoli na um ne prišlo.

Vranam se je zdela pot strašno kratkočasna. Marsikaj so videle, česar niso dosihmal še nikoli opazile. In zabavale so se, ko so preskakovale jarke ali bredle plitve vodice, ker so se bile domenile, da smejo samo v smrtni nevarnosti vzleteti.

Prišle so pa vrane do širokega potoka, ki ga niso mogle prebresti, ki ga pa tudi niso marale preleteti. Zato so sklenile, da bodo zgradile čezenj most. In neutegoma so se lotile dela.

Človek si težko misli, kako bi vrane most zgradile, ali bele vrane znajo marsikaj, česar navadne ne znajo.

Ko so ga gradile, se je nabralo na bregu polno miši, krtov, zajcev in druge male živali, ki je povpraševala, kaj delajo.

»Most gradimo,« so odgovarjale vrane.

Živad se je strašno začudila: »O, norice neumne, čemu vam je treba s trudom postavljati most, ko imate peroti in potok lahko zmerom preletite! Če bi ga gradili mi, ki moramo vodo preplavati, kadar hočemo na drugi breg, naj bi že bilo. Ali ve ste res nespametne, da se s tem delom ukvarjate!«

»Pa zakaj ga vi ne zgradite, ki bi ga potrebovali?« so vprašale vrane.

»Mi takemu delu nismo kos,« je dejala živad ter se še dalje norčevala iz vran.

Vrane pa se niso zmenile za norčevanje. Delale so, postavile most, šle čezenj in hodile peš po svetu, dokler se niso naveličale. Za njimi je ostal most, ki so ga potem pridno uporabljale vse male živali, da jim ni bilo treba več čez potok plavati.

Vendar se pri tem nobena žival ni hvaležno spomnila vran. Vsaka se je domislila le treh nespametnic, ki so zgradile most, katerega jim ne bi bilo prav nič treba. In sleherna je pravila zgodbo še drugim.

Tako se je glas o treh nespametnih vranah raznesel daleč po svetu. Tudi tri bele vrane so izvedele, kako so zaslule. Ali čeprav so dostikrat z viška videle, kako vsa svojat prav tako pridno uporablja most, kakor pridno otresa jezike, se niso nič ujezile in tudi mostu niso podrle.

So bile pač tri bele vrane.

ROŽANSKI OTROCI

F. S. F.

Kar pol stoletja bo preteklo, odkar sem bil prvič v Celovcu. S pesmijo »Če študent na rajžo gre...« sva jo mahnila s prijateljem čez Vrtačo do Macovskih koč, kjer sva prenočila. Pečeni žganci za zajtrk so bili odlični. In Mojca, ki nama jih je pripravila, morda še bolj. Pa sedaj ne gre za Mojco ne za žgance. Rad bi povedal samo to, da sva kolovratila peš teden dni po lepi Koroški, si ogledala Celovec, jezero, Vrbo in Beljak pa še, kar je bilo vmes. In ves čas nisem imel niti malo spoznanja, da ne hodim po slovenski zemlji, med brati Slovenci. Ne samo cesta, tudi Celovec je dihal še čisto slovenski: trg in krčma, cerkev in štacuna.

In še ne po petdesetih letih, kako? V dveh dneh sem slišal samo enkrat slovensko besedo na trgu, ki jo je izgovoril kmet kmetu. Ali nas ni? Ali molčimo in čakamo Matjaža? Človeku je grenko in bridko, da sem bil hvaležen pusti megli, ki je zavijala Celovec še opoldne v mrzel mrak. Zato proč, kar se dá hitro.

Avto je drčal po Rožu. Človek misli in misli. Pa ne prideš z mislijo drugam kakor v grdo sotesko človeških krivic. Avto drči po klancu proti dravskemu mostu. Megle se dvigajo. Na lepi planjavi molé kvišku zvoniki. Da, to je Rož. Jedro slovenskih Korošcev. »Oglasimo se mimogrede v Št. Janžu,« so menili tovariši. Izstopimo. Otroke srečamo: »Dober dan,« »Hvaljen Jezus.« Človek bi jih objel. Sladkorčkov bi jim nasul v rdeča perišča. Da, tudi mati pozdravi. Pokramljamo z njo, ki postoji s košem klaje in je srečna, ko vsi govoré z njo »slovenje«.

Stopimo v župnišče. V skromni sobi sedi »duša« slovenstva. Po nogi ga trga. Od veselja vrže plahto s kolen in kar zdravega se dela. Ves je v zadregi: stolov išče, streže, z mize odriva kupe knjig, pisarij in dela prostor, kamor bi postavil karkoli pred goste. Saj je Št. Janž stara Gostinska ves, kakor je bilo zapisano že v dvanajstem stoletju.

Nad kupom časopisov zagledam neznan časopis. V ilustriranem ovoju. Nič tiska. Vse ročno delo. Berem: »Otroški list. Glasilo Marijinega vrtca. 1. številka. Št. Janž — dne...«

»Kaj pa to, gospod župnik?«

Župnik devlje na mizo hleb rženega kruha, razpostavlja kozarce in se smehlja, samo smehlja: »Nič kaj ne zamerite. Saj imam večjo sobo. Pa je mrzla. — Da, kaj je tisto? To so naši rožanski, šentjanški otroci. Nikar ne glejte. Slovensko se učé. Šolarčki — kaj hočete! Drugače ne moremo oteti jezika pred povodnijo nemščine. — Pozdravljeni, gospodje! Mašno vino je, saj drugega nimam. Pozdravljeni, bratje!«

V naglici sem preletel nekaj vrst v »Otroškem listu«. Začudil sem se.

»Gospod župnik, dajte mi nekaj izvodov s seboj.«

»Dam. A čemu vam bodo. Imate tam za Karavankami drugega in boljšega branja več ko dosti.«

»Že res. Toda to branje je táko, da mora slovenski svet o njem zvedeti.«

»Še to povrhu! Vi hudi kritiki bi nam dro raztrgali moje malčke, ki so tako pridni. Nikar jih!«

Kar milo se mu je narejalo, ko sem hitro odbral nekaj izvodov in jih vteknil v torbo.

»V božjem imenu, vzemite. Toda nazaj z njimi. To je naša zgodovina!«

Trčili smo in odšli v cerkev. Njeno staro romansko prednico so požgali Turki leta 1478. Priča požara je slika na steni in kip Marije Kraljice z Jezuškom, ki se je edina otela iz požara. Na obrazu ima še dva krvava udarca od turške sablje.

Avto je zabrnél. Megla je legla. Žarometa sta jo prodirala kakor dva kerubova meča.

Pred menoj je sedaj »Otroški list«, z drobnimi rokami »v trudu in znoju« prvih naporov pisan in slikan. Kaj vse so napisali ti rožanski, šentjanški otroci! Iz prvega in drugega razreda osnovne šole so. Iz osnovne šole, kjer se učijo toliko slovenščine, da ni vredno omenjati. Toda njihov list? Prav gotovo bi se vsaka ljubljanska osnovna šola postavila in pobahala z njim. V listu je odsev vsega otroškega življenja, vseh drobnih dogodkov, ki so za otroka tako veliki in važni in mu ne bodo prav nikoli ušli iz spomina. List se mi zdi kakor šopki živih rož, ki imajo korenine tako globoko, da jih ne bo nihče izdrl. Naj le kosijo to cvetje, iz korenin mora znova poganjati isti slovenski cvet, isti vonj slovenskega duha in srca, dokler bo plala kaplja te krvi po žilah.

Torej kaj pišejo? Prav o vsem. Premnogo opisov je, kako so preživljali počitnice. Pripovedujejo o paši, o izletih, o romanju na Višarje, o poti k evharističnemu shodu v Žihpolje, o semnju v Borovljah, o poti v Rute, v Poden, v Podgoro, v Ljubljano, v Kraljevico; omenjajo izlete v gore k celovski koči, na planino, v senožet. Popisujejo, kako so šli obiskat botro, teto, strica. Mnogo je opisov o verskih pobožnostih: o svetem večeru doma in v cerkvi, o prvem svetem obhajilu, o Vrtčevih prireditvah; o požaru, ki so ga doživeli v vasi, o kresu, za katerega so nabirali netivo, o kuhinji in pranju: zares o vsem. Če prebereš te liste, se ti razgrne ves otroški svet, ki je tako lep in stvaren: nič pisateljsko narejenih otročarij, nič omlednih, pocukranih besedi, s katerimi mislijo odrasli pismarji pisati po otroško za otroke. Zabloda. Otroč je vedno stvaren, resnoben, borben, prebrisan in podjeten. skratka: »velik«. Če peče hlebce iz blata, če zida hiše v gmajni, če se pretepa ali potepa, če rabuta ali kadi listje iz bezgove fajfe — vedno isti: duševno čvrst.

Nekaj zgledov (odlomkov) iz lista rožanskih otrok naj to dokazuje in pokaže tudi lepoto jezika.

Zima na Rutah.*

...Tudi tisti smučarji iz Celovca so se veselili s snegom in mrazom na naših travnikih. To ljudstvo se

* Pripominjam, da nisem besedila prav nič popravljaj. Dodal sem ponekod izpuščene vejice, zaradi umevanja. Ne povsod. Sodim, da so narodne molitvice in pripovedke sadovi staršev. Kako bi jim nemška šola kaj takega nudila?

je prevračalo čez vse konce in kraje, da je bilo kar čudno videti. In nisi razložil moža od žene; vse je bilo brez las in v hlačah... Tevž.

Sejm v Borovljah.

... Ko je bil že čas, domov iti, smo zagledale vozniaka in smo ga prosile, če se smemo z njim domov peljati. On nam dovoli in me se vsedemo z veseljem na voz. Ko se peljemo blizu Kaple, zagleda voznik, da so sani zlomljene. Vse smo morale dol. Šle smo počasi dalje. Ko smo bile blizu Svetne vasi, smo se vse vsedle v sneg in pokazale smo druga drugi, kaj smo kupile in vpile tisto, kar so vpili prodajalci... Fani.

Po počitnicah.

Počitnice so se začele. V začetku je bilo še fletno, sva se s Tonijem igrala, pa vodo sem na polje nosila, pasla sem tudi dva telička, ta sta skakala, da se je eden tak prekucnil, da je noge na viš molil. Pri vodi sva se igrala. Imela sva lesene ladjice in jih ujemala. Včasih pa sva se tudi stepla, da se je Toni jokal domu in me tožil, da ga je Klari natepla. Dol na polje sem videla, kako so drugi pastirji gnali past in sem vselej videla, kam je Piskarjeva Tinca gnala. Nazadnje sem pa težko čakala, da se je spet šola začela. Pa spet ni fletno, ker je sneg in cmokva. Samo berem tako težko, ker sem zobe zgubila. Klari.

Moje počitnice so bile prav vesele. Vsak dan sem gnal svojih osem krav na pašo. Tam smo se igrali, juckali in peli. Le žal, da so dnevi počitnic tako naglo minili. Zdaj moram pa vzeti v roke šolske bukve in se pridno učiti, ker konec je veselih dni. Janez.

Počitnice.

Kako prijetno mi zveni na uho beseda počitnice. Takrat imam vsaj mir pred učenjem, ker mi je trn v peti. Moja skrb doma je zdaj le, da ne izgubim svojih osem krav, ki jih veselo pevajoč pasem in ko solnce zatone, vriskajoč domov ženem. Markus.

Kako se mi je godilo v počitnicah.

... Šolska torba je imela res počitnice. Djal sem jo v omaro in je nisem premaknil cele počitnice. Jaz pa sem imel dosti opraviti. Največ sem pasel, pred volji sem tudi hodil in se včasih poigral. Na paši sem dostikrat naletel na ose in sem jih rad podražil, da so se zaletete vame, pa sem jo pobral, kar so me noge nesle, da sem jim ušel. Tudi krave so se pripasle na ose.

Sentjanški otroci se peljejo na evharistični shod v Žihpolje.

To je bilo fletno, ko so tako bežljale. Pa pripasel se je tudi kakšen rehel,¹ pa se me ni bal, sem ga lahko ogledal. Imel je dolge tenke noge, šibek život, pa je znal poskočiti, ko sem ga splašil, bolj ko jaz. ... Jaz bi bil pa rad videl lisjaka, da bi vedel, ali je rogat ali kosmat... začela se je zopet šola in spet so druge sitnosti in križi. V šoli, da še tako tiho sedim in se učim, me pa že pocuka tovariš za lase ali pa za uho. Mu moram pa vrniti, da ne ostanem dolžan. To pa učitelju ni po volji in nam napovedo kazen. Bošti.

Večerna molitev.

Jezus Nazareški, Kralj judovski, pusti štirinajst angelov krog moje postelje se vstopiti, da me nocoj varujejo: dva k mojemu zglavju, dva k znožju, dva na desno, dva na levo. Dva, ki me bosta odevala, dva, ki me bosta budila, dva, ki bosta moje misli k Bogu obračala. Ti pa, moj Jezus, bodi v mojih mislih, v mojih sanjah, v mojem srcu. Tebi živim, tebi umrjem, tvoja sem živa i mrtva. Amen. Treza.

Molitvev k sveti Barbari.

Jaz ležem na pravo stran, leži z menoj Jezus sam. Jaz ležem na levo stran, leži z menoj Jezus, Marija, sv. Jožef, k nogam vsa nebeška družina, h glavi sv. Trojica, v sredi pa sv. Barbara. O ti preljuba sv. Barbara, ne pusti me brez svetega Rešnjega Telesa umreti, pridi mi na mojo zadnjo uro na pomoč. Amen. Lini.

Molitvev k sveti Katarini.

Sveta Katarina je po planini hodila, je rože trgala, vence spletala, Jezusu dala. Jezus ji reče: Le sem le sem sveta Katarina ti. Jaz ti bom pokazal pet krvavih ran, ki so mi jih Judje dali, ko me niso poznali. (Ko bi kdo molil to molitev vsak dan trikrat, bi pomagal dušam trem: očetovi, materini in svoji.) Urši.

Sveti večer.

Na sveti večer smo kadili. Oče so nesli v enem piskru ogenj in so djali noter kadilo, cvetje in špajk. Jaz sem šla za njimi in sem kropila in molila. V sobi smo imeli tri hlebe kruha. Potem smo večerjali in se pripravili na polnočnico. V cerkvi so bile postavljene lepe jaslice, pri katerih smo videli Marijo, Jožefa in Jezusa, ki je bil položen v jaslice. Pastirji in trije kralji pa ga pridejo obiskat. Rezika.

En dan v šoli.

V šolo sem prišel malo prepozno. Med poukom so me gospod učitelj vprašali, koliko je sedemkrat štiri. Pa nisem vedel odgovoriti. Zato sem moral za kazen nekaj časa stati. Ko je minila prva pavza, smo se učili o volkovih. Veliko so nam povedali o volkovih, a kaj pomaga, ko jaz tako malo razumem nemški. Moja glava se tako rada suče na vse strani, potem pa dobim pacelj čez roko ali pa sem zaprt po šoli. Jozej.

V sremsah.²

V nedeljo smo se peti učili in ko smo že gotovi bili, so se gospod kaplan zmislili na Slemčeve sremse. Ena dekle je letela dol in za njo tudi druge. In ko

¹ Srnjak.

² Sremsa = čremsa = črešnja.

smo bili že pri sremši, so lezli nekateri gor na njo. Vsi pa nismo mogli gor zlezti, ker je bila sremša premajhna. Zato pa so tisti, ki so gori bili, veje dol zatepali. Jaz sem tudi eno vejo dobila, so pa gospod kaplan za menoj tekli in drugi otroci tudi. Sem kar štiri ali pet sremš dobila, gor jih je pa veliko bilo. Sem pa jezna bila, ker so mi vse proč vzeli. Potem so pa gospod kaplan tudi eno vejo dobili, sem pa jaz za njimi letela, pa nisem jih veliko dobila, ker so preveč močni. To je bilo lušno, smo tako rjuli in skakali po travniku in čakali na sremse, kdaj jih bojo spet doli vrgli...

Loni.

Možu oralo, ženi pa kuhinja.

Živel je neki kmet, z imenom Matevž. Zmeraj je godrnjal nad ženo, da nič ne dela doma, da koj lenari. Žena mu reče nekega dne, da bosta menjala, da bo on doma in da bo ona šla na polje. Možu se je to dopadlo. Zjutraj gre žena s koso na polje, mož pa ostane doma. Najprej gre svinje krmit. Ker je pa mislil, da mora vse hitro storiti, da bi prej končal, je pa pozabil svinjam hlev zapreti. Potem začne pripravljati pinjo in smetano, da bo medel. Hitro je medel, da se je potil in postal žejen. Tekel je v klet, da bi se napil mošta. Odpre pipo, pa sliši iz veže ropot svinj. Svinja je prebrnila pinjo in lizala smetano. Mož hiti v vežo, v naglici pa pozabi zapreti pipo in vino izteče. Zakuri ogenj v kuhinji in pristavi lonec, da bi kaše skuhal. Pa zamuka krava v hlevu. Matevž se zamisli, kam bi djal kravo, da bi se hitro napasla. Pade mu v glavo, da raste trava na strehi, ker je slamnata. Priveže kravo na vrv in jo pelje na streho. Vrv spusti skozi dimnik, si jo priveže okoli pasa, da bi je ja ne zgubil, in hoče nadaljevati pri kuhinji. Ampak smola! Krava se je zvalila po strehi in je potegnila kuharja v dimnik in visel je špehati boh v dimniku. Žena pa je že od daleč ovohala prismojeno kašo in ko pride blizu do doma, že zagleda nesrečo, da visi krava na vrvi. Hitro prereže vrv s koso, da reši kravo in moža. Mož je ni več zavidal, da koj lenari doma.

Mojci.

Košuta in mladenič.

Mati košuta je sina zmerjala in mu njegovo boječnost očitala: Sram te bodi, tak mlad junak. Lepo rogat si, visok in krepak, vendar vsako ščene te požene v kozji rog. Mene poglej... Hav, hav se oglasi nekje en pes. Košuta pobegne in govora še končati ne utegne. Marija.

Košček otroškega opisa v narečju.

... Ko sva prišva, sva koj dobiva najine reči, sva nabasava in šva. Biv pa je tudi že očetov šiht vun in tako je tudi ati prišel, da je nama potisnu. Hanzi je pa šev cvirn kupovat, midva z očetom sva pa koj šva in sva bva že precej daleč, pa Hanzi še ni nič prišu. In so mi rekli oče: Pojdi nazaj in poglej, če Hanzi ne more čez kvanc pelat, pa nu mav potisni... Mihej.

To so iveri, ki sem jih ob prebiranju »Otroškega lista« mimogrede ujel. Kdor ima oči, vidi in doume.

Tak slovenski živelj ne sme in ne more biti udušen. Vsem zatiravcem povejmo s Turčinovo besedo: Ko so namreč Turki požgali prvotno cerkvico — bila je bržčas lesena, ker ni prav nič sledu o njej — je razen kipa Marije Kraljice vse zgorelo. (Ožgani kip je še danes na oltarju.) Turčina je nezgoreli kip jezil in je mahnil dvakrat s sabljo Marijo po obrazu. Sablja je začrtala dve krvavi sragi Mariji v obraz, kakor jih ima še danes. Turčinova sablja pa se je skrhalala, da je obupen priznal: »Les je, les. Pa je gnada božja vmes.«

SLOVANSKE PRESTOLNICE

Jan Šedivý

5. Zagreb od dobe narodnega preporoda.

Zagreba niso prestrašile julijske žrtve, ki so padle leta 1845 na Markovem trgu radi objestnosti bana Franja Hallerja in sovraštva madžaronov. Kakor vsaki še tako rodovitni njivi dá pravo rast šele človeški znoj, tako je nedolžno prelita kri priklicala narodnemu delu blagoslov iz nebes. Odslej so začeli vsi Hrvati vedno bolj upirati svoje oči v Zagreb in ga imeti za srce in dušo vsega naroda. Taka mogočna opora v ljudstvu je izpodbujala Zagreb k nadaljnjemu delu za zmago narodnih pravic. Nobena sila ni več mogla iztrebiti narodnega jezika in uničiti narodne zavesti. Zlasti še po letu 1846, ko je izšla najboljša hrvatska pesnitev, namreč Mažuraničev spev Smrt Smail age Čengijića. Popolnoma naravno je bilo, da je uvedel hrvatski sabor leta 1847 hrvatski jezik v vse urade in šole. Tako so bili Hrvati pripravljeni na viharo leto 1848.

Kmalu po uspešni marčni revoluciji na Dunaju leta 1848 so se sešli v Zagrebu hrvatski rodoljubi in

sporočili cesarju svoje zahteve. Želeli so, da se odpravi tlačanstvo, uvede splošna volilna pravica in ustanovi hrvatska vojska, zlasti pa, da se združijo Slavonija, Vojna krajina, Dalmacija in Reka s Hrvatsko, ki naj dobi lastno, od Ogrske neodvisno vlado, za bana pa naj cesar imenuje vnetega Ilirca, polkovnika Josipa Jelačića.

Po posredovanju barona Franja Kulmerja je cesar res imenoval Jelačića za hrvatskega bana (1848–1859), kar je pomenilo izzivanje Madžarov. Jasno je bilo, da more samo meč rešiti madžarsko-hrvatski spor. Tako rešitev so pričakovali tudi na Dunaju in radi tega so imenovali Jelačića istočasno tudi za poveljujočega generala celokupne vojne sile v Hrvatski in Vojni krajini. Ko so Madžari spoznali, da so sami napodili Hrvate v tabor svojih sovražnikov in da jim preti iz tega tabora nevarnost, so skušali Hrvate pridobiti in hrvatski odpor zlomiti z raznimi lepaki in s prigovarjanjem svojih agitatorjev. Odposlanci Kossutha, zakletega hrvatskega sovražnika in voditelja madžarske revolucije, so se spremenili v politične ognjegasce. Samozaveštni general Jelačić je prekinil vse zveze z Ogrsko, brž ko je v Zagrebu prevzel oblast. Takoj nato je razpisal volitve v hrvatski sabor.

Ta novi sabor, ki je bil prvič izvoljen na demokratski način, je na trgu sv. Katarine v Zagrebu vpričo srbskega patriarha Josipa Rajačića slovesno ustoličil Jelačića za bana. Pred slovesno prisego je novi ban izjavil: »Vedno sem bil ponosen in vesel, da me je rodila hrvatska mati na hrvatski zemlji. Sedaj pa sem, dragi hrvatski narod, z dušo in telesom ves tvoj ban!«

Hrvatski sabor je odrekel priznanje zakonov, ki jih je sprejel ogrski državni zbor v Bratislavi in ki so bili v škodo Hrvatov, nato pa je sklenil, da se odpravi tlačanstvo in da plačujejo odslej davek vsi stanovi, torej tudi plemstvo. Proglasil je enakopravnost katoliške in pravoslavne vere ter latinice in cirilice.

Jelačićev odločni nastop je podžigal hrvatski narodni ponos in dajal razmaha bojevitemu razpoloženju ljudskih množic. Ošabni Madžari so prej omalovaževali Hrvate in še v začetku leta 1848 zasmehovalno izjavili po zastopniku Kossuthu v ogrskem državnem zboru: »Kje je Hrvatska? Ne moremo je najti na zemljevidu.« Ko pa so spoznali, da stoji vsa Hrvatska za Jelačićem, so se skušali pomiriti z njim. A Madžari niso pokazali dovolj resne volje. Odbili so glavni Jelačićevi zahtevi, naj Ogrska prizna Hrvatski neodvisno upravo in hrvatski jezik v vseh šolah ter uradih.

Jelačić se je zavedal, da bo samo orožje rešilo spor. Zato je v naglici zbral 40.000 mož in z njimi zasedel Reko ter jo tako zedinil s Hrvatsko. Madžari so se medtem mrzlično oboroževali in pripravljali na boj s Hrvati, obenem pa črnili Jelačića na dvoru, češ da hoče s pomočjo Slovencev in Srbov ustanoviti jugoslovansko cesarstvo. Hrvatska vojska je bila pripravljena, toda Jelačiću je primanjkovalo denarnih sredstev. Zato je zaklical na zborovanju hrvatskega sabora: »Dajte mi denarja za vzdrževanje vojske!« Prisotne odlične hrvatske gospe so tedaj snele svoje zlate verižice, ogrlice, zapestnice in prstane in svoje dragulje ter jih vrgle z galerije pred noge bana Jelačića, ki se je globoko ganjen s solzami v očeh obrnil k njim z besedami: »Ve ste naši angeli varuhi! Ve ste rešiteljice domovine!«

Ta prizor je vse očaral. Srbski patriarh Rajačić je snel svoj škofovski križ, poslanci duhovskega in svetnega stanu svoj nakit in ga žrtvovali za domovino. Zagrebškemu zgledu so sledili tudi drugi kraji in kmalu so bila zbrana potrebna sredstva. Tako je mogel Jelačić napovedati vojsko Madžarom in 11. oktobra 1848 pri Varaždinu vdreti v Ogrsko ter pridružiti Medjimurje Hrvatski.

Jelačić je pozneje s hrvatskimi četami reševal avstrijski dvor pred upornimi Madžari. Ko pa jih je Avstrija z rusko pomočjo ukrotila, je cesar Franc Jožef pozabil na dolžno hvaležnost. Ukinil je ustavo in izročil državno krmilo odločnemu ministru Aleksandru Bachu, ki je uvedel pravo strahovlado in brezobzirno teptal narodne pravice. V Hrvatski so spremenili bansko vlado v c. kr. namestništvo, ki ni imelo nikake moči. General Jelačić je sicer še ostal ban do svoje smrti, imel pa je to čast samo po imenu. Avstrijska vlada je pošiljala enako kakor slovenske tudi hrvatske uradnike in profesorje v nemške kraje, na hrvatskem ozemlju pa nastavljala nemške in ponemčene, ki so jim dali Hrvati ime »Bachovi huzarji«. V dobi tega tako imenovanega Bachovega absolutizma je avstrijska vlada enako kakor za Jožefa II. zopet hotela ponemčiti vse Hrvate in uvedla povsod nemški uradni jezik. Tudi Zagreb je dobil tako nemško nadvlado.

Toda v tej žalostni dobi se je posrečilo Jelačiću, pridobiti si za narod izredne zasluge. Zakaj po njegovem posredovanju je postal škof v Djakovem navdušeni narodnjak Josip Juraj Strossmayer, ki je pozneje omogočil s svojimi velikodušnimi darovi Jugoslovansko akademijo in vseučilišče v Zagrebu. V Rimu pa je general Jelačić izposloval, da je povzdignil papež Pij IX. leta 1852 zagrebško škofijo v nadškofijo in ji podredil senjsko, djakovsko in križevsko škofijo ter tako osvobodil Hrvate cerkvene nadoblasti ogrske nadškofije v Kaloči.

Porazi v Italiji leta 1859 so prisilili avstrijskega cesarja Franca Jožefa I., da je moral dati narodom več svobode. Tako so dobili leta 1861 Hrvati od Ogrrov neodvisno vlado v Zagrebu, a po Jelačićevi smrti je postal hrvatski ban Josip Šokčević, kateremu je bil desna roka pesnik Ivan Mažuranić. Po njunem prizadevanju je postala zopet hrvaščina uradni jezik, Zagreb je dobil Stol sedmorice kot vrhovno sodišče za Hrvatsko in Slavonijo, a na Strossmayerjev predlog tudi Jugoslovansko akademijo znanosti in umetnosti.

Ko so Prusi leta 1866 premagali Avstrijo, je bil dvor zopet prisiljen popuščati. Sklenil je zadovoljiti samo Nemce in Madžare, da bi tako mogel z njimi krotiti Slovence. Zato je avstrijski ministrski predsednik baron Beust leta 1867 sklenil z Ogrsko pogodbo, po kateri je Hrvatska pripadla Ogrski, katero je z Avstrijo vezala le vladarjeva oseba, skupna vojska in zunanja politika. Hrvati so se odločno uprli tej pogodbi. Cesar je nato za kazen razpustil hrvatski sabor, ban Josip Šokčević pa je moral odstopiti in napraviti prostor baronu Levinu Rauchu, ki je skušal z nasiljem, preganjanjem ter krivičnim volilnim redom udušiti hrvatski odpor. Zmagali pa so nazadnje vendarle Hrvati. Rauch je moral odstopiti in zamenjal ga je Hrvat Koloman Bedeković. Madžari in Hrvati so se pomirili šele leta 1873, ko je Ogrska priznala, da ostane Hrvatski 45 odstotkov njenih davkov. Že od

leta 1868 pa je imela Hrvatska svojo pokrajinsko vladu v Zagrebu. Načeloval ji je ban. Imela je samoupravo v šolstvu, bogoslužju, pravosodju in notranjih zadevah, ostale posle pa so si pridržala skupna ministrstva v Budimpešti.

Nova doba se začne za Zagreb in Hrvatsko leta 1873, ko je postal ban za dobo sedmih let pesnik Ivan Mažuranić, prvi mož na tem položaju, ki ni bil plemenitaš. Mažuranić je spremenil Hrvatsko v moderno urejeno pokrajino. Predvsem je strogo ločil sodstvo od uprave. Tisku je dal večjo svobodo na ta način, da so odločala odslej o tiskovnih pravnih porotna sodišča. Za njegovega banovanja so dobili Hrvati leta 1874 v Zagrebu vseučilišče z bogoslovsko, filozofsko in pravno fakulteto. Kakor da bi hotela madžarska vlada zavreti ta lepi hrvatski napredek, je začela izzivati Hrvate z uvajanjem madžarskega službenega jezika na novih železniških progah po Hrvatski. Gluha je ostala tudi za hrvatsko zahtevo po zedinjenju Vojne krajine s Hrvatsko. Vojno krajino je pridružil Hrvatski šele Mažuranićev naslednik grof Ladislav Pejačević, ki pa je popustil Madžarom v narodnem pogledu.

Ta madžarski narodni uspeh je dal poguma finančnemu ministru Szapáryju, da je dal leta 1885 nepričakovano izobesiti na skupne finančne in carinske urade nezakonite grbe, kjer so bili poleg hrvatskih tudi madžarski napisi. V Zagrebu so nastale radi tega na veliki šmaren velike demonstracije, ki so se prenesle tudi na deželo. Stražniki in orožniki so bili brez moči. Moralo je nastopiti vojaštvo, ki je le s težavo zadržalo uporno gibanje. Tako so Hrvati pokazali, kako ljubijo svoj jezik. Cesar je nazadnje določil, naj se namesto polomljenih grbov z dvojezičnimi napisi razobesijo grbi brez napisov, za novega bana pa je na predlog madžarske vlade imenoval grofa Karla Khuena Héderváryja, ki naj bi zlomil Hrvate.

Grof Karel Khuen Héderváry je tlačil kakor mōra Hrvate dvajset let (1885—1905). Svoje raznarodovalne namene je dosegal deloma z vladno milostjo, odlikovanji, podkupovanji in napredovanji, deloma z grožnjami, odpusti iz službe, preganjanji in najgršim nasiljem. Vsako še tako grdo in sirovo dejanje je znal zaviti v plašč zakonitosti. Z velikim uspehom je znal vzbujati mržnjo med Srbi in Hrvati. Leta 1902 so izbruhnili v Zagrebu celó veliki protisrbski izgredi. Zelo vneto je podpiral ban Khuen Héderváry pomadžarjevanje. Ustanavljal je madžarske osnovne šole po Hrvatskem, po uradih nastavljal Madžare ter izkazoval posebne milosti madžaronom. Taki njegovi ukrepi so rodili nezadovoljnost, ki je izbruhnila na dan leta 1895, ko je obiskal Zagreb cesar Franc Jožef I. Tedaj so namreč hrvatski in srbski visokošolci, med njimi Stjepan Radić in Svetozar Pribičević, sežgali pred Jelačićevim spomenikom madžarsko zastavo. Večino teh dijakov je oblast izključila iz univerze, nakar so odšli v Prago, kjer jih je profesor Masaryk uvajal v politiko.

Ko se je leta 1905 združila večina hrvatskih in srbskih strank v hrvatsko-srbsko koalicijo, ki je dobila nato pri volitvah večino, je prišel v Zagreb za bana Pavel Rauch, sin bivšega bana Levina Raucha. hoteč koalicijo razbiti. Toda ta namera se mu ni posrečila. Avstrija jo je skušala nato uničiti na drug način, ker se je bala prevelikega razmaha narodne misli. Zato je obtožila 53 Srbov iz vrst hrvatsko-srbske

Božo Pengov: Madona z Detetom.

koalicije veleizdaje, a sodišče jim ni moglo dokazati krivde in jih je oprostilo. Nato je dunajski vseučilišni profesor Friedjung na temelju novih listin obdolžil veleizdaje hrvatsko-srbsko koalicijo kot tako. Kmalu pa se je dokazalo, da so avstrijske oblasti ponaredile vse tiste listine, ki se je nanje opiral pri svojem dokazovanju profesor Friedjung.

V ostro borbo proti koaliciji in narodni misli se je spustil tudi zloglasni ban in poznejši komisar Slavko Cuvaj, toda radi uspešne balkanske vojske je morala Ogrska popustiti koaliciji. Cuvaja je zamenjal ban Ivan Skerlec, ki je vladal mnogo mileje. Ko pa je proti koncu svetovne vojske zajel vso Slovenijo in Dalmacijo ter Istro val gibanja za uresničenje majniške deklaracije, ki je zahtevala zedinjenje vseh avstro-ogrskih Jugoslovanov v enotno državo, tedaj sta se Dunaj in Budimpešta bala, da bi se deklaracijsko gibanje zaneslo tudi v Hrvatsko. Zato so popuščali hrvatsko-srbski koaliciji pod pogojem, da se ne pridruži majniški deklaraciji. Tako je postal hrvatski ban član koalicije Anton Mihalović. Za zedinjenje Jugoslovanov se je izrekla koalicija 9. oktobra 1918, torej šele po premirju premagane Bolgarije, ko je bilo že vsakomur jasno, da Avstrija vojsko izgubi. V prisotnosti bana Antona Mihalovića se je 29. oktobra 1918 zadnjič sestal hrvatski sabor, ki je soglasno sklenil, da pretrga vse zveze z Ogrsko in Avstrijo, ter je izročil vso oblast Narodnemu višjemu v Zagrebu.

Tako je Zagreb postal prestolnica Hrvatov v Jugoslaviji.

V takih političnih razmerah se je razvijal od dobe hrvatskega preporoda moderni Zagreb. Temelj mu je položil cesar Franc Jožef I. leta 1850 z ukazom, da se združijo v enotno mesto Zagreb vsa dotedanja ločena zagrebška mesta in občine kakor Gradec, Kaptol, Nova ves in Vlaška ulica, razen tega pa še vasi Trnje in Horvati. Na čelo te zedinjene zagrebške mestne občine postavlja ta ukaz mestnega načelnika, ki ga izvoli mestno zastopstvo za tri leta. Zagreb, ki je štel leta 1568 okrog 3000 prebivalcev, leta 1810 pa okrog 8000, je imel leta 1850 okrog 1400 hiš in 15.000 duš.

Naglo se je začel Zagreb širiti, ko so leta 1861 izročili prometu železnico od Zidanega mosta do Siska in zgradili v Zagrebu južni kolodvor (sedaj Zagreb-Sava). Tako ima leta 1870 že nad 1500 hiš in 20.000 prebivalcev. Leta 1866 so zgradili Hrvati na najlepšem zagrebškem trgu veličasten spomenik banu Jelačiću. Dunajski kipar Fernkorn je upodobil Jelačića v nadčloveški velikosti, na konju, v narodni noši, v kateri je kot ban prvič prišel v Zagreb. S sabljo kaže mogočna Jelačićeva postava proti severu, kar naj spominja na boje z Madžari. Podnožnik je iz kamenja iz Moslavine. Ta Jelačićev spomenik je za Zagreb tako značilen kakor spomenik sv. Vavilava in Hradčani za Prago.

Nagli napredek in veliko razširjanje Zagreba so poleg ugodnih trgovskih pogojev povzročile v veliki meri hrvatske prosvetne ustanove.

V hrvatski prestolnici je sedež najvišje hrvatske znanstvene ustanove, ki se imenuje Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti. Temelje ji je položil djakovski škof Josip Juraj Strojtmayer, ko je izročil leta 1860 banu Šokčeviću 50.000 goldinarjev za njeno ustanovitev. Cesar Franc Jožef ji je potrdil pravila leta 1866 in naslednje leto je začela delovati. Strojtmayer je spoznal, kako potrebna je Jugoslovanski akademiji lastna palača. Zato ji je poklonil v ta namen še 40.000 goldinarjev. Ko so zbrali 250.000 goldinarjev, so poverili gradbo dunajskemu inženjerju Frideriku Schmidtu, ki jo je dogotovil leta 1880.

V palači Jugoslovanske akademije je razen uradnih prostorov arheološki muzej, galerija slik in knjižnica. Predzgodovinska zbirka arheološkega muzeja šteje nad 10.000 predmetov, staroegiptsko kulturo pa ponazoruje nad 1000 predmetov. Zbirka denarja obsega okrog 80.000 različnih novcev. Galerija slik je v glavnem darilo škofa Strojtmayerja, ki je odstopil leta 1884 Jugoslovanski akademiji 235 umetniških slik in kipov. Sedaj ima galerija nad 500 slik. Knjižnica Jugoslovanske akademije šteje nad 100.000 zvezkov, arhiv pa ima nad 30.000 števil. V njem je nekaj izredno dragocenih glagolskih rokopisov.

Kakor izdaja Jugoslovanska akademija strogo znanstvena dela, tako skuša dvigniti prosveto najširših slojev »Društvo sv. Jeronima«, nekaka hrvatska Mohorjeva družba. Ustanovil ga je zagrebški nadškof in kardinal Juraj Haulik, po rodu Slovak, leta 1868. Doslej je razširilo Jeronimsko društvo že nad osem milijonov knjig med narod.

Poučne in leposlovne knjige za srednje stanove zalaga in izdaja Matica Hrvatska. Njeni začetki segajo v dobo ilirizma, v leto 1856, osnovali pa so jo leta 1842 pod okriljem zagrebške ilirske čitalnice. Pod imenom Matica Hrvatska obstoji od leta 1874.

Isto leto so odprli v Zagrebu tudi vseučilišče. Leta 1882 se je preselilo v sedanjo zgradbo, ki je bila

prvotno namenjena za bolnico in so jo pozneje spremenili v vojašnico. Sedaj ima sedem fakultet.

Nasproti vseučilišču se dviga ponosna stavba hrvatskega gledališča v slogu pozne italijanske renesance, ki so jo dogradili leta 1895. Izredna umetnina je zastor, ki predstavlja, kako se najznamenitejši možje ilirske dobe klanjajo hrvatskemu pesniku Ivanu Gunduliću. Ta slika je delo hrvatskega umetnika Bukovca.

Zelo bogata je vseučiliščna knjižnica. Nastala je iz knjižnice jezuitske gimnazije, ki je bila prvotno namenjena samo profesorjem in dijakom, toda leta 1819 so jo odprli javnosti. Po ustanovitvi vseučilišča so ji priključili knjižnico muzeja, leta 1915 pa še nadškofijsko knjižnico. Arhitekt R. Lubinski je zgradil leta 1915 iz železobetona novo palačo, ki so jo okrasili hrvatski umetniki Bukovac, Rački, Tišov in drugi. Knjižnica šteje sedaj okrog 350.000 zvezkov.

Za jugoslovansko zgodovino je zelo važen vrec znanja o preteklosti državni arhiv, ki ima celó listine iz 10. stoletja. Listine zbirajo že od sredine 18. stoletja.

Za proučevanje rastlinstva je važna ustanova botanični vrt v bližini vseučiliščne knjižnice, ki meri skoraj sedem oralov. Vsaka rastlina in vsako drevo ima oznako. Rastline vročih krajev varujejo pred vremenskimi neugodami v desetih steklenih paviljonih. V zadnjem času so ustanovili v Maksimiru tudi zoološki vrt, ki ima po desetletnem obstoju že skoraj tisoč živali.

Ponos Zagreba so njegovi muzeji. Mestni in gledališčni muzej zbira predmete, ki so v zvezi z zgodovino zagrebškega mesta in gledališča. V poslopju obrtne šole ima svoje prostore muzej za umetnost in umetno obrt, ki zbira umetnine in izdelke umetniške obrti. Posebno zanimiva je zbirka pohištva in bakrene ter cinaste posode. Naravoslovni muzej so ustanovili pred petdesetimi leti. Velika je zbirka kamenin in rudnin. Ta muzej ima svetovno znamenitost, namreč ostanke najstarejšega človeka na naših tleh, ki jih je odkril pri Krapini profesor dr. Gorjanović. Tujca iznenadi s svojim bogastvom etnografski muzej. Osnoval ga je veleindustrijalec S. Berger, ki mu je podaril svojo velikansko zbirko 12.000 predmetov. Sedaj ima etnografski muzej že nad 30.000 predmetov, ki kažejo narodne noše in ponazorjuje življenje, običaje in navade predvsem Hrvatov, pa tudi afriških in azijskih narodov.

Tako ima sedaj Zagreb tudi v prosvetnem pogledu značaj velemesta, dasi je štel leta 1880 samo še 1736 zgradb in okrog 30.000 prebivalcev. Isto leto je napravil mestu veliko škodo potres, ki pa je povzročil živahno gradbeno delavnost. Leta 1890 šteje Zagreb 2086 hiš z 39.000 prebivalci, čez deset let pa že 3410 hiš in skoraj 58.000 duš, med njimi 54.000 katoličanov, 2700 pravoslavni in 3237 Židov. Med zagrebškimi meščani je bilo ob začetku našega stoletja 6027 Slovencev. Leta 1910 je naraslo število zagrebškega prebivalstva že na 75.000; Slovencev je bilo 5119, Židov pa 4192. Pri prvem ljudskem štetju v Jugoslaviji leta 1921 so našli v Zagrebu 6223 hiš in 109.000 prebivalcev. Od zedinjenja se začno Slovenci v veliki meri naseljevati v hrvatski metropoli. Tako jih je to leto že 8699, pri zadnjem ljudskem štetju leta 1951 pa se je njih število dvignilo že na 15.041 med 185.581 prebivalci. Razvoj industrije in trgovine je privabil v Zagreb mnogo Židov, zlasti odkar je prevzel v Nemčiji vladno Hitler. Leta 1951 jih je bilo 8458, sedaj pa jih je že nad 10.000.

JEZUITSKE ŠOLSKE DRAME V LJUBLJANI

Viktor Steska

15. *Ungebrochene Geheim-Treu in heiligen Joannes von Nepomuk*, zu schuldigsten Ehren denen hochlöblichen Herrn Herrn Land-Ständen des Herzogthumes Crain... auf öffentlicher Schau-Bühne vorgestellet. Im J. Chr. 1708 Juni. Joh. Georg Mayr (Nezlomljiva zvestoba v molčanju Janeza Nepomuškega). Četvorka, šestnajst strani.

Češki kralj Venceslav je imenoval Janeza Nepomučana za kr. miloščinarja in za spovednika kraljici. Čim razuzdaneje je živel kralj, tem pobožneje je živel kraljica. Kralj ukaže Janezu, naj mu razodene, česa se je kraljica spovedovala. Janez razloži kralju svetost spovedne molčečnosti, toda kralja s tem le še bolj razdraži, zato ga kralj vrže v ječo. Kraljica, nevedoč za kraljev namen, ga ukaže izpustiti. To še bolj razžari kraljevo jezo. Znova veli Janezu, naj skrivnost pojasni. Ker se Janez ne pokori, ga dá v Vltavi utopiti. Ko se je to zgodilo, se je prikazalo nad vodo pet zvezd, znamenje svetnikove zvestobe do Boga.

Igrali so: bogoslovec drugega letnika Jan. K. pl. Fabris iz Gorice (Jan. Nepomuka), Leop. Viljem pl. Scherenburg iz Ljubljane (Ivano kraljico), Fr. Ign. pl. Kraljnik iz Kamnika (Venceslava), Kranjc iz Rečice, Fr. Karel grof Liechtenberg z Ortneka, J. Dizma pl. Florjančič iz Ljubljane, Filip Jakob pl. Grebin iz Poljan, baron Brigido, baron Engelshans, baron Edling iz Gorice, pl. Erberg, grof Lamberg, baron Posarell, baron Gallenfels, baron Rauber, pl. Schifferstein, Schmidthoffen, baron Tauffrer, pl. Grimschiz, Rastern, Žagar, Puher, Naum, Plauz, Golob, Mrak.

14. *Amazon Christiana*, fuga de utroque mundo triumphans seu S. Rosalia virgo Panormitana (Krščanska amaconka, zmagoslaven beg z obeh svetov ali sv. Rozalija iz Palerma), 1709. Tiskal Janez Jurij Mayr. Četvorka, dvanajst strani.

Glasbo je oskrbel P. Marijan Čadež, cistercijanski duhovnik iz Stične.

Vsebina: Rozalija, sorodnica sicilskih kraljev, se je skrila v gorsko tokavo kviskinsko in ugrebla v kamen napis: »Rozalija, hči Sinibalda Kviskinskega, sem sklenila iz ljubezni do Jezusa Kristusa, prebivati v tej votlini.« Toda tudi tu ni bila brez hudih skušnjav; zato se je zatajevala z verigami, čuječnostjo in z drugimi pokorili. Po božjem navdihnjenju je šla v še hujšo votlino, kjer se je še strože mrtvila, dokler ni umrla, okrašena z rožami nebeške ljubezni in z lilijami čistosti. Ko je l. 1625 razsajala v Siciliji kuga, je takoj prenehala, ko so v sprevedu prenašali svetinje te svetnice. V Ljubljani so pravkar sezidali njej na čast novo cerkev (ob Gradu 1708). Igrali so: Anton baron Possarell iz Kranja (Rozalijo), Fr. Kar. grof Liechtenberg z Ortneka (očeta Sinibalda); Jan. Dizm. pl. Florijančič, Kappus, Rode, Fada, Janežič, Struž, plesalec Pietro Campe iz Turina, plesni mojster, baron Valvasor, baron Ottheim, baron Gallenfels, pl. Schifferstein, grof Ant. Rih. Rasp, baron Lazzarini, pl. Raigersfeld, grof Mels iz Gorice, Blatnik, Langerholz, Grahovar, Simončič, Kalčič, Kunstelj, Koch, Demšar, Skerpin, Tratnik, Plut, Toman, Lančič.

15. *Magnanimitas belli et pacis arbitra* materna pietate et regia munificentia vindicata in Critolao boni publici vindice (Velikodušnost, v boju in miru voditeljica po materinski ljubezni in kralj. darežljivosti izpričana v Kritolaju, zaščitniku javne dobrine). 1710. Glasbo je oskrbel Janez Jurij Gottscheer J. U. D., odvetnik sodišča dež. stanov in član Filharmonije. Tiskal Jan. Jurij Mayr. Četvorka, deset strani. Tri dejanja.

Vsebina: Teagejci in Fenejci, prebivalci dveh grških mest, so se prepirali med sabo in sklenili, naj se zastopnika obeh mest bijeta; kdor bo zmagal, tega mesto bo vladalo nad drugim. Kritolaj je zmagal. Ko se je s slavo ovenčan vračal, je srečal svojo sestro, objokujočo smrt Hrisipa, svojega moža, ki ga je Kritolaj premagal in usmrtil. Kritolaj se razjezi in ubije sestro. Zato je bil obsojen na smrt. V zadnjem trenutku ga reši mati. Kritolaj, ki je domovino rešil, je bil radi zmage doma slovesno sprejet in obdarovan.

Igrali so: štirje Erbergi, namreč Janez Ernest kralja Fenejcev, Volbenk Adam Kritolaja, Anton Franc Arhelaja, Volbenk Inocenc Menelaja; Andrej Bogner iz Smlednika kralja Teagejcev. Drugi igravci: pl. Wallwiz, pl. Schernburg, baron Possarell, baron Grim-schitz, pl. Hohenwarth, Zlebnik, Zorn, Mrak, Mali, Marcus, pl. Lukančič, pl. Perizhoff, Klein, Fada, Abul-ner, Tomšič.

Godci: Ludovik Candido, Feliks in Mihael Holzer, Jos. Irlich, Jakob Naum, Andrej Logor, And. Stamizer, Janez Vilfon, Mih. Golob, Gašpar Šter, Peter Kavčič. Zanimivo je, da so bili iz Kamnika: Irlich, Naum, Golob, Šter in Kavčič.

16. *Jungfräuliche Liebe Gottes* (Deviška ljubezen do Boga). Das ist: Die hl. Jungfrauen Euphemia und Margaretha. Vorgetragen und dedicirt Ihre Hochgräflich. Gnaden, der Hochgebornen Freylen Freylen Mariae Magdalenae Teresiae des Heiligen Römischen Reichs Gräfin von Auersperg, Mitterburg, Gottschee und Wels, Herrin zu Schön- und Seysenberg. Durch Joannem Michaelem Arch. AA. LL. et Philosophiae Magistrum und Theologum Moralem. Im J. 1701. Četvorka, osem strani. (Tiskar ni imenovan, pa je gotovo Mayr.)

S črnolom je pripisano: Praesentirt zu Laybach in Fürst Auerspergischen Hoff. Faschingszeith.

Vsebina: Evfemija in Margareta sta obljubili Bogu vedno čistost. Zvedeli sta pa, da ju hoče oče omožiti. Snubači so se oglašali. Devici sta prosili odloga in zbežali v gozd. Na prirejenem lovu ju najdejo. Oče ju vrže v ječo in hoče prisiliti, da se omožita. V tej stiski si odrežeta nosova. Oče sedaj spozna svojo napako, obžaluje svojo trdosrčnost in umrje.

17. *Theodosius Junior Princeps Sapiens Ac Felix Honoribus Panegyrico Eucharisticis, Excellentissimis, Amplissimis, Illustrissimis, Amplissimis Dominis, Dominis Incltyti Ducatus Carnioliae Statibus Mecaenatibus Liberalissimis, Munificentissimis In scenam datus Ab Illustrissima, Perillustri, Generosa, Nobili, Ingenua Juventute Archiducalis Gymnasii Labacensis Studiosa. Cum eidem ab Incltytae Provinciae Statibus praemia distribuerentur. Anno Christi 1658. Mense Augusto. Četvorka, osem strani. Tiskar ni imenovan, a je bržkone Widmanstetter v Gradcu.*

Vsebina: Cesar Arkadij je umrl in zapustil sina Teodozija mlajšega. Za varuha mu je izvolil perzijskega kralja Izdegerda. Ta je izvolil Teodoziju za vzgojitelja Antioha, ki je bil izkušen v modrosti in čednosti ter je svojega gojenca učil v vedah in orožju tako sijajno, da je bil res vreden cesarske časti.

Ko je Teodozij nastopil cesarstvo, se je odlikoval po modrosti, marljivosti, pravičnosti, pobožnosti in po naklonjenosti do krščanske Cerkve. Da štiti Cerkev, je zavojeval Perzijo, razbil čete kralja Bararana in proglasil svobodo krščanske vere. S tem je dal državi mir in varnost.

To so igrali ob otvoritvi novega gimnazijskega poslopja leta 1658, na kar se nanaša tudi prolog, da kranjska dežela sprejme boginjo Modrosti v novem poslopju. To igro je spisal o. Josip Zelenič.¹ Izpisek hrani škofijski arhiv v Ljubljani.

GLASBENI PABERKI

Ludovik Puš

Narodna pesem.

Ko smo se nekoliko izčrpnje in nekaj dlje pomudili pri ljudski cerkveni pesmi, se vračamo, da bo naše razmišljanje o tej veji glasbenega udejstvovanja čimbolj zaključeno, k narodni pesmi v pravem in pristnem pomenu besede.

Ugotovili smo že, katere in kakšne lastnosti mora imeti pesem, da se sme nazivati narodna. Zanimivo bo vsaj bežno zasledovati nastanek in razvoj naše narodne pesmi, da nam bo laže razumeti njeno izredno lepoto, pa tudi važnost bogastva, ki leži zakopano v njej, obenem pa se nam bo razkrilo, kaj je prav naše in kaj ima za nas trajno veljavo, da bomo svoje znali ločiti od tujega blaga, »tuje učenosti«, ki se nam ponuja od vseh strani in sili celó že na deželo. Mislim namreč na sedanjo osladno muziko, ki so jo našli nekje med nekulturnimi zamorskimi in indijanskimi narodi in jo preko Amerike zanesli v Evropo. Gramofon in v zadnjem času še radio skrbita, da pride ta glasba do zadnje vasi. Dandanes po mestih rokodelski vajenec žvižga moderne »šlagerje«, ker se mu to pač zdi imenitno, v vlaklu slišiš popevke iz jazza in že na kmete se je vsilil ritem jazzove muzike. Človeka bi skoro postalo strah, kam bomo prišli, če se ta povodenj ne zajezi. Vendar je skrb odveč! Kar nima prave glasbene umetniške vrednosti, bo kakor meteor ugasnilo, ostala pa bo narodna popevka, ki korenini v narodnem čustvovanju in narodnih običajih.

Težko je vsaj približno dognati, kako globoko v preteklost kažejo naše narodne pesmi. Ohranili so se nam razni odlomki pesmi kot ostaline svoječasnih narodnih navad, ob katerih so te stare popevke zrasle. Tako je še dandanes v navadi v Ziljski dolini na Koroškem poseben obred, ki ga imenujejo »Visoki rej pod lipo«, po Beli krajini in drugod najdemo ostanke raznih koledovanj, jurjevanja, kresovanja itd. Pri vsakem takšnem narodnem obrednem dejanju so ob plesanju in rajanju tudi prepevali. Kakor so stari ti običaji, tako so stare tudi pesmi, ki so zrasle naravnost iz naroda, ker jih je rodila potreba. Skladatelj že

takoj spočetka ni bil važen in se je hitro pozabil, pesmi pa so ostale. Ko so propadle takšne narodne navade, so se začele pozabljati tudi pesmi in na ta način smo za vedno izgubili mnogo dragocenega narodnega blaga. Kajti zapisano ni bilo, ustno izročilo je pa z opustitvijo obrednih navad počasi pešalo, dokler ni ugasnilo popolnoma.

Vendar se nam je v odlomkih ohranilo vsaj nekaj, tako da lahko vsaj slutimo, kaj smo izgubili. Narodni običaji so bili po raznih pokrajinah slovenske zemlje dokaj različni in segajo daleč nazaj še v predkrščansko dobo.

Za nastanek in razvoj narodne pesmi so izredno važen činitelj mitološke osnove, na katerih se je razpredala ljudska domišljija in ustvarjala najrazličnejše pripovedi o božanstvih, o človekovem odnosu do njih, o čarovnicah itd. Stara, v odlomkih ohranjena besedila pričajo, da je bil v Slovincih čut za mitos (v domišljiji zrasle pripovedi o božanstvih) zelo razvit. Iz njega so se rodile najrazličnejše pesmi, ki so pozneje dobile legendarno in moralno vsebino iz krščanskega sveta. Stara božanstva so pozneje preoblikovali in zamenili s krščanskim Bogom, Marijo, ki ima v naši narodni pesmi posebno veliko vlogo, s svetniki in deloma z narodnimi junaki, kakor so kralj Matjaž, Lambergar, Boroda, Lepa Vida, Mlada Breda itd. Stari napevi, ki so se sčasoma tudi več ali manj spremenili in dobili v raznih predelih naše domovine različne inačice (variante), imajo v sebi mnogo koralnih prvin in kažejo, da je bila nekoč ne le naša cerkvena, marveč tudi posvetna narodna pesem zelo blizu koralu.

Zgodovina pravi, da je v začetku 16. stoletja, torej pred reformacijo, cerkveno in z njim tudi svetno petje močno propadlo. Luteranski val pa je mrtvilo močno razgibal in petje je pri nas zaživel z novo silo. Predikantje so ga vneto širili po cerkvah in izven njih. Izdajali so pesmarice in skrbeli za nove pesmi, ki so bile ljudskemu okusu in čustvovanju primerne. V tej dobi in po njej je nastalo pri nas mnogo novih pesmi, ki so večinoma vse dobile naroden značaj. Če je med njimi tudi kaj tujega, iz Nemčije prinesenega, bo pokazal podrobni studij.

Novejšega izvora so razne naše stanovske pesmi. V dobi, ko se je pri nas uveljavilo vozarjenje na večje daljave, so se pojavile razne furmanske pesmi. Splavarji so ustvarili flosarske, ribniški rešetarji spet svoje pesmi in podobno.

Čim bolj pa je prodirala v naše kraje z raznimi tehničnimi in prometnimi pridobitvami civilizacija in vpliv tujih kultur, tem hitreje so izginjale naše pristne narodne šege. Odložili smo narodno obleko, zamenjali domači način stavbarstva s tujim, začeli opuščati počasi tudi vozarjenje, ki nam je rodilo furmane, potovke je onemogočila železnica, pevce in trubadurje je zamoril novi življenjski ritem itd. Z vsako takšno izgubo nam je v glasbenem pogledu zamrlo nekaj narodne pesmi, ki jo je sedaj z vso vestnostjo treba iskati in grebsti iz ruševin.

Namesto starih, iz narodne tradicije zraslih in tesno z življenjem ljudstva povezanih pesmi smo proti koncu preteklega stoletja in v našem veku dobili kopicico solzavih, lirično ljubezensko pobarvanih pesmi, od katerih jih je komaj polovica zrasla na slovenskih tleh. In sedaj se vneto ponašamo s svojo narodno pesmijo, pa dostikrat ne vemo, da je to tuje blago.

¹ Blätter a. Krain, VII, 72 (1863).

Res je sicer, da smo tuje popevke po svoje prikrojili in jim nekako dali svoj narodni pečat, vendar človeka dokaj neprijetno preseneti, ko sliši po radiu iz tujine pesem, ki jo imamo mi za svojo, tam jo pa tudi proglašajo za svojo. Razumljivo je, da na nas Slovence močno vpliva tujina, ker živimo na križišču velikih evropskih kultur (nordijske, romanske in orientalske) in nas je premalo, da bi se mogli vztrajno in uspešno boriti proti tako mogočnim vplivom. Zato je naravno, da se v raznih predelih naše zemlje uveljavlja tudi v pesmi vpliv sosedov, tako na Koroškem alpski (nemški), na jugovzhodu orientalski (srbohrvatski), na severovzhodu madžarski in na zapadu italijanski. Če kateri narod, moramo mi Slovenci radi zemljepisne lege in številčne šibkosti, sedaj pa še radi narodnostno boleče in usodne državne razkovanosti posebno skrbno paziti, da s svojo pesmijo ne zajadramo v tuje vode in tam utonemo. Zato ni mogoče dovolj naglasiti naravnost vekovitega narodnega dela, ki ga pri nas vrši Akademski pevski zbor, ki je z idealnim navdušenjem pokazal na korenine in globino naše narodne pesmi.

Zanimivo je, kako so se svoj čas širile narodne pesmi. Da so jih mnogo raznesli vozniki, potovke, potujoči godci in pevci, je gotovo. Najuspešnejše pa so se nove popevke širile na raznih božjepotnih zbirališčih, na taborih in velikih ljudskih shodih. Tamkaj so nastopali pevci in godci, peli ljudem razne nove pesmi ter jih tako učili. Ako je bilo besedilo in napev ljudem všeč, so hitro poskušali peti za pevcem in ga prepevali, dokler ga niso znali. Ko so se razšli, so novo popevko raznesli na vse vetrove. Kmalu je postala splošna narodna last, seveda če se je dovolj približala narodnemu okusu in načinu izražanja. Zato je narodna pesem doživela največjo rast tačas, ko je bila umetna (na novo zložena) pesem najbližja splošnemu ljudskemu petju, ko je skladatelj umetnik najgloblje posegel v narodno duševnost, da ustvari novo umetnino.

Ali dandanes še nastajajo narodne pesmi? Imamo cel kup v »narodnem« duhu ali tonu zloženih novih pesmi, vprašanje pa je, ali bo kateri uspelo, da si jo narod prilasti. Tudi so dandanes socialne razlike med stanovi tako občutne, da ti razdrobljeni stanovi komaj še čutijo neko višjo enoto, ki jih druži. Skupno narodno trpljenje in hrepenenje se umika razrednemu, namesto sil, ki bi narodno občestvo družile, pa se pojavljajo nasprotne. In nazadnje, kar je glavno, je ustvarjajoči glasbenik umetnik pregloboko zajadral na široko morje neke mednarodne nove umetnosti, ki je narodu docela tuja. Dokler se skesano ne vrne in pobožno ne zajame motivov za svoje glasbeno ustvarjanje iz studenca slovenske stare narodne pesmi, ne bo naša narodna pesem pognala novega brstja.

Nazaj torej h koreninam naše narodne pevske kulture! Akademski pevski zbor je pokazal pot. Slišati želimo od njega še našo staro duhovno pesem, ki je v mnogih primerih mati svetne narodne pesmi, ob kateri se je ta razvijala in črpala iz njenega bogastva. Potem pa čaka naš glasbeni svet ne prav lahka naloga, da stare, pozabljene otete pesmi, ki jih je Akademski pevski zbor pel v priredbi, ki je višek zbornske glasbe, priredi skrajno preprosto, a skrbno, v pravem slogu za naše podeželske, nešolane zборе. Pri važnejših naj bi se opisale okoliščine, v katerih je pesem nastala ter

kdam in kako se je uporabljala, in bi se podalo kratko navodilo, kako jo je treba peti, da bo ostala res pristna. Naši preprosti zbori se bodo takšnih pesmi gotovo radi oprijeli in jih širili. Pa bo tako naša stara, pristna, nam svojska narodna pesem počasi izpodrinila manj vredno tuje blago in znova zaživela v širokih ljudskih plasteh ter oplajala tudi našo umetno glasbo.

O vprašanih, ki so v zvezi z našo narodno pesmijo, bomo o priliki še zapisali kakšno besedo, da tudi mi vsaj delec pripomoremo k njeni poživitvi.

KIPAR BOŽO PENGOV

Mladi kipar, čigar nekatera pomembnejša dela objavljamo, je potomec znane podobarske rodovine iz Ljubljane. Njegov pokojni oče Ivan Pengov, ki je pred tremi leti umrl, je vodil po vsem bivšem Kranjskem slovečo podobarsko in pozlatarsko delavnico, kjer je izdelal za nešteto cerkvá kiparsko okrasje. Njegov sin Ivan je arhitekt, Slavko znan slikar (Mladika je objavila že več njegovih slik), Božo pa se je posvetil kiparstvu.

Rodil se je Božo Pengov leta 1910, dovršil srednjo tehniško šolo v Ljubljani, nato pa studiral štiri leta na dunajski umetnostni akademiji. Za profesorja mu je bil kipar Müllner, tvorec Luegerjevega spomenika na začetku Wollzeile. Po končanih akademskih navih je prevzel doma obrt po očetu in vodi zdaj njegovo delavnico v Kolodvorski ulici.

Doslej je izdelal že nekaj javnih del, med njimi večino nabožnega značaja. Sploh je značilno zanj, da se ukvarja pretežno z religioznimi motivi. Tako so postavili leta 1950 na pokopališču ob cerkvi v Stari Loki njegov spomenik padlim vojakom. Za poslopje Ljudske posojilnice v Celju je na pročelju izdelal dvoje dekorativnih glav pod balkonom. Njegov je tudi bronasti križ na nagrobniku Regallyjeve rodbine na ljubljanskem pokopališču pri Sv. Križu. Za orgle v župni cerkvi v Krki je napravil velik, lesen in pozlačen kip kralja Davida, ki igra na harfo. Ta, po strogih, razpotegnjenih oblikah skoraj gotsko togi lik, visok nad dva metra, prav dobro podaja mogočno veličastje junaškega kralja, ki široko razkoračen udarja ob strune, z malce nagnjeno glavo, kakor da je prislunil njihovim glasovom.

Za kapelico gospe Š. na Bledu je izklesal Slovensko Madono. Podobna je nekoliko Mariji z Višarij, stoji z Detetom v naročju na zemeljski obli, pod nogami se ji vije kača z jabolkom. V desnici drži stilizirano lilijo, plašč je pa pokrit z ornamentami na nekak ljudski, starinski način, kot ga poznamo s starih kmetskih Madon. Lepo delo je izvršeno iz podpeškega kamna in stoji kot zaključek podstavka v obliki stebra. Figura sama je visoka 1'50 m.

Za novo cerkev sv. Antona v Belgradu izdeluje dva in pol metra visok kip Srca Jezusovega. Za kmetsko znamenje ob cesti v Šmartnem pri Litiji je izdelal Marijin kip. Za turistovsko kapelo v podzemlju Vzajemne zavarovalnice na Masarykovi cesti v Ljubljani je izvršil v nadnaravni velikosti Mater božjo z Detetom v naročju. Kip je visok 2'40 m, je iz lesa in pozlačen, obraza in roke pa so bele, kakor da so iz slonove kosti. Madonin kip izraža svečano milino, ki jo božje Dete z golobčkom še poudarja. Stoji za

oltarno mizo, na obeh straneh sta na steni sliki sv. Bernarda kot zaščitnika planincev in sv. Florijana kot varuha pred ognjem. Sliki je izdelal kiparjev brat Slavko Pengov.

Izmed ostalih objavljenih del je Madona z Detetom gotovo najboljša. Ta krepko strnjena skupina iz žgane gline združuje iskrenost in čustvenost z otroško ljubkostjo. Svoboda je alegoričen doprsen kip, kjer je viden vpliv klasične umetnosti. Prav tako tudi Studija glave ni delana po modelu, temveč predstavlja idealen izrazni portret. Mati z otrokom je pa izmed vseh najbolj razgibana skupina in je prav uspela podoba materinske radosti.

Mladi kipar je sicer šele dobro pričel, vendar je vidna že zdaj njegova resnoba in velika marljivost, ki mu bosta z očitnim prirojenim talentom pomagala, da se bo osamosvojil in kmalu našel svojo pravo lastno podobo. Zdaj sicer še nima izrazitega svojkega sloga, pač pa kažejo mnoga dela naravni kiparski čut, tenek smisel za dekoracijo in točno opazovanje, združeno z veliko tehnično spretnostjo. Če sodimo po Davidu, ki je eno zadnjih njegovih del, ima Božo Pengov poseben dar za leseno plastiko. Prav na tem delu je pa tudi še najbolj vidna težnja, priti do lastnega izraza. Z vztrajnim delom in vestnim opazovanjem prirode mu ne bo težko doseči končne umetniške dovršenosti.

K. Dobida.

NOVE KNJIGE

Bevk France: Ljudje pod Osojnikom, Krivda. Izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1934. Str. 318. — Zadnji čas je že, da se je Bevk odločil in nam začel izdajati v izboru svoja najboljša dela. Množina njegove literarne žetve nam otežuje pravo poznavanje in vrednotenje tega tako plodovitega pisatelja. Pa tudi sama razmetanost njegovih novel po najrazličnejših listih ter izdajanje povesti in romanov pri najrazličnejših družbah in založbah nam dela že samo zunanje poznavanje njegovega literarnega dela skoraj nemogoče. Zato je prav, da je začel izdajati vrsto svojih najboljših del pri Jugoslovanski knjigarni, kakor je doslej izdajal svoja dela Ivan Pregelj. Bevka moramo šteti med naše najboljše pisatelje in je čisto prav, da je takoj za Pregljem nastopil z vrsto spisov prav on. Prvi zvezek teh spisov nam prinaša dvoje kmečkih povesti, ki sta pred leti izšli pri goriških književnih družbah (Ljudje pod Osojnikom pod naslovom Smrt pred hišo). Obe povesti je pisatelj jezikovno, sploh stilno opilil, omilil zlasti raztrganost hlastne dikcije, ponekod tudi črtal (n. pr. v Krivdi eno poglavje), obenem pa vso povest razdelil na tri dele ter gradbo svoje povesti na ta način dramatično napel. Brez dvoma moramo tu izdani povesti imeti za najboljše Bevkovi povesti iz kmečkega sveta. Bevk je v svojih kmečkih povestih po zunanji podobi zelo pisan in mnogovrsten, v bistvu pa so si njegovi ljudje zelo podobni, pa tudi motivi povesti, konflikti in razpleti se pogosto ponavljajo. Pisatelj razbira v svojih kmečkih ljudeh tiste njihove najgloblje, najbolj prvotne strasti: pohlep po zemlji, ljubezen in nepovtorjeno sovraštvo. Konflikte pisatelj po veliki večini razreši nasilno (pretepi, umori, smrt), le redko ti ljudje iz svoje notranjosti zrastejo v nove smeri. Najbolj

občudovanja vredna je Bevkova zmožnost podrobne karakteristike, drobne oznake, ki zna z najbolj skopimi potezami prikazati človeka v najbolj bistvenih lastnostih. V bistvu ne vedno notranje bogatejši, pač pa globlji, preseneča Bevk pri vsakem delu iz kmečkega življenja z novo barvo in novim vonjem. — Bevka moremo, v nasprotju s Pregljem, šteti za svojega najbolj poljudnega pisatelja in izbrani spisi ga bodo po vsej pravici in zaslugi napravili popularnega še bolj.

Viktor Smolej.

Bevk France: Huda ura. Povest. Mohorjeva knjižnica 74. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1935. Strani 175. — Snov svojim literarnim delom črpa Bevk iz treh virov: iz zgodovine, iz meščanske sodobne družbe in iz kmečkega polpretekega življenja. Napisal je nekaj kmečkih povesti, ki jih moremo šteti med najboljša slovstvena dela po vojski, n. pr. Krivda, Ljudje pod Osojnikom, Železna kača in Veliki Tomaž, ki je izšel v Mladiki, prav tako kakor gori navedena novela Huda ura. Konflikti v Bevkovi kmečkih povestih — pa tudi razpleti in dogodki sami — so si čudno podobni in bi bilo prav zanimivo, podrobneje ogledati snovno plat Bevkovi povesti. Tudi na dnu te novele se kakor v večini drugih boré iste pračloveške strasti kmečkih ljudi in kmečke narave: borba za zemljo, pohlepnost po imetju. Odlika te novele je njena zgoščenost, podtalna napetost, ki počí ob določenem trenutku, kakor se ob svojem času sprosti v hudi uri napetost v naravi. Vzporednost dogajanja v naravi in v človeku je posebnost, ki smo jo že večkrat srečali pri Bevku, a je nikakor ne moremo ali ne smemo imeti za književno mani-ro, ampak za prav bistveni znak in posebnost Bevkove knjige. Novela ima zlasti lep lik slepega Mohorja, ki je nekaj novega v galeriji Bevkovi kmečkih tipov. — Noveli, ki je lani izhajala v Mladiki, je pisatelj dodal še novo poglavje, v katerem zaključuje usode in zgodbe ljudi v tej noveli. Tako je delo dobilo zaključek in zakroženo polnost.

V. S.

Prof. Jan Šedivý: Oris zgodovine Jugoslovancov. Mohorjeva knjižnica 75. zv. Celje 1935. Str. 336. — S tem delom je podarila Mohorjeva družba Slovincem važen pripomoček za spoznavanje Hrvatov in Srbov, kar je prvi pogoj medsebojnega zblíževanja Jugoslovancov. Kako velik pomen ima delo za medsebojno spoznavanje, ki ga pri Slovincih Mohorjeva družba že dolgo časa vrši (Stare: Občna zgodovina, Bezenšek: Bolgarija in Srbija, Kranjec: Zgodovina Srbov, Kako smo se zedinili), je naglašal že znani poznavavec naših razmer, H. Wendel, ki pravi, da je dovršen del naših povojnih kriz povzročilo premajhno medsebojno poznanje in prevelika medsebojna razdalja Slovincem, Hrvatov in Srbov. Baš v tem pa je posebna odlika profesorja Šedivýja, da prav po Stroßmayerjevem načelu, da morajo Jugoslovani poudarjati vedno predvsem to, kar jih druží, ne pa tega, kar jih razdružuje, poskuša v svojem »Orisu« poiskati povsod, kjer je le mogoče, tiste poteze naše narodne zgodovine, ki so skupne vsem Jugoslovancem. Delo, ki je pisano v močno strnjemem, a kljub temu zelo prijetnem slogu, je razdeljeno na pet dob. Tekstu so dodane še rodbinske tabele, seznam najvažnejših uporabljenih del in kazalo. Vse te dobe so razčlenjene na 190 kratkih poglavij, ki so pa vsebinsko med seboj tako povezana, da delo radi te razčlenbe ne samo nič ni izgubilo, ampak celó

pridobilo. Ta razčlemba namreč lajša pregled naše zgodovine in bo prav dobro rabila, kot poudarja tudi avtor v uvodu, tistim, ki bi se radi seznanili z našo preteklostjo, pa jim primanjkuje časa. Brez dvoma bo olajšala ta razčlemba tudi marsikateremu profesorju stavljanje maturitetnih vprašanj, dijakom pa njihov studij. Pa tudi kot studijski pripomoček v šoli bo knjiga lahko prav izdatno pomagala, zlasti ker slika res samo jugoslovansko zgodovino in izpušča svetovno zgodovinske dogodke, ki so na našo narodno zgodovino sicer vplivali, ki jih pa učenec lahko najde v drugih učnih knjigah. Pa tudi izobražencem, ki se bodo hoteli seznaniti z našo preteklostjo, bo delo zelo dobro rabilo. Poleg te praktične uporabnosti, katere poudarjanje je važno zlasti danes, pa ima Šedivýjev »Oris« še drug pomen: v slovenskem znanstvenem slovstvu pomeni namreč »Oris« precejšen napredek. Ako ga primerjamo s knjigami o zgodovini Jugoslovancev, ki jih je spisal univ. prof. Melik, vidimo pri njem precej izpopolnitev; zlasti tisti deli, ki obravnavajo kulturno zgodovino, ki jo moderno zgodovinopisje stavlja vedno bolj v ospredje, in Zgodovino Slovencev, kjer je pri srednjem veku Šedivý porabil izsledke univ. prof. Kosa, so v »Orisu« odločno boljši kot v Melikovih delih. Pa tudi na mnogih drugih mestih opazimo izboljšanje (prim. samo poglavja, kjer govorita oba avtorja o Hrvatski v dobi narodnih kraljev). — Kljub tako visoki dovršenosti dela bi se pa dalo nekaj stvari pri morebitni drugi izdaji še izboljšati. Dobro bi bilo predvsem, ako bi se delo nekoliko izpopolnilo glede Srbov na južnem Ogrskem (obnovitev despotovine 1471—1537, upor Pere Segedinca, temišvarski sabor, oris življenjskih in prosvetnih razmer do začetka 19. stoletja, blagoveštenski sabor, gibanje srbske omladine, razvoj političnih strank 1867—1914) in glede Bosne in Hercegovine v letih 1851—1914 (okupacija, razvoj pod Avstro-Ogrsko, aneksija), nekoliko dopolnitve bi si pa želel tudi k hrvaški zgodovini po l. 1861 (razvoj političnih strank) in k slovenski zgodovini v letih 1813—1848. Naj popravim nekaj napačnih podatkov, ki so se vrinili v delo: Omer paša Latas ni dal umoriti Ali paše Rizvanbegoviča l. 1850, ampak 1851; ban Rauch ni oškodoval Hrvatske pri sklepanju ogrsko-hrvatske pogodbe, ampak kot tajni član »Konzorcija za osuševanje Lonjskega polja«; tečaja madžarščine za finančne uradnike ni ustanovil ban L. Pejačević, ampak zagrebški finančni ravnatelj Anton Dávid po nalogu ogrskega finančnega ministra J. Saparija; »reška resolucija« ni bila sklenjena v novembru l. 1905, ampak 3. oktobra (»zaderska resolucija« pa 17. oktobra). — Vse te pomanjkljivosti in napake pa so v primeri s celotnim delom tako neznatne, da lahko rečemo, da bo Šedivýjev »Oris« rabil dijakom pri studiju za šolo in pri studiju za maturo kot nenadomestljiv pripomoček.

B. G.

Ernest Claes: Beloglavček. Prevedel Silvester Škerl. Ilustracije Feliksa Timmermansa. Ljudska knjižnica 57. Izdala in založila Jugoslovanska knjigarna, 1934. — Flamci so sicer komaj tri in pol milijonski narod, a vršijo v evropski kulturi veliko poslanstvo. Saj je to dežela klasične srednjeveške katoliške mistike, dežela čudovito lepe in še danes ohranjene narodne pesmi, dežela Rubensa in Timmermansa in v globino posegajoče glasbe. Tam je doma tudi mladinski pisatelj Ernest Claes, znan po svojem humorju.

Prav letos je petdesetletnik. V Beloglavčku (flamsko »De Witte«) opisuje svojo lastno mladost v rojstnem mestu Sichemu. Polna je hudomušnosti mladega poredneža, nedolžnih duhovitosti, ki pa delajo vsem mirnim ljudem preglavice, staršem in hlapcem, učitelju, vikarju in župniku, celo tujcem je Beloglavček večna nadlega. To je mladost pisatelja z veliko domišljijo, ki se v prvi mladosti javlja v veliki, često paglavski podjetnosti in junačenju. Pri nas bi mu bil najbolj soroden po spisih Milčinski. Knjiga je zanimivo berilo, čeprav brez napete zgradbe. Tudi vzgojna je toliko, da se Beloglavčkove norčije končajo z vstopom v tiskarno. Mnogo psihologije mladosti je v tem delu, zato bo ne le zabavno branje; temveč tudi poučno, zlasti za tiste, ki skušajo le z učenjakarstvom razumeti in vzgajati mladino, pa pri tem prezrejo, da je naravna preprostost največje bogastvo mladih let. Tudi prevod je preprost, brez iskanih izrazov. Knjiga pa je šele zdaj izšla, čeprav nosi lansko letnico.

Marija Remec: Kuharica v kmečki, delavski in preprosti meščanski hiši. Druga, pomnožena in popravljena izdaja. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1935. — Po vojski se tudi pri nas, hvala Bogu, družini posveča vedno več pozornosti, tako njeni duhovni kakor materialni kulturi. Zanjjo skrbijo družinski listi in posebej še knjige o duhovnih temeljih družine, o materinstvu, negi in vzgoji otrok itd. Pa če je duhovna plat družinskega življenja danes tudi pri nas razrahljana, se je pa zlasti po vojski materialna kultura družine zelo zelo dvignila. Higiiena, zdravstveni domovi in zdravstvena skrb za šolske otroke, obilica družinskih, dekliških in podobnih listov jo neprestano pospešuje in dviga. — Tudi pomen kuharske umetnosti pozna danes že vsak, tudi nešolan človek. Kuharske šole in kuharski tečaji pa pouk podeželskih deklet v mestnih ali zavodskih kuhinjah so smisel za dobro in praktično kuho posplošili, tako da se zlepa ne moži deklet, ki bi se vsaj nekaj mesecev posebej ne učila kuhati. — Prav zato so nam bile potrebne tudi dobre kuharske knjige, zlasti za preproste ljudi, ki tvorijo večino naroda. Svoj čas smo poznali samo veliko Kuharico s. Felicite Kalinšek. Potem imamo kuharsko knjigo Vasičeve-Govekarjeve, dalje je Marija Remec med vojsko izdala l. 1915 Varčno kuharico, ki je po štirih letih izšla v drugi nakladi. Tudi Štefanija Humek je napisala kuharsko knjigo. Leta 1931 pa je za vse ude Mohorjeve družbe izšla prvič Kuharica Marije Remčeve, šla v slednjo slovensko hišo in bila sprejeta z velikim veseljem. Zdaj po štirih letih je bila potrebna že druga izdaja. Pisateljica Remčeva, znana po svojih kuharskih nasvetih iz našega lista, je knjigo pomnožila skoraj za sto strani. Posebno važna nova poglavja v knjigi so: hrana za bolnike in porodnice. Neutrudno prizadevanje pisateljice za okusno in ceneno kuho se očituje tudi v drugi izdaji, ki je prirejena z veliko skrbnostjo in praktičnostjo. Knjiga je tudi lepo pregledno tiskana, stvarno kazalo zadaj pa bo gospodinji omogočila lahko rabo knjige tudi, kadar je zadrega. Remčeve zaslug je tudi to, da je v mnogočem obogatila naše kuharsko izrazoslovje. Njena knjiga je pisana v zelo lepi slovenščini. Tudi naslovna stran Maksima Gasparija je taki preprosti kuharski knjigi zelo primerna ilustracija.

PABERKOVANJE

I. Koštiál

53. »Zahvalo smo dolžni gospej dvorni svetnik Tekla Schohl, gg. župnikom Hiersche, Václavík in Jodl« (Slovenec 24. II. 1935, str. 16). † Gospej dvorni svetnik Tekla Schohl, župnikom Hiersche, Václavík... — gospé Tekli, ženi (vdovi) dvornega svetnika Schohla, župnikom Hierscheju, Václavíku itd. — a) Gospá je skrčeno iz gospojá, dajalnik gospe iz gospoj, roditeljski gospé iz gospojé — gospej pa ni nič. — b) Ako so osebna imena za naslovi, moramo seveda prvo in drugo sklanjati: doktorju Francetu Prešernu, ne pa doktorju Prešeren ali doktor Prešernu!

54. »I. I. je po rodu Novomeščan, kjer je tudi obiskoval šolo« (Slov. narod 8. II. 1935, str. 2). † Novomeščan, kjer je o. š. — iz Novega mesta, kjer... (ali pa: Novomeščan in je v rojstnem mestu tudi o. š.). Ker Novomeščan ni kraj, ni mogel I. I. v njem (t. j. v Novomeščanu!) obiskovati šole.

55. »Kandidatna lista... stranke« (Jutro 28. II. 1935, str. 2). † Kandidaten — kandidatski (ali pa množ. roditeljski: lista kandidatov). Iz imen moških živih bitij se sploh ne delajo pridevniki z obrazilom -en, -na, -no, temveč le s priponami -ov, -ski, -ji, -j: vojakov, vojaški, otročji, Martinj (vrh) itd. »Kandidatna lista« je tako neslovensko kakor n. pr. soldatna suknja, Hrvatna žena, strnadna samica.

56. Ljubiti smemo samo to, kar ni od tega sveta« (Voss, Dva človeka, 1934, str. 132). † Od tega sveta — s tega sveta (ali pa kratko: posvetno). Na vprašanje: kje? pravimo: na tem svetu kakor na Reki, toda v Gorici, pri Sv. Urbanu (vasi pri Ptujju) — zato tudi odgovarjamo različno na vprašanje: odkod? namreč: s tega sveta kakor z Reke, toda iz Gorice, od Sv. Urbana.

57. »O tem mi ni ničesar znano« (Bitenc, Solnčne pege, 1934, str. 33). † Ničesar mi ni znano — nič. Pisatelj se je menda megleno spominjal nekega pravilca, »da stoji osebek v nikalnih stavkih v roditeljski« — ni pa vedel (vsaj jaz domnevam), da le v takih stavkih, ki imajo za povedek zanikani glagol biti brez t. zv. povednega določila (pridevnika ali samostalnika). V gornjem primeru je pa povedek: »ni znano«, torej: »O tem mi ni nič znano.«

58. »Kriolo je komaj segalo preko stegnov« (ista povest, str. 59). † Preko stegnov — preko stegen. Samostalniki srednjega spola (stegno, mesto, tele...) nimajo nikdar v množ. roditeljski končnice -ov. Gorenjci (Vodnik, Prešeren i. dr.) so sicer pisali pred sto in več leti soncov, morjov, breznov, dekletov..., toda leta 1934 in že davno prej smo imeli Breznikovo slovnico (da ne govorim o Janežiču, Sketu, Bezjaku, Brinarju, ki niso dopuščali take »divje« sklanjatve).

59. »Protí silam narave se ne dá ničesar opraviti« (ista povest, str. 45). † Ničesar se ne dá opraviti — nič se ne dá opraviti. Zakaj je B. tukaj uporabil roditeljski? Če se ne motim, je imel to besedo za objekt (predmet), v resnici pa je subjekt (osebek).

60. »Kako se obnašate proti vašim predpostavljanim?« (ista povest, str. 48). a) † predpostavljani (nemški) — predstojniki; b) se obnašate proti vašim pr. — svojim. Ker se tu govori o predstojnikih tistega

moža, ki je osebek tega stavka, je treba uporabiti povratno-svojljni zaimsek svoj. c) † Obnašate = behmen, slovensko je: vedete.

61. »Rešil je to nalogo na način, čijega podrobnosti so znane« (Življenje in svet, 3. marca 1935, str. 269). † Na način, čijega... — na tak (neki) način, katerega podrobnosti so (ali: ki so njegove podrobnosti) znane. Če pa hoče pisatelj po vsej sili uporabiti srbohrvatski zaimsek čiji, se mora ta ujemati s samostalnikom »podrobnosti« v spolju, sklonu in številu! (torej: čije podrobnosti!) Toda srbohrvatski čiji se nanaša vedno le na moška živa bitja, kar pa »način« ni; to velja tudi za slovenski čigar.

62. »V družbi nekega mornarja, katerega ime je neznan« (isti list, ista stran). † Mornarja, katerega ime — bolje čigar ime (ali pa: ki je njegovo ime neznan). Razlog kot zgoraj.

63. »Damske klothalje v rujavi in črni barvi« (Slovenec, 6. marca 1935, str. 8, v Goričarjevem oglasu). † Klothalja — klotasta halja. Slovenci ne delajo takih zloženk kakor Nemci, Angleži, Madžari in Osmani! † Rujav — rjav (od rja, to pa od rdeti).

64. »Da se je FIS (= Fédération internationale sportive) preuranila« in »Naj pa FIS svoj preuranjeni sklep umakne« (Jutro, 1. aprila 1935, str. 3). † Preuraniti se — prenačiti se; † preuranjen — prenačilen, prenačilen; včasih: prezgodnji. Srbohrvatski glagol uraniti se se v slovenščini ne rabi.

PO OKROGLI ZEMLJI

Filipini samostojni. Na Filipinih so navdušeno sprejeli novico, da jim Amerika brezpogojno priznava samostojnost. Do predsednika Roosevelta so jim jo obetali le s pogojem, da bodo ameriški mornarici v oporo, a lani jim je bila priznana brezpogojno. — Filipini so nadarjeno malajsko ljudstvo. Vsi njihovi otoki in otočki, ki jih je nad 7000, ležijo raztreseni južno od Japonske. Pokrajine so jako lepe in pa tudi bogate z rudniki in sirovinami. — Mindanao je največji med otoki in se ponaša z ugaslim ognjenikom Apo, visokim nad 5000 m. Glavno mesto Manila pa leži na severnem otoku Luzonu; prebivalcev ima 275.000. Vsi Filipinski otoki pa imajo prebivalcev 12.500.000 in površine okoli 300.000 km², torej ljudi nekaj manj, zemlje pa malo več ko Jugoslavija. — Filipini imajo kaj pisano zgodovino. Magalhaes, pogumni portugalski mornar, je prvi od Evropecev prevozil Tih ocean in mu tudi dal ime, potem pa v marcu 1521 odkril Filipine, a so ga čez mesec dni domačini v prepiru ubili. Njegovi tovariši so nadaljevali pot okoli Rta dobre nade v južni Afriki in se vrnili v Španijo, v katere imenu so prvič v zgodovini prejadrali pot okoli zemlje. — Leta 1569 je Španija otoke Filipine zasedla. Čeprav jih je leta 1762 osvojila Anglija, jih je vendar še pustila Španiji do 1898, ko so jih vzeli Američani po svoji zmagi nad Španci. Domačini pa so se že pod Španci in potem pod Američani borili za samostojnost. Vodil je njihove boje pogumni Aguinaldo. Leta 1901 so ga ameriške oblasti ujele, niso pa mogle zatreti volje po svobodi. Lani pa so Filipinci končno dosegli popolno neodvisnost.

DOM IN DRUŽINA

IZŠOLANA GOSPODINJSKA POMOČNICA

Štefanija Humekova

Švedska gospodinja piše:

Nenadoma mi je zbolela služkinja, da sem bila s štirimi otroki za vse delo sama. Tri košare perila so čakale na likanje, poleg tega pa je bil še čas za vkuhanje sadja. Moj mož je postajal že slabe volje in končno izjavil, da ne vzdrži več v taki zmešnjavi, da rajši ne pride več domov. In ko mi tudi sami ni bilo več dobro, sem telefonično naročila izprašano gospodinjsko pomočnico iz posredovalnice.

Prišla je naslednje jutro, vesela, polna dobre volje, v belem delovnem plašču in z belo čepico ter se lahko rečem z nenavadno vnemo lotila vsega hišnega dela v našem stanovanju. Kakor sem zvedela pozneje, je bila prej gospodinjska učiteljica in kot strokovno izobražena gospodična si je znala delo pravilno razdeliti. Prezračila in postlala je urno postelje, se lotila umazanega parketa, s katerega je takoj odstranila vse madeže z bencinom (kar navadni postrežniki ne pride na misel); plazila se je po vseh štirih in drgnila, kolikor so vzdržala tla.

V moji kuhinji je bilo takrat zelo žalostno. Nešteto umazanih krožnikov, vse sklede in vsi kozarci so bili nakopičeni na kuhinjski mizi; v vseh omarah je bil nered, v shrambi seveda tudi. Nobena reč ni bila več na pravem mestu in medtem ko se je meni sami zdelo, da sem zašla v drugo hišo, se je nova pomočnica brž znašla v vsem neredu, kakor bi bila tu doma. Lotila se je kuhanja, še preden sem utegnila dobro povedati, kaj naj pripravi, vmes pa je krpala perilo in komaj je pomila po kosilu, je bila že pri likalni mizi. Meni ni bilo treba drugega, kakor lepo zlikano in zloženo perilo pospraviti v omaro.

Zvečer smo sedli k lepo pripravljene mizi in zdelo se nam je, kakor bi bili sami v lastnem domu povabljeni gostje. Drug drugega smo gledali od veselja, dolgotrajna môra je padla z nas. Vsak predmet v stanovanju je bil zopet na svojem mestu, kakor bi bili skratje čez noč prenovili vso hišo. In nikdo od nas ni govoril drugega kot o novi gospodinjski pomočnici.

Drugo jutro je prišla zopet in šli sva najprej skupaj na trg kupovat sadje za vkuhanje. Nobena mojih prejšnjih pomočnic ni tako urno pripravila in vkuhala sadežev in nobena tako zanesljivo ravnala s kozarci kakor ona.

Z veseljem sem ji plačala štiri in pol švedske krone na dan. Sama mi je priznala, da sicer nima povsod toliko dela kakor pri meni, a da ji je zavest, da dela kolikor toliko samostojno in s tem razbremenjena gospodinjo ter ji resnično pomaga, le v veselje in zadoščenje. Pristavila je tudi, da bo tudi v bodoče rada prišla na pomoč, naj samo telefoniram večer prej, pa bo zjutraj gotovo pri nas.

Prihodnje dni pa sem zopet gospodinjala sama, a pomirjena in zadovoljna. Saj rada delam, kolikor morem; če pa mi radi obilice dela ali bolezni kaj zastane, vem, kje naj iščem pomoči. Sicer dela taka kvalificirana pomočnica navadno samo svoj odmerjeni čas od pol devetih zjutraj do pol sedmih zvečer in vse ure preko tega ji je treba plačati posebej, vendar je naravnost neverjetno, kaj vse napravi v tem času.

Ob mislih nanjo se mi nehoté vsiljuje vprašanje, zakaj se ne odloči več mladih, boljših deklet za ta poklic. Zakaj tiščé še vedno v urade, ko je vendar gospodinjsko delo, ki je vse polno izprememb, mnogo bolj zdravo in zanimivo kakor pa tipkanje na pisalnem stroju! Prednost tega poklica je tudi velika samostojnost ter čisto veselje, ki ga nudi najlepše izmed vseh del, delo za hišo in dom. Zakaj se ne bi izobražene gospodične brez službe odločile za ta poklic?

Pomočnica piše:

Gotovo se čudite, kako sem si mogla kot izobražena hčerka iz boljše družine izbrati poklic gospodinjske pomočnice. In vendar sem s tem delom zelo zadovoljna in se mi godi mnogo bolje nego marsikateri uradnici, ki ima sicer dve sto švedskih kron na mesec.

Marsikoga moti tudi to, da se nisem odločila za stalno gospodinjsko službo, ampak rajši pomagam danes tukaj, jutri tam. Morda bi tako res zaslužila malo več, imela svojo sobo in tudi nekaj prostega časa, vendar mi ni mnogo do stalne službe. Zakaj ne, boste takoj razumeli.

S prijateljicami sem si najela lepo, moderno urejeno stanovanje s kopalnico in vsemi drugimi pritliklinami. In kako naj popišem tisti prijetni občutek, ko pridem zvečer od dela domov, v lastni dom, odložim delovno obleko, se skopljem, nato pa se odpočijem v svoji prijetni sobi. Kako lepe so urice, ko sedimo s prijateljicami skupaj in si pripovedujemo svoje izkušnje! Poleg tega imam mnogo samostojnosti in neodvisnosti, kar nam današnjim ljudem tako dobro dé. Priznati moram, da nobeni izmed nas še na misel ne pride, da bi se zato, da bi bila preskrbljena, poročila. Vse smo srečne in zadovoljne in tudi delo nas veseli! Zanimamo se za posamezne družine, kjer pomagamo; seveda če pa je kaka gospodinja brez povoda preveč sitna in je ni mogoče zadovoljiti, se ji pa mirno umaknemo; še vedno se namreč najdejo ženske, ki imajo gospodinjsko delo za poniževalno in zato temu svojemu mnenju primerno ravnajo tudi s pomočnicami.

Toda v splošnem je glede tega že bolje in pri nas se celó izobraženi gospodje brez službe že zanimajo za naš poklic.

Zadovoljna in srečna sem v tem svojem poklicu in zdi se mi, da je navzlic težkim in slabim časom življenje lepo, ako si ga znamo primerno urediti.

Ti pismi nam kažeta, da je na Švedskem že urejeno vprašanje izšolanih in izprašanih gospodinjskih pomočnic, ki so seveda tudi dobro plačane, in da se tudi izobražena dekleta ne sramujejo tega poklica.

Kako pa je v tem pogledu pri nas? Nimamo še nobenih šol, kjer bi se izučila dekleta za gospodinjske pomočnice. Takih šol zelo pogršamo. Razen tega velja pri nas gospodinjsko delo večinoma še vedno za manjvredno in nečastno in marsikatero dekle rajši čaka

mesece in leta brez sredstev na skromno pisarniško službico, kakor da bi se lotila gospodinjkega dela v kaki družini. Nekaj podobnega je na kmetih. Kako težko je dobiti zvesto deklo, ki bi z ljubeznijo in veseljem opravljala kmečka dela. Vsaka sili kar v tovarno, čeprav bo tam kmalu telesno opešala. In vendar je najbolj zdravo in osvežujoče delo v naravi, to je poljsko, kmečko delo. Tega bi se morala lahkomišelnina dekleta, zlasti v bližini industrijskih krajev, zavedati. Beg z zemlje ni zdrav pojav.

Izšolane gospodinjke pomočnice so gospodinji v mnogo večjo pomoč kakor pa neizšolane in zato dobé lahko tudi večjo plačo in si skrajšajo po potrebi tudi delovni čas. V tem jim uvidevne gospodinjke rade volje ustrezajo. Zato bi nam bile take šole za gospodinjke pomočnice res potrebne.

KUHARICA

Porova juha z jajcem.

Operi in zreži na rezance štiri srednje debele pore, jih stresi v kozo, v kateri si razgrela štiri žlice olja, pokrij in pari, da se zmehča. Nato ga potresi z žlico moke in zalij z $1\frac{1}{2}$ l kostne ali zelenjavne juhe, v kateri si kuhala en krompir, korenino petršilja in košček korenja. Pokrij in kuhaj vse skupaj pol ure. V lončku razmotaj eno jajce in ga med neprestanim mešanjem vlivaj v juho, ki naj vre še nekaj minut.

Star krompir s špinačo.

Kuhaj četrt ure $\frac{1}{2}$ kg opranega krompirja. Nato ga olup, zreži na kocke in stresi v kozo, ki si v njej v štirih žlicah olja prav malo zarumenila veliko žlico drobno zrezane čebule. Prideni tudi veliko pest oprane in na stroju zrezane špinače z vodo vred, dodaj nekoliko soli in $\frac{1}{8}$ l vode ali juhe. Pokrij, nekajkrat premešaj in pari, da se krompir zmehča. Nazadnje prideni ščep majaronovih plev in postavi kot prikuho z zabeljeno karfijolo, s črnimi koreninami, z zabeljenim grahom ali s čim podobnim na mizo.

Krompirjeva potica s čebulo.

Olupi 1 kg krompirja, opranega prereži čez polovico ter skuhaj v slani vodi; kuhanega in odcejenega dobro stlači in stresi v kozo, v kateri si sprajžila veliko, na drobno zrezano čebulo v 5 dkg masti ali masla. Postavi ga za četrt ure v pečico, da se nekoliko zapeče. Krompir daj kot prikuho s kislim zeljem na mizo.

Krompirjeva solata z drobnjakom.

Kuhani krompir olup, ter prav malo ohlajenega razreži na listke. Oblij ga najprej z $\frac{1}{8}$ l slane goveje juhe, tremi žlicami olja, dvema žlicama kisa, prideni ščep popra, drobno zrezano šalotko, ščep sladkorja in žlico drobno zrezanega drobnjaka. Vse narahlo premešaj in postavi s kuhanim govejim mesom ali pečenko na mizo.

Zapečena špinača.

Četrt kilograma špinače operi in na debelo zreži, stresi v kozo, prilij nekaj žlic vode, osoli in ko je mehka, jo stresi v skledo, potresi s ščepom popra in polij s štirimi žlicami kisle smetane. Postavi jo v pečico, da smetana nekoliko zarumeni. Postavi jo na mizo z zmešanim jajcem ali z guljaževim krompirjem.

Pljučna pečenka s česnom.

Vzemi $\frac{1}{2}$ kg pljučne pečenke, ji odstrani žile in maščobo ter jo na deski nekoliko potolci; nato jo posoli in podrgni s štirimi stroki strtega česna. Položi jo v kozo, ki si v njej razgrela žlico masti, prideni nekaj koscev korenja, pokrij in pari do mehkega; od časa do časa ji prilij nekaj žlic juhe ali tople vode. Ko se pečenka zmehča, jo potresi z žlico moke, premešaj in prilij zajemalko juhe ter kuhaj vse skupaj še nekaj minut. Prilij še žlico vina ali vinskega kisa. Tako pripravljeno pečenko zreži na prst debele kose, naloži na krožnik in pretlači nanjo omako. Postavi jo s praženim rižem in karfijolo na mizo. Ta pečenka je brez omake tudi mrzla zelo dobra, ako jo postaviš s kislimi kumaricami na mizo.

Čebulna omaka s paradižnikom.

Razgrej v kozi 5 dkg masti in stresi vanjo pol žličice sladkorne sipe. Ko prav malo zarumeni, prideni debelo, prav drobno zrezano čebulo in jo mešaj, da nekoliko zarumeni, prideni strok strtega česna in polno žlico moke ter mešaj še nekaj minut. Nato prilij toliko tople vode, da je omaka gostljata, prideni še žlico paradižnikove omake, ščep paprike in soli, premešaj in pusti, da vse skupaj med večkratnim mešanjem četrt ure vre. Nato primešaj še žlico kisle smetane in ko prevre, postavi omako s kuhanim govejim mesom ali svežim telečjim jezikom na mizo.

Obloženi česnovi kruhki (sandvich).

Mešaj 5 dkg sirovega masla z dvema strokoma strtega česna in nekaj zrnji soli ter namaži s tem nadevom prst debele rezine kruha. Naloži jih na krožnik in obloži z rdečo redkvico.

Obloženi spomladanski kruhki.

Nastrgaj bolj debelo spomladansko redkvico ter jo zmešaj z oljem, soljo in limonovim sokom in nadevaj krušne rezine, ki si jih prej namazala s sirovim maslom.

Gašperčki.

Mešaj deset minut 12 dkg sirovega masla, ščep soli, dva rumenjaka, 10 dkg sladkorja in pet žlic mrzlega mleka. Nato stresi na desko, prideni drobno zrezane lupine od polovice limone, tri četrti zavitka pecilnega praška in pogneti vse to s 50 dkg moke. Testo pokrij in pusti počivati pol ure. Nato ga razvaljaj za nožev rob na debelo in izreži z obodcem za krofe okrogle hlebčke, jih pokladaj na pomazano pekačo in peci v srednje vroči pečici, da zarumené. Ostalo zrezano testo pogneti, spet razvaljaj in kakor prej razreži in speci. Ko so pečeni, jih nadevaj po vrhu z orehovim nadevom in na sredo vsakega hlebčka položi za lešnik kutinovega sira ali mezge. — Nadev: V sneg treh beljakov zamešaj 12 dkg sladkorja in 10 dkg zmletih orehov. Postavi še za nekaj minut v pečico, da naraste in nekoliko zarumeni.

Pomarančni olupki za čaj.

Odstrani pomarančnim olupkom vse, kar je belga, jih posuši in posušene deni v posodo, v kateri imaš zaprt čaj. Tako se čaj navzame prijetnega duha.

Cenena pomarančna torta.

Stepaj v kotliču nad soparo štiri cela jajca, dva rumenjaka in 12 dkg sladkorja, da se nekoliko segreje

in naraste. Nato stepaj še na hladnem četrť ure. Prideni drobno zrezane lupine od polovice pomaranče in prisej skozi sito 12 dkg pšenične moke ter premešaj. Zmes stresi v pomazan, z moko potresen tortni model in peci v srednje vroči pečici 25—30 minut. Pečeno in ohlajeno torto ploskoma prereži in jo v sredi namaži s pomarančno mezgo ali pa zmešaj med drugo mezgo nekoliko pomarančnega soka. Prevleci jo s pomarančnim ledom.

Spomladanska torta.

Stepaj na sopari kakor za pomarančno torto štiri cela jajca, en rumenjaki in 10 dkg sladkorja. Nato prideni drobno zrezano lupino od polovice pomaranče ali limone in 9 dkg presejane moke. Ko je torta pečena in ohlajena, jo nadevaj po vrhu s temle nadevom: Mešaj veliko žlico breskove ali druge mezge in ji pri-mešaj $\frac{1}{4}$ l stepene smetane.

Jagodna torta.

Pripraviš jo kakor spomladansko, nadevaj jo po vrhu s $\frac{1}{4}$ l stepene smetane, kateri si primešala polno žlico sladkorne moke in štiri žlice jagod.

Pomarančni led.

Stresi v skledo 20—25 dkg sladkorne moke in precejni sok drobne pomaranče ter mešaj kakih deset minut. Postavi na toplo ognjišče in mešaj, da se nekoliko segreje, in oblij torto.

M. R.

Čisto lahko.

Profesor tovarišu: »Vidiš, gospod tovariš, to mi dela sitnost, da si starosti moje žene in otrok ne morem zapomniti!«

Tovariš: »Pri meni je pa to čisto lahko! Moj starejši sin je rojen 2500 let po Sokratu, moj Francek 2000 let po vhodu Tiberija Grakha v Rim, moja Erna 1500 let po ljudskem preseljevanju in moja žena 1800 let, kar je bil umorjen Julij Cezar.«

Podpora.

A.: »Kakor slišim, kupuješ le pri veletrgovcih?«

B.: »Podpiram male obrtnike.«

A.: »Kako?«

B.: »Ker ostajam dolžan le velikim obrtnikom.«

Zlobno.

Sodnik proglasi obtoženca za nekrivega, ker manjka dokazov in on trdovratno taji. Zatoženec nato svojemu zagovorniku, ki ga je slabo zagovarjal: »No, danes sem pa jaz vas izrezal!«

Spremembe.

Zakonski mož: »Vse na svetu se spreminja. Ko sva se vzela, mi je žena rekla Jožek, potlej Jože, nazadnje Pepček — sedaj pa mi pravi samo še tepček.«

Dobro naredil.

Zavarovalni agent: »Edini mož, ki sem ga pri naši družbi zavaroval za deset tisoč kron, je umrl čez nekaj tednov.«

Prijatelj: »In kaj si naredil?«

Agent: »Njegovo ženo vdovo sem vzela.«

Policijsko naznanilo.

Kakor kaže, je bil mrlič gosposkega stanu; v žepih so bili trije neplačani računi.

Znak žalovanja.

Gost: »Ali je kdo gostilničarjevih umrl, ker nosi on črn trak?«

Natakar: »Ne, ampak našemu najboljšemu pivcu je zdravnik prepovedal piti.«

Znamenje časa.

A.: »Ali so vaše hčere že vse preskrbljene?«

B.: »No, še precej. Prva je kuharica, druga sobarica, tretja natakarica. Le najstarejša mi dela še skrbi — ta je omožena.«

Pri verskem pouku.

Dijak: »Jaz le to verujem, kar razumem!«

Katehet: »Potem ni čudno, da nič ne verujete!«

Lepa družina.

Zagovornik: »Potem pomislite, gospodje porotniki, da zatoženec svojega očeta, ki je pri vzgoji tako potreben, še poznal ni. Tisti dan, ko je bil rojen, je moral oče v šestnajstletni zapor!«

Sodnik: »Pa zatoženec je vendar že precej starejši ko šestnajst let. Kako da ne bi bil očeta videl?«

Zagovornik: »Je vse res; toda tisti dan, ko so očeta izpustili iz ječe, je bil sin že notri!«

V hribih.

Hribolazec: »Tako slabo še nisem počival kakor pri vas. Vso noč nisem zatisnil očesa!«

Oštir: »Znabiti imate slabo vest?«

Dobre slike.

»Prijatelj, gledal sem tvoje slike v razstavi, pa ti moram reči, da so bile tvoje slike edine, ki sem jih lahko gledal.«

»Preveč jih hvališ. Ne verjamem.«

»Res, zakaj pred drugimi slikami je bila taka gneča, da ni bilo mogoče blizu.«

Navihanec.

Janez ima šest let, pa si že domišljuje, da veliko vé. Zato pravi svojemu prijatelju: »Jaz in moj oče véva vse.«

»Ali res? No, pa mi povej, kje je New York.«

»To je ena tistih stvari, ki jih vé oče.«

Neprijetno.

Kmet: »Ali sem ti vrnil rovnico, ki si mi jo lansko jesen posodil?«

Sosed: »Ne še.«

Kmet: »Škoda. Mislil sem si jo spet izposoditi.«

Je že narejeno.

Gospa sliši iz kuhinje v svojo sobo strašen ropot in žvenketanje: »Slišite, Micka, kaj pa vendar delate?«

Micka, ki maje z glavo ob kupu črepinj: »Eh, nič, gospa! Je že narejeno.«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE?

Oltarna podoba.
(Janez Ložar, Ljubljana.)

Zbiralnica.
(M. P., Ljubljana.)

a v c ž a l p a a k o t d
j r i n j o v h i u v h v
n a j i k i e j a s z n n
h u j k i e a v n e e r n
a a k a s t l p o r o š n
e j i v r i e a v e a e v
e k j a h n a e b v š č l

Pismo.

(R. Jagrovski, Ljubljana.)

Dragi! Pomni dobro, kar pišem:
Dro al gjk po ojmen siv do ojb bro
olk jas rep gias. Be. Omj.

Številnica.

(Jota, Ljubljana.)

$(11 + 23) + (45 - 12) + (25 - 14) +$
 $+ (32 - 17) + (12 + 15) + (21 + 11) +$
 $+ (43 - 52).$

Vremenska uganka za maj.
(Natan, Celje.)

J mraoah plutip šdoj id na žjugeaij
ia dscpugeaij.

Odbiralnica.

(Natan, Celje.)

Panama, črtica, Devin, telefon, malik,
kronika, Trojane, ovinek, košarica,
prstan, opeka, topot, ledvice, senator.

Vzemi iz vsake besede enako število
črk, pa dobiš ime pisatelja in njegovo
delo.

Tombolska karta.

(Jota, Ljubljana.)

11	54	58	61	82
16		45	51	64
17	23	52	53	66

Kaj je prejel njen lastnik?

Prebiralnica.

(Janko Moder, Dol.)

A C Č D E G H I J K L M N O R S T U V	Ključ: Cmok, člen, grah, Jud, vtis.
E K N R N Č M J N Z A D O O T A Z O A	D S K K T R U V H T I N A I E E O A D
G K U I J O N K A G L R A A D L I T K	E J S E C P Š R E E R U E J R . F R N

Majniška kraljica.
(Radoš, Stari trg.)

Konjiček.

(France, Središče.)

r p I p a l a d
C v i r r g i e
e B a ž e j o d
a a j d a i j n
r k v p t v l v
a n n t e n s s
o a n e o r e e
i g s k č s t m

Črkovnica.

(Fr. F., Št. Vid.)

e č u p , b
i p n i a e
v a . e n o
g s s e e z
j g r p e r
o r e r o d

Rešitve je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Tudi vse rokopise za uganke pošiljajte zastavljavci ugank na isti naslov. — Lepo risane uganke bomo primerno nagradili.

Rešitev ugank v aprilski številki.

Vesela aleluja. Začni zadaj in jemlji vsako drugo dvojico črk. — Ugankaricam in ugankarjem vesele velikonočne praznike!

Skrit pregovor. Vzemi vsako tretjo besedo in dobiš: »Vse je res, če ni laži vmes.«

Črkovnica. Razdeli abecedo na pet delov. Dobiš: Kakor dim oči, tako jeza duha skali.

Besedna uganka. Top, lice; Toplice.

Konjiček. Cankar: Velikega petka je bilo treba za veliko nedeljo; smrti Boga samega je bilo treba, da je zazvonilo in zapelo ponižanemu človeku veličastno vstajenje.

Za prvi april. Mezga, Minka, agava, čenče, papež, barka, kleka, legen, glosa, Kovor, stoja, Herod. — Znan pregovor.

Posetnica. Privatni detektiv.

Koledarski zapiski. Pri prvem dnevu vzameš vsako četrto črko, pri drugem vsako peto itd. Dobiš: Če sušec grmi, lakota beži.

Polž. Kdor ne napreduje, nazaduje.

Ulomki. Pričnemo pri prvi skupini; najprej vzamemo črko nad številkami = D, nato sledi od D naprej 11. črka v abecedi = o, dalje D + 22 je b in d + 5 je i. Enako v ostalih skupinah. Dobimo: Dobiček in izguba sta brat in sestra.

Ljudska modrost. Abecedo popolnoma preobrni. Začni zadaj. Dobiš: Marsikdo se s tujim jezikom pači, z domačim pa berači — dé po resnici zlata domača modrost. Šaljivka. Misel.

Vremenska uganka za april. Vzemi najprej v prvi vrsti srednjo črko, nato v zadnji srednjo, nato v prvi vrsti četrto, v zadnji šesto, v prvi šesto, v zadnji četrto itd. Dobiš: Dež v aprilu je res božji dar iz nebes; če pa je preveč dežja, kmet nad slabo letino godrnja.

Istopisnica. V veliko nado mestu je njegov novi župan. Začasno ga še nadomestuje prejšnji župan.

LISTNICA UREDNIŠTVA

P. P., Ljubljana. Župnik Simon. Pišete, da je to novela, pa je komaj slika, ki nima v sebi skoro nič dogajanja. Na vseh 22 četrtinah pole je samo govorjenje o svetem župniku, ki mu je Pregelj oče. A samo Pregelj zna v take župnike vliči krvi, vaš Simon pa je figura brez življenja, sama narejenost. In glavni dogodek — spreobrnitev brezverskega Toneta — kar ste mislili postaviti za jedro novele, se čisto izgubi za vsemi podrobnostmi, opisi, razmišljanji, pridigami itd. in niti malo ni utemeljen. Ozrite se okoli sebe, kakšni so živi ljudje in kakšni so v vaši noveli. Čas vas bo naučil. Toliko kritike, ker ste se že drugič oglasili. Ko se oglasite tretjič, bomo videli uspehe kritike.

Z. Z., Ljubljana. Per amorem ad mortem. Ta silno učeni naslov bi po domače prevedli: Ljubezen ga je vzela. Vas še ni, le grozi, da vas bo. Na 21 četrtinah pole v ritmični prozi požete, da vas nobena ne mara, da nobene ne morete najti, ki bi vam bila po srcu. Dogodkov ni, vse je kot dolgovezna lirčna proza, kjer stokate o svoji osamljenosti, o materi, o naravi, nesreči itd. Sami svoje tožbe imenujete javkanje, kar je čisto dober izraz za te tožbe, ki se povzpno do samih želja in ugotovitve, »da zame ni več življenja... ker zame, zame pa nihče ne mara, nihče v nesreči kakor jaz ne tava, na vsem tem svetu zame ni ga para...« in bi bilo najbolje obesiti se ali pa sploh leči v grob »ker sem... potreben počitka«. Kako naj človek prenese primere, ko v svoji nesreči primerjate sebe — konjski figi, pljuvalniku, smetišnici, tovornemu živinčetu itd.? Ali je to še normalna pamet? Mestoma ste napisali nekaj lirike, ki je vsaj v glavnem užitna, n. pr.: »Hodil sem po polju, čez poljane, hodil, kjer kalijo mlade setve, kjer pred letom bodejo že žetve, njive bodo zopet posejane. Ob tem mladem sem zaželel žitu, ki zemljé in sonca zdi se dete, naj še meni dala bi obete ljuba ob ljubezni prvem svitu...« Primerjajte svojo dolgovezno, brezpametno javkanje z ono lepo drobno črtico, ki jo je v tretji številki Mladike napisal Cene Kranjc. — Za konec še vaš spjev na dekleta in na ljubezen: »Oh, ljubezen kot bolezen hitro, hitro se dobi. Pa ljubezen teže, teže kot bolezen se znebi. Neizmerno, neprimerno lepa se ti meni zdiš. Vse pustiti, vse storiti hočem, kar le ti želiš. In za mojo daj mi svojo ti ljubezen za naprej. Ti, devica, si kraljica mojega srca odslej...« Kdor to bere, naj ima vse to za aprilsko ljubezen ali za ksneli pust.

Dolinski, V svet. Maribor. Takile problemčki nas srečavajo v vseh mladostnih pisarijah. V njih ni nič novega, enako seveda tudi v vaši črtici. Vse je prevsakdanje, obrabljeno, šolska naloga po berilu Miška Kranjca. Res pa je, da boste po tej poti vsakdanjih problemov prišli v svet in — tudi v Mladiko. Seveda tu velja: počakajmo!

Breg, Pomladno Jutro, Lehring. Ljubljana. Dvoje črtic, ki kažeta začetnika, a vendar dajeta slutiti v vas neko epično silo. Seveda je zdaj še preveč skrita, da bi jo mogel za trdno prisoditi vaši prozi. Mogoče bi mogli napisati kakšne kratke črtice iz svojega najbližjega življenja (kot je »Pomladno jutro«). Le jezik imate strašno prazen in mrtev. Temu lahko odpomore branje, zato berite.

Bravničar. Pišete: »To ni moje najboljšo delo, kar pošiljam, vendar najnovejše. Boljša dela so črtice lirske vsebine, ki jih hranim še doma. Izmed pesmi Vam pošiljam samo dve, tudi te niso najboljše. Najboljše sem poslal pred dobrim tednom drugi reviji. Pesmi Vam bom mogel poslati, saj jih imam dva debela zvezka. Prosim, pošljite mi honorar, kajti jaz sem ga potreben. Sedaj se pripravljam na daljšo povest... Samo pišite mi. Ako privolite, bom vsak mesec priobčil v Vaši reviji povest, črtico ali pesem.« Itd. — Kar ste poslali, je šlo neprebrano v koš. Na vaše sotrudništvo ne računamo, ker imamo dovolj boljših in manj objestnih energij na razpolago. Ko boste pa slaven pisatelj, se pa smete spet oglasiti!

F.š. Pesmi si bral, pa ti usoda tvoje domovine odmeva v verzih. Pesnik pa nisi. Ti poskusi kažejo, da bo tvoj poklic vse drugačen, namreč vzgojiteljski.

Anonimni. Praviš, da se ne bojiš »stroge kritike«. Imena pa vendar na poveš. Kajpak, iz strahu. A nepodpisanim ne moremo odgovarjati.

R.L. Pesmi kažejo smisel za občutje, motivi so lepi in očitujejo okus in čut, le obdelani niso. Impresije nimajo jedra, smisla! Verz šepa in ne poje. Črtica o dijaškem kroku in sentimentalni domišljiji je popis prvih fantovskih neumnih sanjarij, a ni obdelana pesniško. Pa če se po kroku tovariši in dekleta za soholca ne zmenijo, ga še ne bilo treba pognati v prostovoljno smrt, to bi bil višek mladostne melanholije brez fantovstva. V tej črtici pa tak konec ni nič literaren.

REŠIVCI UGANK V APRILSKI ŠTEVILKI

Dobrovoljce Lojze (14), Erjavc Malka (14), Gradišnik Ivan (14), Jeglič Stanko (14), dr. Knific Ivan (14), Kumar Marija (14), Kalan Minka (14), Lipoglavšek Slava (14), Ložar Janez (14), Modrinjak France (14), Petelin Mimi (14), Petelin Francka (14), Rotar Marija (14), Rakovec Josip (14), Toman Tine (14), Vovk Joža (14), župni urad, Pišec (14).

Aleš Franc (9), Bulovec Ivo (15), Benedičič Jakob (10), Bobnar Janez (11), Bobnar Marija (11), Brezar Marica (11), Cesar Anton (15), Debevec Krista (11), Demšar Viktor (13), Frakelj Franc (12), Golnar Franc (15), Jug Franjo (12), Kladenšek Jernej (13), Kržišnik Angela (13), Kržišnik Helena (13), Kocmur Pavla (13), Lukovšek Ivanka (13), Mihelič Franc (15), Mlakar Jožef (15), Mikolič Marija (8), Papler Marija (13), Pavlin France (15), Perčič Stanko (12), Sodja Franc (15), Sodja Anton (15), Samostan, Stična (15), Slodnjak Jože (13), Šušteršič Franc (12), Videnšek Ana (8), Vilhar Jože (12), Zorec Alojzij (15), Karo Anton (15), Čekuta Viljem (15), Simčič Drago (15).

Izžrebani so:

Za 1. nagrado: dr. Knific Ivan, profesor, št. Vid nad Ljubljano.

Za 2. nagrado: Ložar Janez, Ljubljana, Sv. Petra cesta 20.

Za 3. nagrado: Golnar Franc, skladiščnik, Stična.

Pomenki

Hostar, Radovljica, in Demšar & Sodja, Radovljica. Rad bi vam ustregel, a finančni minister mi je vse prej kot na roko in, kakor veste, tudi znamke spadajo v njegovo področje. Mislim, da bo bolje, če mi pošljete kaj novega.

Fr. F., št. Vid. Ista misel bi se dala spraviti v boljše in enostavnejšo obliko. Poskusi in pošlji. Glede uganke »Za prvi april« ti le to povem, da je rešljiva. Dokaz so rešivci.

H. M., Lj. Tvoj »Zemljevid« o priliki priobčim. Oglasi se še kaj.

Natan, Celje. »Konjička« prideta na vrsto. Čakam, kdaj mi boš poslal kaj bolj originalnega.

El Gej, Ljubljana. Uganke sem prejel in bodo — vsaj nekatere — natisnjene. Misli pa tudi ti na mojo večno pesem: Ugankarji, prinesite novih misli in novih zvitosti v uganke. Pazite, da ne bomo obsedeli sredi samih »križanic«, »konjičkove«, »zlogovnic«, »stetrov« in »črkovnic«. Kaj novega! Več življenja in pisanosti!

Jakob šešerko, Sv. Jurij ob ščavnici. Mogoče bom kaj izbral. Če bi mi poslal nerisane uganke, bi najbrž laže prišel na vrsto, ker jih več potrebujem. Pri fiziognomičnih ugankah pazi, da boš jasan.

Al.š., Ljubljana. To pot si mi z nekaterimi ugankami ustregel. Vidiš, takihle si želim: preprostih, ne narejenih, a obenem tako presneto zvitih in duhovitih, da imaš z njimi pri reševanju polne roke, pa si vesel, ko jih razvozlaš.

Reševavce opozarjam na to, da zahtevam pri ugankah, kot je bila »Za prvi april«, celotno rešitev. To se pravi: navesti je treba vse posamezne besede in končni rek. Pomankljivih rešitev ne morem upoštevati.

Vsem ugankarjem in ugankaricam se zahvaljujem za velikonočna voščila in jim kličem: Na delo za naš ugankarski kotiček!

RAZPIS NAGRAD ZA MAJ

Prva nagrada: Detelovi zbrani spisi, I. zvezek (vezano).

Druga nagrada: Magajna, Gornje mesto (vezano).

Tretja nagrada: Malešič, Živa voda (vezano).

LIČNO, PO ZMERNIH CENAH IN V KRATKEM
ČASU IZVRŠIMO VSAKOVRSNE TISKOVINE,
TAKO: RAZNE KNJIGE — ZNANSTVENE IN
LEPOSLOVNE, ČASOPISE, REVIJE, CENIKE,
LEPAKE, LETAKE, VABILA, RAZNE VSTOP-
NICE, NAROČILNICE, RAČUNE, KUVERTE IN
PISEMSKI PAPIR, RAZGLEDNICE itd., SPLOH
VSE TISKOVINE ZA OBRTNIKE IN TRGOVCE,
INDUSTRIJO, DENARNE ZAVODE, DRUŠTVA
IN ZASEBNIKE • VEZAVA KRASNA V LASTNI
NAJMODERNEJE UREJENI KNJIGOVEZNICI

MOHORJEVA TISKARNA

V CELJU
PREŠERNOVA UL. 17
TELEFON ŠTEV. 175
TEKOČI RAČUN PRI
LJUDSKI POSOJILNICI
V CELJU